

Arne Backer Grønningsæter og
Bjørn Richard Nuland

Lesbiske og homofile i Sápmi

En narrativ levokårsundersøkelse

Arne Backer Grønningseter og Bjørn Richard Nuland

Lesbiske og homofile i Sápmi

En narrativ levekårsundersøkelse

© Fafo 2009

ISBN 978-82-7422-684-5

ISSN 0801-6143

Omslagsfoto: © Kenneth Hætta

Omslag: Fafos Informasjonsavdeling

Trykk: Allkopi AS

Innhold

Forord.....	5
Sammendrag	7
Čoahkkáigeassu	12
Innledning	17
Bakgrunn	19
Samer	20
Lesbiske og homofile	22
Organisasjoner og møtesteder.....	24
Stigma og diskriminering	25
Problemstillinger	26
Metode	29
Etiske overveielser	30
Informanter og rekruttering.....	30
Livshistorier	33
Levekår og livskvalitet	51
Identitet og å komme ut	52
Generelle levekårsvariabler	55
Homosame – å tilhøre flere minoriteter	58
Åpenhet.....	69
Deltakelse og inkludering	70
Kjærlighet og seksuell helse.....	71
Livsperspektiver og livskvalitet	72
Gjennomgående temaer.....	74
Oppsummering og anbefalinger	75
Til ettertanke	76
Ensomhet og samhörighet	80
Referanser	83
Vedlegg 1 Intervjuguide	87

Forord

I regjeringens handlingsplan for bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009–2012 fremmes tiltak for å kartlegge levekår for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i samebefolkningen. Regjeringen ønsker at en slik kartlegging skal munne ut i forslag til tiltak for å bedre levekårene og forhindre diskriminering for gruppene. I denne rapporten presenteres en undersøkelse om levekår blant lesbiske og homofile samer basert på åtte livshistorieintervjuer.

Prosjektet er gjennomført på oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet. Vi vil gjerne rette en takk til Dag Robin Simonsen og Ingvild Sand i Barne- og likestillingsdepartementet for interessante samtaler underveis i prosjektet og for gjennomlesing og kommentering av manus i prosjektets siste fase.

Vi vil spesielt rette en stor takk til de flotte personene som har møtt oss og fortalt livshistoriene sine.

Hos Fafo har prosjektgruppa bestått av Arne Backer Grønningsæter og Bjørn Richard Nuland. Nuland har vært prosjektleder og gjennomført de kvalitative intervjuene. Rapporten er et fellesprodukt fra oss to forfattere, og vi har arbeidet så tett sammen at det ikke er mulig å si hvem som har skrevet hva. Forsker Heidi Gautun hos Fafo var en viktig samtalepartner i utarbeidelsen av intervjuguide.

Vi vil gjerne takke Merethe Giertsen for å ha lest og kommentert manus og kommet med flere konstruktive innspill.

Videre vil vi også gjerne takke Gaysir, Blikk, NRK Sameradioen og Ságat for å være hjelpelige i arbeidet med å markedsføre prosjektet. Risten Ravna Heatta har gjort en stor jobb i å videreformidle informasjon om prosjektet til potensielle informanter i Nettverk for lesbiske og homofile samer (LHS). Det samme har Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH) via lederen Karen Pinholt og lokallaget i Finnmark.

En rapport om levekår til en gruppe det ikke har blitt forsket noe på i særlig grad tidligere, må nødvendigvis inneholde personlige vurderinger og synspunkter som ligger i grenseområdet mellom politikk generelt, forskningspolitikk og faktisk kunnskap.

De tolkninger som er gjort, og eventuelle feil som måtte forekomme, er selvfølgelig forfatternes ansvar alene.

Videre vil vi takke Kenneth Hætta for flott bilde til omslaget på rapporten, og Bente Bakken og Agneta Kolstad ved informasjonsavdelingen hos Fafo for ferdigstilling av rapporten.

Oslo, juli 2009

Bjørn Richard Nuland og Arne Backer Grønningseter

Sammendrag

I denne rapporten presenteres resultater fra en undersøkelse om levekår blant lesbiske og homofile samer gjennomført av Fafo i 2009. Undersøkelsen har som formål å gi mer kunnskap om hvordan det er å leve som lesbisk og homofil same i dag. Dette er en oppfølging av tiltak 5 i Regjeringens handlingsplan *Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009–2012* (BLD 2008). Vi har valgt en narrativ tilnærming til å studere levekår, der datakildene i prosjektet har vært åtte livshistorieintervjuer med lesbiske og homofile samer.

Samer har hittil nesten har vært «glemt» i forskning om homofile og lesbisk situasjon. Slik fremstår forskningen som nok et eksempel på usynliggjøring. Den nokså massive usynliggjøringen av lesbiske og homofile samer har som konsekvens at det i dag finnes lite informasjon om deres livssituasjon. Situasjonen til lesbiske og homofile samer var ikke et tema i NOVAs levekårsundersøkelse blant homofile og lesbiske fra 1999 (Hegna mfl. 1999). Nylig utga Fafo en litteraturstudie om diskriminering av lesbiske, homofile og bifile i Norge (Grønningsæter og Nuland 2008), og vi fant da nesten ikke noen samfunnsvitenskapelige studier som omhandlet samer i våre litteratursøk. Et unntak er en artikkel av Merethe Giertsen om å være en minoritet i minoriteten (2003).

Som andel av totalbefolkningen er lesbiske og homofile samer selvsagt ikke en stor gruppe, men det er allikevel en gruppe som består av et ikke ubetydelig antall personer. Det foretas ikke offisiell registrering av hvem som er samer, eller som har samisk identitet eller bakgrunn. Det er ingen som vet nøyaktig hvor mange samer det er. Et vanlig anslag er at det er i overkant av 40 000 samer i Norge (Solbakk 2006). Vi vet imidlertid at det bor samer over hele Norge, det er alminnelig kjent at det også er bosatt mange samer utenfor det tradisjonelle bosettingsområdet (AID 2008).

I og med at vi ikke har noen eksakte tall på den samiske befolkningen, er det ikke lett å estimere den lesbiske og homofile befolkningen blant samene heller. Det er vanlig å anta at lesbiske og homofile utgjør 3–5 prosent av en befolkning. Hvis vi antar at det er 40 000 samer i Norge, trekker fra noen barn og beregner 3–5 prosent av den voksne befolkningen, får vi et sted mellom 1000 og 1500 personer. Det er et betydelig antall personer som storsamfunnet har gjort nesten usynlig.

Livshistorier

Prosjektet har intervjuet åtte personer: fire lesbiske kvinner, en bifil kvinne og tre homofile menn. De er i aldersgruppa 18–41 år, seks bor i Nord-Norge og to i Sør-Norge. Det er et mangfoldig bilde vi får av lesbiske og homofile samer. Alle har sin personlige historie. Inntrykket vårt er at vi får et bilde av mennesker som har vært gjennom tøffe prosesser, men kommet styrket ut av det. Det er med andre ord ikke en elendighetsbeskrivelse. Det ville ikke vært rettferdig overfor våre informanter å presentere et slikt bilde. De er personer som i stor grad lever åpent som lesbiske og homofile på godt og vondt, med forskjellige erfaringer fra familie, venner og samfunnet rundt seg. Livshistoriene viser allikevel at informantene har tøffe erfaringer og gir alvorlige eksempler på ekskludering som resultat av at informantene har valgt å være åpne om sin identitet. Selv om de fleste informantene i dag lever gode liv, har veien dit vært tøff, og den viser at aksept av og inkluderende holdninger til lesbiske og homofile ikke kommer av seg selv.

Relasjonen til familien er komplisert. Det er flere fortellinger om negative reaksjoner, men også om at de langsomt har blitt akseptert med sin legning i familien. Selv om de blir akseptert i familien, er det flere eksempler på at familien samtidig ber dem være forsiktige og diskrete utad. Det er også eksempler på stilltiende aksept, så lenge man ikke snakker om det.

Det samiske homofile og lesbiske miljøet i nord beskrives som lite. Det er enda færre som har stått frem. De som har kommet ut av skapet, beskriver det som en belastning, men også som en personlig seier.

Mange løser problemet med at miljøene er små, med å bruke Internett. Det er allikevel et tydelig behov for organisering av samiske lesbiske og homofile. Alle informantene forteller om møte med kunnskapsløsheten. Det gjelder kunnskap om homofili i det samiske miljøet så vel som i Troms og Finnmark generelt. Det gjelder også kunnskaper om det samiske i norske miljøer.

Levekår og livskvalitet

I denne undersøkelsen har vi valgt å ha en levekårstilnærming. Det betyr at vi i intervjuene også har snakket om generelle levekårsvariabler som inntekt, arbeid, økonomi, forbruk, kompetanse, utdanning, bolig, tilgang på offentlige tjenester, rekreasjon, kultur, somatisk og psykisk helse og tilgang på helsetjenester. Utvalget vårt er lite og heller ikke representativt, så vi kan ikke ut fra vår kvalitative tilnærming si noe generelt om hvordan lesbiske og homofile samer skårer på ulike levekårsvariabler. Det er allikevel interessant å se på hvordan våre informanter opplever sine levekår, og om levekårene i særlig grad knyttes til det å være lesbisk eller homofil. Noen levekårsarenaer er mer direkte knyttet til det å være lesbisk og homofil eller det å være samer.

Fire fenomener er gjennomgående i intervjuene. For det første er det tausheten om homoseksualitet som de som er vokst opp i det samiske miljøet, opplever. Informantene

snakker om at det var vanskelig å erkjenne sin homoseksualitet når dette ikke var noe man snakket om, når de ikke hadde språk for å beskrive sine følelser. Dette varierer noe med alder. De yngste skjønnte hva dette handlet om på et mye tidligere tidspunkt enn de som er litt eldre. Allikevel må en nok kunne si at det ser ut som om tausheten er større blant samene enn det en ville forvente i en norsk kontekst generelt. Parallelt med opplevelsen av taushet forteller nesten alle informantene om at ryktene gikk fort på bygda. Dette gjelder om de vokste opp i nord eller i sør. Å flytte til en større by oppleves som å fjerne seg fra folkesnakkets litt kvelende omfavnelse.

For det andre er det et sterkt religiøst innslag. Nesten alle informantene er opptatt av religionens rolle som hinder for frigjøring og av den religiøse fordømmelsen. Religionens stilling brukes som en viktig forklaring på det de opplever som fordømmende holdninger i det samiske miljøet. En stor del av dem beskriver seg som troende, selv om det er flere som ikke synes de kan delta i gudstjeneste og menighetsliv.

Det tredje fenomenet som synes tydelig, er knyttet til problemstillinger omkring identitet. Som lesbisk, homofil eller bifil same tilhører en flere minoriteter. Flere av informantene har gått gjennom skifte av identitet, fra heterofil til homofil eller bifil, eller fra norsk til samisk. Det er også flere som presenterer seg med forskjellige identiteter etter hvilken kontekst det skjer i. Vi har fått fortalt historier om lesbiske og homofile samer som reiser sørover for å slippe unna det sosiale trykket og de små bygdemiljøene, og som når de kommer til storbyen, ikke lenger gjør noe ut av sin samiske identitet. Det betyr ikke nødvendigvis at de aktivt skjuler at de er samer, men at de passivt tilpasser seg de norske omgivelsene. Samtidig har vi også møtt personer som i voksen alder finner ut om sin samiske bakgrunn, og som aktivt jobber med å finne seg selv og å finne ut av den samiske bakgrunnen sin. Noen gjør et aktivt valg om å være samiske.

Det fjerde fenomenet er knyttet til utstøting og sosial ekskludering. Hvis vi prøver å identifisere de vanskelige arenaene, finner vi for det første at det mangler arenaer for å være både lesbisk/homofil og same. Samtidig er det en opplevelse av at arenaer som skulle være trygghetsskapende – som for eksempel familien – i stedet bidrar til en opplevelse av ikke å være ønsket. Reindriften beskrives som en machodominert arena som er en viktig del av den samiske kulturen. Den kan være med på å forklare at det fremstår som mindre vanskelig å være åpen som lesbisk enn som homofil mann. I små samfunn er det nødvendigvis langt til andre lesbiske og homofile, og det som er av fritidstilbud, er ikke for homofile og lesbiske. Informantene forteller at ekskluderingen ofte blir indirekte formidlet gjennom taushet.

Konklusjoner og anbefalinger

Lesbiske og homofile samer er en gruppe nesten ingen snakker om. I denne rapporten viser vi hvordan kjønnsroller, familieband, religion, tradisjoner, diskriminering og fordommer gjør det vanskelig å stå frem som lesbisk eller homofil i et samisk miljø. På mange måter kan en si at dette er de samme undertrykkelsesmekanismene som lesbiske

og homofile opplever i det norske samfunnet. Lesbiske og homofile samer vi har snakket med, sier imidlertid at det kan være tøffere å stå frem i samiske miljøer enn i norske.

Det ser ut til å være et generasjonsskille blant informantene. Opplevelsen av taushet er større i den eldre gruppa enn i den yngre. Informantene opplever at det er mer kunnskap i den samiske befolkningen i dag enn tidligere. Det er en generasjonsforskjell også når det gjelder åpenhet. De «eldre» snakker om viktigheten av å trå varsomt, stilltiende aksept og behov for ikke å være påtrengende. De «yngre» snakker om å være seg selv og at en må takles som «normal» av samfunnet. Dette sammenfaller med tidligere forskning om eldre homofile der man snakker om diskresjon versus å være påtrengende i den eldre generasjonen, og åpenhet versus å være i skapet blant den yngre (Kristiansen 2004). Forskjellen er imidlertid at blant norske homofile kan det se ut som dette generasjonsskillet kommer tidligere slik at den eldre gruppa rent faktisk er eldre.

Selv om informantene i dette prosjektet er få, og selv om livshistoriene er ganske forskjellige, er det noen påfallende likhetstrekk. Noen temaer er gjennomgående. Det gjelder for eksempel tausheten om homoseksualitet, det sterke religiøse trykket, problemstillinger knyttet til identitet og det å leve i små tette samfunn samt psykiske belastninger. Livshistoriene er problemfylte, men informantene ser ut til å ha kommet styrket gjennom vanskelighetene.

Det ser også ut til at for informantene har det å være lesbisk eller homofil same hatt noen dimensjoner som har påvirket vanlige levekårsindikatorer. Dette er ikke en gruppe med generelt dårlige skårer, men det ser ut til at det å være lesbisk eller homofil same har en påvirkning på for eksempel arbeids- og utdanningsmuligheter.

En forholdsvis stor andel av informantene forteller at de har hatt psykiske problemer. Flere forteller om selvmordstanker. I enkelte tilfeller har dette også slått ut i redusert fysisk helse. Opplevelsen av å bli avvist i komme ut-fasen gir sterke stressreaksjoner. Flere av informantene har hatt behov for hjelp fra psykolog. Det ser ut til at de opplever det som vanskelig å finne en som skjønner hva de snakker om.

Samisk kultur og identitet er viktig for alle informantene, og de er stolte av at de er samer. Dette til tross for opplevelser av avvising og diskriminering. Denne tvetydigheten må oppfattes som et godt utgangspunkt for arbeid med å endre holdninger og skape et miljø som er mer inkluderende når det gjelder homofile og lesbiske.

Rapporten kommer med følgende anbefalinger:

- Norske og samiske myndigheter bør gjøre åpenhet og likestilling til en gjennomgående målsetting i tråd med mainstreaming.
- Myndighetene bør sørge for likeverdige velferdsstatlige tjenester som aktivt synliggjør at de er åpne for alle.
- Det bør etableres en støttetelefon som også retter seg mot voksne som kommer ut av skapet sent.

- Det bør etableres en informasjonsbase på Internett og gjøre informasjon lettere tilgjengelig. Det er også viktig å fremskaffe informasjon på samisk.
- Det bør arbeides med synliggjøring for å få frem lesbiske og homofile samiske forbilder. Her kan samarbeid mellom myndighetene og organisasjoner som LLH og LHS være konstruktivt.
- Både norske og samiske myndigheter bør bidra til målrettede tiltak for å sette lesbiske og homofile på dagsordenen i det samiske samfunnet. Dette burde gjøres i samarbeid med samiske institusjoner og organisasjoner.
- Homobevegelsen må i større grad inkludere samiske perspektiver i arbeidet sitt.
- Skolen bør tas i bruk som arena for kunnskapsformidling og holdningsarbeid
- Det er behov for forskning både på den samiske befolkningens holdninger til homoseksualitet, og forskning som gir et bredere bilde av hvordan homofile og lesbiske samer opplever sine levekår.

Čoahkkáigeassu

Dán raporttas almmuhat bohtosiid lesba ja homofiilla sápmelaččaid eallindili guorahallamis man Fafo čadahii 2009's. Guorahallama ulbmilin lea addit máhtolašvuoda dan birra movt sápmelažžan odne lea eallit lesban ja homofiilan. Dát lea Ráđđehusa *Buoret eallindási lesba, homofiila, bifiila ja transseksuála olbmuid 2009–2012* (BLD 2008) doaibmaplána 5. doaibmabiju čuovvoleapmi. Mii leat válljen muitaleaddji lahkanaddama dutkamis eallindili, mas diehtogáldun leat gávcci lesba- ja homofiilla sápmelačča geaid leat sáhkkehállan eallinhistorjjáset birra.

Sámit leat dássázii measta oalát «vajálduvvon» dutkamušain main leat dutkan homofiilla ja lesbaid dilálašvuoda. Nu šaddá maiddá dutkan velá ovttá oaidnemeahttumit dahkama ovdamearkan. Váikkuhus das go sámi lesbaid ja homofiillaid leat dievaslaččat oaidnemeahttumin dahkan lea ahte odne ilá gávdnojit dieđuid sin eallindili birra. Lesba ja homofiilla sápmelaččat ii leat obage fáddán NOVA lesba ja homofiillaid eallindili 1999 guorahallamis (ea.ea Hegna 1999). Dá gieskat almmuhii Fafo girjjálašvuodadutkamuša Norgga lesba, homofiila ja bifiilla olbmuid vealaheami birra (Grønningsæter ja Nuland 2008), ja min girjjálašvuoda ozus gávnnahaimmet ahte ii bálo obage gávdon servodatdieđalaš dutkamuš mii guoskkahii sápmelaččaid. Oka áidna spiehkastat lea Merethe Giertsen artihkal dan birra movt lea leat minoritehtan minoritehtaid gaskkas (2003).

Olles olmmošlogu ektui diehttelasat sápmelaš lesbat ja homofiillat ii leat beare stuora joavkun, muhto lea dattege joavkun mas leat oalle mánngasa mielde. Ii leat makkárga virggálaš registtar masa registrerejuvvo gii lea sápmelaš, dahje leago sámi identitehta dahje sámi duogáš. Ii oktage dieđe sápmelaččaid logu. Dábálaš meroštus lea ahte leat badjelaš 40 000 sápmelačča Norggas (Solbakk 2006). Mii goit diehtit ahte sápmelaččat ássat miehta Norgga, ja lea maid dihtosis ahte ollu sápmelaččat ássat olggobealde árbevirolaš ássanguovllu (AID 2008).

Sámiid gaskkas lea maiddá váttnisin meroštallat gallis leat lesbat ja homofiillat danin go sápmelaččaid lohku ii leat nu dárkil. Lea dábálaš meroštallat ahte lesbaid ja homofiillaid lohku lea gaskal 3 ja 5 proseanta olles olmmošlogu ektui. Jus navdit ahte leat 40 000 sápmelačča Norggas, almmá mánáidlogu ja meroštit gaskal 3–5 proseanta rávisolbmuid logu ektui, de einnostit gaskal 1000 ja 1500 olbmo. Dát lea mealgadis lohku olbmot geaid stuoraservodat lea measta oalát dagahan oaidnemeahttumin.

Eallinhistorjját

Prošeakta lea sáhkkehállan gávccii olbmo: njeallje lesba nissona, ovtta bifila nissona ja golbma homofiilla dievddu. Sii leat gaskal 18–41 jagi, guđas orrot Davvi-Norggas ja guovttis Lulli-Norggas. Dát lea mánggabealat govádat lesba ja homofiilla sápmelaččain. Buohkain lea iežas persovnnalaš historjá. Min leat gávnnašan ahte dát leat olbmot geain leat garra vásáhusat, muhto mii lea gievvudahttan sin. Dát gal ii leat makkárga vártnuhisvuodagovvideapmi. Dat ii livčče lean govttolaš min muitaleddjiide ektui jus livččiimet dili govvidan nu. Sii lea olbmot geat rahpasit ellet juogo lesban dahje homofiilan sihke buori ja heajos vásáhusaiguin, ja iešguđetlágan vásáhusat bearrašiin, ustibiin ja lagasbirrasin. Eallinhistorjját dattege duodaštit ahte muitaleddjiin leat garra vásáhusat ja mitalit duodalaš ovdamearkkaid movt sii leat lihccojuvvon danin go leat válljen rabasvuoda iežaset identitehta birra. Vaikko eanas muitaleddjiin odne lea buorre eallin, de lea geaidnu leamašan lossat ja mohkkái, ja duodašta ahte dohkkeheaddji ja fáttmasteaddji miellaguottuid homofiila ja lesbaid ektui ii oaččo barggakeahtta.

Gaskavuodat bearrašiidda lei váttisin. Mánggas leat mitalan negatiiva reakšuvnnaid birra, muhto sii leat maiddá mitalan ahte bearrašat veahážiid mielde leat dohkkehan sin seksuála sojuset. Vaikko sii leat dohkkehuvvon bearrašis, de dattege gullat ovdamearkkain go bearáš bivdá sin leat várrogas olgomáilmmi ektui. Leat maiddá ovdamearkkat mat duodaštit jaskes dohkkeheami, ahte eai huma maidege dan birra.

Sámi homofiilla ja lesbaid biras davvin ii leat nu stuoris. Doppe eai leat nu beare gallis geat leat almmuhan seksuála sojuset. Sii geat dan leat dahkan, čilgejit dan noađđin, muhto seammás persovnnalaš vuoitun.

Mángasiid mielas lea sin biras beare unnin, ja geavahit baicca Interneahta. Dattege lea čielga dárbu organiseret sámi lesba ja homofiila olbmuid. Buot min muitaleddjit čilgejit birrasa máđolašvuoda váilli birra. Dát lea máhtolašvuolta sámi servodaga homofilijja oppalaččat sihke Romssas ja Finnmárkkus. Dát maiddá guoská dáža birrasiid máhtolašvuhtii sápmelaččaid birra.

Birgenláhki ja eallinkvalitehta

Dán guorahallamis leat mii válljen eallindili lahkanaddama. Dát mearkkaša ahte mii sáhkkehállamiin maiddá leat ságastallan oppalaš eallindili eavttuid birra nugomat dietnasa, barggu, ekonomijja, geavaheami, gealbbu, oahpahusa, ásodaga, gávdni almmolaš bálvalusaid, virkkosmahttima, kultuvrra, somáhtalaš ja psykalaš dearvvašvuoda ja gávdni dearvvašvuodabálvalusaid birra. Min lávdegoddi ii leat nu stuoris eatge leat ovddasteaddji lávdegoddin ge, nu ahte mii kvalitehtalaš lahkanaddama vuodul eat sáhte dadjat maidege movt sámi lesbaid ja homofiillaid dilli lea iešguđet eallindili eavttuid ektui. Dattege lea miellagiddevaš oaidnit movt min muitaleddjit vásihit iežaset eallindili, ja leago sin birgenláhki garrasit čadnojuvvon dasa go leat lesba

ja homofiilan. Muhtun eallindili suorggit leat eanet ja njuolga čadnojuvvon dasa go leat lesban ja homofiilan go dasa ahte leat sápmelažžan.

Njeallje dáhpáhusa geardduhuvvojit sáhkkehallamiin. Vuosttažettiin jaskatvuohtha homofiiliija birra maid sii geat leat bajásšaddan sámii birrasiin vásihit. Muitaleaddjit hupmen dan birra ahte lei váttis dohkkehit iežaset homofiiliija go dan birra eai hupman, ja go ii lean giella mainna sáhte čilget dovdduideaset. Dát rievddada veaháš agi mielde. Sii geat ledje nuorabun ipmirdedje mealgat árabut mas dat lei sáhka go sii geat ledje veaháš boarráseappo. Dattege sáhtta gal dadjat ahte orruleamen nu ahte jaskatvuohtha lea stuorit sápmelaččaid gaskkas go dan máid oppanassiige vásiha dāža servodagas. Lassin jaskatvuohtha vásáhussii mitalit measta buot muitaleaddjit ahte diedut begget jođaneappot giliin. Dát dáhpáhuva gos dál bajásšadde, davvin vai lulde. Fárret stuorit gávpogii vásihuvvui seammago eret beassat smávit báikkiid šládariin.

Earáide lea dás nana vuoiŋnalaš bealli. Measta buot muitaleaddjit namuhit movt osku eastada friddjavuohtha ja vuoiŋnalaš dubmehusa birra. Oskku sajádat geavahuvvo dehálaš čilgehussan dasa go sámii birrasis vásihit dubmema. Mánngas sis gohčodit iežaset oskkolažžan, vaikko mánngas dadjet ahte eai sáhte searvat ipmilbálvalusaide ja searvegotti doaimmaide.

Goalmmát dáhpáhus mii orruleamen oalle čielggas, leat čuolbmabealit mat gullet identitehtii. Lesba, homofiila dahje bifiila sápmelaš gullá mánnga minoritehtaide. Mánngas min muitaleaddjin leat molson identitehta, heterofiilla eallimis molson homofiila dahje bifiila eallimii, dahje dárus molson sámivuhtii. Leat maiddái mánngasis geain leat iešguđetlágan identitehtat dan ektui gos vánddardit ja leat. Mii leat gullan historjjáid lesba ja homofiila sápmelaččaid birra geat mátkkoštedje lulás vai eret besse sosiála noađis man vásihedje smávit gilážiin, muhto go bohte stuorragávpogii, eai šat dikšon sámii identitehtaset. Dát ii dárbbas gal mearkašit ahte sii čiegadit sámivuodaset, muhto baicca ahte sii passiivvalaččat heivehuvvojat dāža birrasii. Seammás leat mii maiddái deaivvadan olbmuiquin geat rávisolbmōžiin fuomášit iežaset sámii duogāža, ja geat aktiivvalaččat barget gávdnamis iežaset sámii duogāža. Earát ieža aktiivvalaččat välljejit leat sápmelažžan.

Njealját dáhpáhus gullá dasa go duvdouvvu eret dahje sosiálalaččat lihccouvvu. Jus geahččalat identifiseret daid váttis dilálašvuohaid, de leat gávnnahan ahte vuosttažettiin de váilot sajádagat gos sáhtta leat sihke lesba/homofiila ja sápmelaš. Seammás vásihuvvo maiddái ahte sajádat gos sii galge vásihit dorvvolašvuohtha – nugomat bearrašis – baicca vásihedje ahte sii leat sávameahtumat. Boazodoalu válddahallet dievdduidráđejeaddji báikin mii lea dehálaš oassin sámii kultuvrras. Dat sáhtta leat čilgehussan dasa go ii orruleamen nu váttisin rahpasit eallit lesban go dievdun rahppasit eallit homofiilan. Diehtelasat lea guhkes gaskka smávit gilážiid gaskkas gos leat lesbat ja homofiillat, ja astoáiggefálaldagat mat gávdnojit, eai leat sidjiide geat leat lesban dahje homofiilan. Muitaleaddjit čilgejit ahte lihccun dāvjá dáhpáhuvvá eahpenjuolgađit jaskatvuohtha bakte.

Čoahkkáigeassu ja rávvagat

Lesba ja homofiila sápmelaččat lea joavkun man birra ii báľjo obage huma. Dát raporta čájeha movt sohkabealrollat, bearášoktavuođat, osku, árbevierut, vealaheapmi ja ovdagáttut sámi servodagas dagahit váddáseabbon almmuhit ahte lea juogo lesba dahje homofiilan. Mánngga ládje sáhhtá dadjat ahte dát leat dat seamma vealahanvuogit maid lesbat ja homofiillat vásihit dáža servodagas. Sámi lesbat ja homofiillat geaiguin mii leat humadan, baicca dadjet ahte lea losit almmuhit seksuála sojuset sámi go dáža birrasis.

Min muitaleddjiid gaskkas orruleamen buolvadaterohus. Boarráset joavkkus vásihit jaskatvuoda eanet go maid nuorabut joavkkus dahket. Muitaleaddjit vásihit ahte dálá sámi álbmogis lea eanet máhtolašvuolta go mii ovdal lei. Leat erohusat buolvvaid gaskkas maiddá rabasvuoda ektui. «Vuorrásat» hupmet dan birra man dehálaš lea leat várrogas, jaskesvuodalaš dohkkeheapmi iige dárbbas leat ahttalas. «Nuorat» hupmet dan birra ahte láhttet dábálaččat ja ahte servodat meannuda sin «sealvves» olmmožin. Dát lea seamma go máid ovdalis dutkamušain vuorraset homofiillat birra mas leat gávnahan ahte lei sáhka juogo leat várrogassan dahje vuorraset buolvvas leat ahttalassan, ja rabasvuoda ja čiegusvuoda birra nuoraid gaskkas (Kristiansen 2004). Erohusat dáža homofiillaid gaskkas lea ahte orruleamen ahte buolvadaterohus boahhtá árabut nu ahte vuorraset joavku leat vel boarráset.

Vaikkoba dán prošeavttas eai leat nu beare galle muitaleaddji, ja sin eallinhistoriját leat oalle iešgudetláganat, de leat dattege soames čalbmáičuohcci seammaláganvuodát. Dát seammaláganvuodát deaivdit goappaš báikkiin rievddakeahtta. Nugomat jaskatvuolta homofiila seksualitehta birra, garra vuoiŋjalaš váikkuheapmi, čuolbmabealit mat gullet identitehtii ja dat ahte eallit smávit čoahki servodagain ja psykalaš noadit. Eallinhistoriját govvidit váttis ja losses eallima, muhto muitaleaddjit orrot dattege bures ceavzán váttisvuodaid čađa.

Muitaleddjiide ektui orruleamen nu ahte eallit lesba dahje homofiila sápmelažžan, das lea leamašan soames dimenšuvnnat mat leat váikkuhan dábálaš eallindili mihtádusaid. Dát gal ii leat joavku mii dábálaččat dutkamušas hejot birge, muhto orruleamen baicca nu ahte leat lesba dahje homofiila sápmelažžan lea váikkuhan omd. bargo- ja oahppovejolašvuodaide.

Oalle stuora oassi muitaleddjiin mitalit ahte sis leat leamašan psykalaš váttut. Mánnggas mitalit iežaset iešsoardin jurdagiid birra. Soames oktavuođain lea dát dagahan sin fysalaš dearvvašvuoda ovdii. Go leat vásihan lihccuma dan áiggis go aitto leat almmuhan sohka beallesojuset dagaha ahte vásihit garra huššas dili. Mánnggas min muitaleddjin lea dárbbas psykologaveahki. Orruleamen ahte sii vásihit váttisin gávdnat eará gii ipmirda man birra sii hupmet.

Sámi kultuvra ja identitehta lea dehálaš buot muitaleddjiide, ja sii leat rámis go leat sápmelaččat. Dán dahket vaikkovel leatge vásihan lihccuma ja vealaheami. Dán eahpečielggasvuoda berre danin dulkot dan ládje ahte buorre vuolggašdjin bargat

miellaguottuid rievdadeames ja ásaheames birrasa mii eanet ja buorebut fátmasta homofiillaid ja lesbaid.

Raporta ovddida čuovvovaš rávvagiid:

- Dáža ja sámi eiseválddit berrejit dagahit rabasvuoda ja dásseárvvu dábálaš ja árgabeaivválaš mihttomearrin mainstreaming ulbmila mielde.
- Eiseválddit berrejit lágidit dásseárvosaš stáhtalaš čálgobálvalusaid mat aktiivvalaččat almmuhit rabasvuoda buohkaide
- Berre ášahuvvot doarjjatelefovdna mii maiddái lea rávisolbmuid várás geat rávisolmmožin almmuhit sohka beallesojuset.
- Interneahtas berre ášahuvvot diehtogáldu mii dagaha dieđuid eanet olámuttos. Lea dehálaš almmuhit dieđuid maiddái sámegillii.
- Berre eanet bargat čalmmustahttimiin ja nu gávdnat sápmelaš lesbaid ja homofiillaid geaid sáhhtá geavahit ovdagovvan. Dán oktavuođas sáhhtá ovttasbargu eiseválddiid ja organisašuvnnaid nugomat LLH ja LHS leat konstruktiiivválaš.
- Sihke dáža ja sámi eiseválddit berrejit bargat ulbmillaš doaibmabijuid ovddas ja nu bidjat lesbaid ja homofiillaid dili ságastallamii sámi servodagas. Dán berrešii dahkat ovttasráđiid sámi ášahusaiguin ja organisašuvnnaiguin..
- Homolihkadus berre eanet ja buorebut fátmastit sámi perspektiivva iežaset barggus.
- Skuvla berre geavahuvvot báikin mii gaskkusta máhtolašvuoda ja gos barget miellaguottuiguin.
- Lea dárbbášlaš dutkat makkár miellaguottut sápmelaččaid gaskkas leat homofiila seksualitehta ektui, ja dutkamuš mii viidát govvida movt sámi lesbat ja homofiillat vásihit iežaset eallindili.

Innledning

Denne undersøkelsen har som mål å gi mer kunnskap om hvordan det er å leve som lesbisk og homofil same i dag. Det er videre et mål å gi lesbiske og homofile samer i Norge en stemme slik at de kan fortelle om sine liv og om veien frem til der de befinner seg i dag. Dette gjelder enten de lever i samiske områder eller i andre deler av landet. Dette er en oppfølging av tiltak 5 i Regjeringens handlingsplan *Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009-2012* (BLD 2008):

Kartlegging av levekår for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i samebefolkningen. Det vil bli gjennomført en kartlegging av livssituasjonen og levekårene for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner med samisk bakgrunn. Kartleggingen skal munne ut i forslag til tiltak for å bedre levekårene og forhindre diskriminering blant gruppene.

Da det for en tid siden ble det avklart at vi skulle gjennomføre dette forskningsprosjektet om levekårene til lesbiske og homofile samer, fortalte vi kolleger og bekjente om prosjektet. Vi fikk mange underlige tilbakemeldinger. Mange av disse tilbakemeldingene var nokså uforstående. I forskjellige utgaver innholdt disse reaksjonene et spørsmål om dette er en gruppe som er viktig nok til at det er noe poeng å forske på dem. I verste fall var det indirekte et spørsmål om gruppas eksistens. Disse reaksjonene bidro faktisk til å motivere oss. Grunnen til dette var at de indirekte bekreftet behovet for forskning og dokumentasjon. Disse reaksjonene ble en illustrasjon på hvor usynlig gruppa lesbiske og homofile samer er og har vært. Gjennom et forskningsprosjekt kunne vi bidra til å gjøre gruppa mindre usynlig.

Usynliggjøring er en effektiv undertrykkelsesmekanisme. Hvis man ikke en gang eksisterer, er det vanskelig å bekjempe urettferdighet. En av de store endringene i det norske samfunnet når det gjelder lesbiske og homofiles kår generelt, er nettopp at de er blitt mer synlige. Homoseksualitet omtales nå jevnlig i media og i det offentlige rom. Til og med i vår egen levetid – for eksempel for 20 år siden – var dette helt annerledes. Det var en nesten total taushet. Lesbiske og homofile beskrives nå positivt i spillefilmer, aviser, bøker med mer. Det var for oss en tankevekker å oppdage at denne usynliggjøringen fortsatt er massiv når det gjelder lesbiske og homofile samer.

Samer har hittil nesten har vært «glemt» i forskningen om homofile og lesbiskes situasjon. Slik fremstår forskningen bare som nok et eksempel på usynliggjøringen. Denne nokså massive usynliggjøringen av lesbiske og homofile samer har som konse-

kvens at det i dag finnes lite informasjon om deres livssituasjon. Situasjonen til lesbiske og homofile samer var ikke et tema i NOVA's levekårsundersøkelse blant homofile og lesbiske fra 1999 (Hegna mfl. 1999). Nylig utga Fafo en litteraturstudie om diskriminering av lesbiske, homofile og bifile i Norge (Grønningsæter og Nuland 2008), og vi fant da nesten ikke noen samfunnsvitenskapelige studier som omhandlet samer i våre litteratursøk. Et unntak er en artikkel av Merethe Giertsen om å være en minoritet i minoriteten (2003).

Siden det er gjort lite forskning på dette temaet, måtte vi bruke en eksplorerende tilnærming. Dette ligger bak valget av metoden som er benyttet, dybdeintervjuer. Gjennom dybdeintervjuene har vi prøvd å få frem livshistorier, eller narrativer, som kan illustrere levekårene og få frem momenter som kan inspirere til videre forskning. Gjennom narrative kan vi også bidra til å synliggjøre de livene folk lever. I tidligere forskning om lesbiske og homofile – i 70- og 80-årene - var dette en metode som ble brukt i flere undersøkelser (se for eksempel Bech 1989 og Berg mfl. 1978). En tilsvarende tilnærming er senere brukt i forskning på lesbiske og homofile innvandreres kår (se for eksempel Moseng 2003 og Haansbæk 2002). Typisk nok ble disse undersøkelsene gjennomført på et tidspunkt da en visste lite om den aktuelle gruppa. Gjennom den narrative tilnærmingen er det i tillegg til synliggjøringen mulig å få frem viktige temaer for videre forskning og viktige områder for forbedring og tiltak rettet mot samiske lesbiske og homofile.

Det er viktig å understreke at selv om vi startet vårt arbeid med å få demonstrert usynlighet, så er ikke dette en historie om elendighet. Det er tvert imot en historie om personer som har møtt utfordringer i livet, og som har stått i dem og kommet rakrygget igjennom dem. I mange tilfeller har det imidlertid kostet ganske mye, og for noen er situasjonen i dag svært vanskelig. Selv om de fleste av våre informanter i dag lever nokså gode liv, så står noen av livshistoriene for erfaringer og opplevelser som vitner om nokså alvorlig utestengning og ekskludering fra samfunnet de ønsker å være en del av. Det ser ut som om informantene har en forventning om og forståelse for at de må gå igjennom denne type prosesser for å møte aksept og toleranse. Ved å synliggjøre deres erfaringer kan det legges et grunnlag for forbedringer av rammevilkårene.

Rapporten er bygget opp slik at vi først presenterer bakgrunnen for undersøkelsen, dernest metodikken som er brukt. Så forteller vi åtte livshistorier, og disse følges opp med en gjennomgang av viktige levekårsindikatorer, både generelle og temaer som er mer spesifikke. Til slutt presenterer vi noen mulige tiltak.

Bakgrunn

Samer og homofile representerer forskjellige typer minoriteter i det norske samfunnet. Samene er et urfolk og en etnisk minoritet i Norge og har historisk vært utsatt for diskriminering og sterkt press om fornorskning. Det er først i de siste 20–25 årene at den samiske kulturen har blitt fullt anerkjent. Det første sametingsvalget ble for eksempel gjennomført i 1989.¹ Lesbiske og homofile har som minoritet fått stadig mer anerkjennelse i det norske samfunnet. Med den nye ekteskapsloven som ble vedtatt i 2008², ble de siste juridiske diskriminerende bestemmelsene fjernet fra norsk lovgivning.

Regjeringen uttaler i en stortingsmelding at deres samepolitikk er forankret i noen overordnede verdier – rettferdighet og fellesskap, et levende folkestyre, en bærekraftig utvikling, et sosialt og samfunnskritisk engasjement og i humanistiske verdier og ideer (Arbeids- og inkluderingsdepartementet 2008). Regjeringen har videre hatt lesbiske, homofile, bifile og transpersoners situasjon på den politiske agendaen, og det er derfor nå nødvendig å tenke på disse temaene knyttet til den samiske befolkningen. Dette kommer eksplisitt til uttrykk i tiltak 5 i regjeringens handlingsplan for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner som referert over (BLD 2008). Hvorfor er det viktig å sette søkelyset på homofile og lesbiske samers situasjon i Norge? Samiske homofile og lesbiske står overfor særskilte utfordringer fordi de representerer både en minoritet i den norske befolkningen, en minoritet i samemiljøet og en minoritet i homomiljøet. En undersøkelse om selvopplevd diskriminering blant samer i Norge, foretatt av Norut NIBR Finnmark på oppdrag fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet i 2006, avdekket at hver fjerde respondent har opplevd å bli diskriminert fordi de er samer (Josefsen 2006). Samer har i tillegg hittil vært nesten «glemt» i forskningen om homofile og lesbiskes situasjon.

Det finnes som sagt i dag lite informasjon om livssituasjonen til lesbiske og homofile samer. Det er til nå for eksempel ikke foretatt noen tradisjonell levekårsundersøkelse blant homofile og lesbiske samer. I stortingsmeldingen om samepolitikk skrives følgende:

Mange sliter med sin egen identitet som homofil same og lever i skjul med sin egen legning. Enkelte har opplevd sanksjoner fra familie, slekt, venner, skolekamerater, arbeidskamerater etc. når deres homofile legning er kommet til syne. For enkelte lesbiske/homofile samer kan det omkringliggende samfunns syn på homofile oppfattes som at man må velge mellom å leve ut sin legning eller å leve som en del av det samiske samfunnet. Følelsen av å måtte velge mellom to så grunnleggende identiteter kan for mange føles som et umulig valg og kan føre til sterkt stress. Mange

¹ Se <http://www.samediggi.no>

² Se <http://www.lovdata.no/all/nl-19910704-047.html>

homofile/lesbiske samer velger derfor enten å flytte ut av den samiske bygda for å leve ut sin legning et annet sted, eller å leve med å skjule sin legning (Arbeids- og inkluderingsdepartementet 2008).

Det sies i meldingen at spørsmål om homofili er omfattet av tabu og langt på vei fortiet i det samiske samfunnet. På Barne- og likestillingsdepartementets konferanse Trygghet og mangfold – En skeiv erfaringskonferanse i 2007 ble det påpekt at det samiske slektskapssystemet gir grobunn for en omfattende skjult og strukturell diskriminering knyttet til status og identitet (BLD 2007). Lederen av Nettverk for lesbiske og homofile samer, Risten Ravna Heatta, uttalte på konferansen at trakassering og diskriminering av homofile, lesbiske og bifile samer finner sted, og at samiske offentlige organer og organisasjoner viser holdninger og praksis som støtter slik diskriminering. Det er derfor viktig å bedre kunnskapsgrunnlaget om hvordan det er å leve som homofil, lesbisk eller bifil same i Norge. Myndighetene trenger med andre ord bedre kunnskap som utgangspunkt for politikktutvikling. De samiske institusjonene trenger bedre bakgrunn for å sette temaet på dagsordenen, og interessegruppene og organisasjonene på feltet trenger mer kunnskap for å kunne fremme relevante og målrettede krav.

Samers

Samene er et urfolk i Skandinavia og Russland. De snakker et språk i den finsk-ugriske språkgruppa. Det er i hovedsak tre samiske språk som er representert i Norge: nord-samisk, lulesamisk og sørsamisk. Nordsamene utgjør den største gruppa. Den samiske språkloven gir samisk språk en særlig status i seks kommuner i Nord-Troms og Finnmark. Samenes tradisjonelle områder i Norge strekker seg fra Femunden i sør til Finnmark i nord. Samenes land blir på samisk kalt Sápmi.

FN-systemet legger vekt på følgende forståelse av hva urfolk er:

«Urbefolkning angir befolkningsenheter som har en historisk sammenheng med de samfunn som hadde utviklet seg på territoriet før invasjon og kolonisering fant sted, og som betrakter seg som forskjellige fra andre sektorer i de samfunn som nå hersker over disse territoriene eller deler av dem. De utgjør for tiden ikke-dominerende sektorer i samfunnet og er fast bestemt på å bevare og videreutvikle sine forfedres landområder, sin identitet og sin kultur. Samtidig er de ofte helt eller delvis frarøvet rettigheter til egne landområder og tilhørende ressurser. Blant urbefolkningsgrupper selv understrekes også egenopplevd gruppefelleskap og identitet som urbefolkning.»³

³ Kilde: *Store Norske Leksikon*: <http://www.snl.no/urbefolkning>

ILO-konvensjon nummer 169 definerer urfolk som:

«Folk som har bevart, helt eller delvis, sin tradisjonelle kultur, verdier og institusjoner, og som levde i et visst landområde før storsamfunnet overtok det eller staten ble etablert.»

Definisjonen av urfolk er dermed knyttet til historie, minoritetsstatus, identitet, opplevd fellesskap og kultur. Mange urfolk må kjempe en kamp for rett til landområder og ressurser. Disse kjennetegnene kan anvendes på samene i Norge. Som vi skal se senere i rapporten, er disse kjennetegnene på et urfolk en av forutsetningene for å forstå levekårene til lesbiske og homofile samer.⁴

En regner med at samene har en lang historie i Sápmi. De eldste kildene for omtale av samer går nesten 2000 år tilbake. På 1700-tallet ble grensene mellom statene fastlagt, noe som skapte problemer for samene som hadde levd på territoriene til flere av disse statene. Fornorskningspolitikken overfor samene kom for alvor på midten av 1800-tallet. Det samiske språkets betydning skulle reduseres, og samene skulle bli norske. Først i 1959 ble det igjen lov å bruke samisk i skolen, men det tok lengre tid før samisk kom i alminnelig bruk i skolen.

I 1917 ble det første samisk landsmøtet holdt i Trondheim, men det ble ikke etablert noen samisk organisasjon før mot slutten av 1940-årene. I 1970 og 1980-årene førte kampen mot utbygging av Alta-Kautokeinovassdraget til en forsterket samisk bevissthet. Spørsmålet om rett til land og vann kom på dagsordenen. Denne prosessen førte frem mot etableringen av Sametinget i 1989.

Det foretas ikke offisiell registrering av hvem som er samer, eller som har samisk identitet eller bakgrunn. Det er ingen som vet nøyaktig hvor mange samer det er. Et vanlig anslag er at det er i overkant av 40 000 samer i Norge (Solbakk 2006). Vi vet imidlertid at det bor samer over hele Norge, det er alminnelig kjent at det også er bosatt mange samer utenfor det tradisjonelle bosettingsområdet (AID 2008).

I Norge kan enhver person definere seg som same, men for å oppnå status som same i samemanntallet er samisk som «hjemmespråk» for personen selv eller en av denne personens forfedre et klart kriterium. Følgende kriterier må oppfylles (sitert fra den norske sameloven):

- har samisk som hjemmespråk, eller
- har eller har hatt forelder, besteforelder eller oldeforelder med samisk som hjemmespråk, eller
- er barn av person som står eller har stått i manntallet

⁴ Følgende nettsteder gir informasjon om samene: <http://www.samediggi.no>, <http://www.diggi.no>.

Det var 12 538 personer som hadde registrert seg i samemanntallet og dermed hadde stemmerett ved sametingsvalget i 2005 (SSB 2005).

Lesbiske og homofile⁵

Det er flere måter å nærme seg en forståelse av hva det betyr å være lesbisk og homofil.

Lesbiske og homofile er ikke entydige kategorier. NOVA-rapporten om levekår blant lesbiske kvinner og homofile menn (Hegna mfl. 1999) opererer med to typer kriterier:

- selvidentifikasjon
- kvinner og menn som opplever seksuell og/eller følelsesmessig tiltrekning til personer av samme kjønn

I andre forskningsbidrag skilles det mellom tre typer definisjoner:

- identitet
- seksuell/følelsesmessig tiltrekning
- seksuell erfaring

Vi har i arbeidet med dette prosjektet vært lite opptatt av å jobbe ut fra en bestemt forståelse av om det å være lesbisk, homofil eller bifil handler om identitet, seksuell tiltrekning eller seksuell praksis. Men i og med at vi har rekruttert informanter som har meldt seg selv, vil nødvendigvis det at personen oppfatter seg som tilhørende en av disse gruppene, stå sentralt. Som vi skal se senere i rapporten, har alle informantene beskrevet seg selv enten som homofile eller lesbiske eller bifile.

I forskning på lesbiske og homofile er ofte teoretiske forståelser av identitet og begrepsbruk problematisert (for eksempel Lutzen 1988, Anderssen 1995, Anderssen og Slåtten 2008) med henvisning til diskusjoner rundt essensialisme versus konstruksjonisme og om sosial konstruksjonisme og queer-teori. Vi har valgt å ikke gå inn i en slik diskusjon ettersom vi har valgt en levekårsstilnærming i prosjektet og lagt mer vekt på hvilke erfaringer lesbiske og homofile samer har i møte med samfunnet, enn på å problematisere hvilke begreper informantene bruker om egen seksuell legning, orientering eller preferanse. En slik diskusjon og analyse ville vært interessant, men ligger ikke innenfor den faglige tilnærmingen forskerne i dette prosjektet har valgt.

⁵ Avsnittet om lesbiske og homofile er i stor grad hentet fra Grønningsæter og Nuland 2008.

Frem til 1980-årene var holdninger til homofile svært negative i Norge, men i dette tiåret begynte holdningene å mykes opp. I Norge var homoseksualitet mellom menn straffbart frem til 1972. Kriminaliseringen av seksuelle relasjoner mellom menn førte til at homofile i størst mulig grad måtte dekke over sin «legning» (Andersen 1987). Å bli mistenkt for å være «sånn» kunne medføre at en ble sagt opp på jobben, mistet leiligheten, – homofile var på mange måter «rettsløse» i det norske samfunn (ibid.). Det ble etter hvert skrevet mer om homofile i pressen, og det vokste seg frem i samfunnet økt kunnskap om homofiles situasjon. Med sterkt påtrykk fra de homofiles organisasjoner ble det i 1981 vedtatt en antidiskrimineringsparagraf i straffeloven, hvor homofile blant annet ble nevnt som en gruppe det var ulovlig å diskriminere. Straffeloven § 135a ble revidert sommeren 2005 med det formål å gi utsatte grupper et bedre og mer omfattende vern mot grovt diskriminerende eller hatefulle ytringer (LLH 2007). I 1993 ble det vedtatt en lov om registret partnerskap. Den ble erstattet av felles ekteskapslov i 2008. Den likestiller lesbiske og homofile med heterofile når det gjelder ekteskap, adopsjon og assistert befruktning.

Denne utviklingen gjelder selvfølgelig også samiske samfunn. Men mye av fokuset på homofile i dag har vært på homofile i storbyer, kanskje fordi det er i storbyene vi har et synlig homofilt miljø, synlige organisasjoner, foreninger etc.

Et av de viktigste bidragene til dagens kunnskap om lesbiske og homofiles livssituasjon i Norge har vi fra NOVAs levekårsundersøkelse fra 1999 (Hegna mfl. 1999). Rapporten inneholder en kunnskapsoversikt, undersøkelse om holdninger til lesbiske og homofile i Norge og en empirisk undersøkelse om levekår og livskvalitet blant lesbiske og homofile. Som tidligere nevnt blir imidlertid lesbiske og homofile samer ikke omtalt spesielt i rapporten.

Bifile er i denne typen forskning et problematisk begrep. Mesteparten av litteraturen skriver ikke om biseksualitet, noen forutsetter at bifile er del av studien av lesbiske og homofile på grunn av at man sjelden har tilstrekkelig med bifile respondenter eller informanter (Dworkin 2006:37). Ofte brukes også ofte forkortelsen LHBT (lesbiske, homofile, bifile og transpersoner). I denne rapporten behandler vi ikke T-en (transpersoner) i «LHBT». Vi har ikke aktivt rekruttert noen fra denne gruppa, og det har heller ikke meldt seg noen. Men vi har ikke avgrenset oss mot det heller.

Diskriminering på grunn av seksuell orientering eller overskridende kjønnsuttrykk springer ofte ut av stereotype normer for kjønn og seksualitet som er nedfelt blant annet i materielle, juridiske og religiøse forhold i kulturen (BLD 2008).

I og med at vi ikke har noen eksakte tall på den samiske befolkningen, er det ikke lett å estimere den lesbiske og homofile befolkningen blant samene heller. Anslag i forskning om andelen av en befolkning som hovedsakelig tiltrekkes av eget kjønn, varierer fra 1–10 prosent (Hite 1991, Janius 1993). Det vanligste anslaget er at lesbiske og homofile utgjør 3–5 prosent av en befolkning (Gates 2006). Hvis vi antar at det er 40 000 samer i Norge, trekker fra barn og beregner 3–5 prosent av den voksne

befolkningen, får vi et sted mellom 1000 og 1500 personer. Det er et betydelig antall personer som storsamfunnet har gjort nesten usynlige. Det gjelder både i det norske og det samiske samfunnet.

Organisasjoner og møtesteder

Lesbiske og homofile samer organiserer seg på samme måte som andre grupper i samfunnet.

LHS – Nettverk for lesbiske og homofile samer

LHS har vært aktive siden 1989, men ble offisielt stiftet i juni 2002. Det ledes av Risten Ravna Heatta. Nettverket arbeider med holdningsskapende arbeid og å spre informasjon i det samiske miljøet om homoseksualitet (Blikk 2004).

LLH – Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

LLH er en landsomfattende organisasjon som arbeider politisk og sosialt for at lesbiske, homofile, bifile og transpersoner skal kunne leve åpent uten frykt for å bli sosialt utstøtt, diskriminert eller trakassert. De har for eksempel mål om å oversette deler av nettsiden sin til samisk, og mål om at man skal arbeide mer mot samer i lokallaget i Finnmark. Man gjennomførte i 2008 et seminar i Karasjok om samiske lesbiske, homofile og bifile rettet mot ansatte i kommunen.

Internett

Gaysir.no er et av Norges mest populære nettsteder med nærmere 50 000 besøkende hver uke. Gaysir produserer daglig nyheter som retter seg mot et skeivt publikum og har landets største nettsamfunn for homofile, lesbiske og bifile med over 33 000 aktive profiler.

Facebook er et globalt nettsamfunn hvor den enkelte kan registrere seg med en profil og etablere nettverk av «venner». Både på Gaysir og Facebook er det etablert grupper for lesbiske og homofile samer. Internett og informasjonsteknologi har dermed gjort det lettere å møtes.

Stigma og diskriminering

Lesbiske og homofile samer tilhører flere minoriteter samtidig. De er dermed i risiko for å bli møtt med diskriminering, og det er enkelt å tenke seg at taushet og stigmatisering blir en større byrde.

I et intervju på nettsiden Gaysir⁶ forteller Marianne Butenschøn om sin idéhistoriske hovedoppgave om toleranse (Butenschøn 2005). I intervjuet sammenlikner hun samenes og de homofiles erfaringer med å være synlige og mener at homofile kan lære av samenes evne til å stå på sine krav. Hun mener også det er en parallell mellom samer og homofile når det gjelder å ikke si noe om sin identitet i møtet med andre mennesker og hvordan skam og mindreverdighetskompleks kan føre til en slik taushet. Den enkelte blir redd for at de en møter, bare skal være opptatt av det å være same eller det å være homofil. Gjennom å snakke om seg selv, om sin egen situasjon og hvilke erfaringer man har, mener Butenschøn man kan utvide begreper, unngå usynliggjøring og få aksept for sin livsstil.

Kirsten Danielsen (2005) diskuterer begrepet *diskriminering*. Begrepet brukes om forskjellsbehandling som ikke er saklig begrunnet. Diskrimineringsloven⁷ definerer diskriminering på følgende måte:

«Med direkte diskriminering menes at en handling eller unnlatelse har som formål eller virkning at personer eller foretak [...] blir behandlet dårligere enn andre blir, er blitt eller ville blitt behandlet i en tilsvarende situasjon.»

«Med indirekte diskriminering menes enhver tilsynelatende nøytral bestemmelse, betingelse, praksis, handling eller unnlatelse som fører til at personer [...] blir stilt særlig ufordelaktig sammenliknet med andre. [...]».

Det skilles som vi ser, mellom to typer diskriminering: direkte og indirekte diskriminering (se Grønningsæter og Nuland 2008).

Begrepet *stigma* brukes om et uønsket kjennetegn som skyver en person ut av et fellesskapet hvor deltakerne selv definerer seg som de «normale» (Gulbrandsen mfl. 2006). I Norge er det fremdeles «best» å være hvit, frisk, velfungerende, helnorsk, heterofil, ung voksen middelklassemann, hvilket innebærer at samer, fargede, innvandrere, tenåringer, gamle, kvinner, kroppsarbeidere, sosialklienter og homofile er ekstra sårbare (Gulbrandsen mfl. 2006). Man snakker ofte om stigmaer i sammenheng med skam og skamfølelse. I Fafos rapporter om hivpositives levekår (Grønningsæter mfl. 2009, Mandal mfl. 2008) diskuterer stigmaer i forbindelse med hivepidemien. Stigma-

⁶ <http://www.gaysir.no/artikkel.cfm?CID=12307> Artikkelen er skrevet av Petter Ruud-Johansen og datert 19.06.07.

⁷ LOV av 2005-06-03 nr. 33: Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv.

begrepet slik det ble utviklet av Goffman (1972), beskriver en prosess av samspill mellom individet og omgivelsene. Resultatene av levekårsundersøkelsen blant hivpositive tyder på at den enkelte selv aktivt bidrar i stigmatiseringsprosessen. Det påpekes at stigmaer kan føre til isolering, og at dette kan bidra til en ond sirkel i spillet mellom den enkelte og omgivelsene. Homofile kan internalisere homofobi og på den måten bidra til en slik ond sirkel i møte med sine omgivelser.

Buaas diskuterer begrepet stigma når det gjelder lesbiske og homofile, og påpeker at stigmatiseringen kan ha en dobbel funksjon. I tillegg til å fungere utstøtende kan den også fungere som en beskyttelse for selvoppfattelsen og skape gruppetilhørighet. Den enkelte kan beskytte seg mot diskriminering ved å attribuere stigma. (Buaas 2007.)

Skal en skape åpenhet og toleranse og bekjempe diskriminering for personer som tilhører flere minoriteter, må en ifølge denne logikken bryte tausheten. Synliggjøring vil bidra til å gjøre rommet for diskriminering mindre.

Problemstillinger

Med bakgrunn i det faktum at det er mindre forskning på levekårene til lesbiske og homofile samer enn det er på levekårene til lesbiske og homofile generelt, er det nødvendig å undersøke om de tradisjonelle levekårsindikatorene fortøner seg annerledes for denne gruppa enn for andre. Det er likeledes nødvendig å finne frem til indikatorer som kan si noe om det spesifikke ved denne gruppas situasjon.

Levekårstilnærming innebærer i dette prosjektet at vi i likhet med mye av den nordiske levekårsforskningstradisjonen er opptatt av tilgang på ressurser som kan brukes på forskjellige arenaer, og på den måten kontrollere og styre livsvilkårene (se for eksempel Fyhn og Dahl 2000, Ringen 1995). I tråd med tradisjonell levekårsforskning vil viktige temaer være:

- Inntekt, arbeid, økonomi, forbruk
- Kompetanse og utdanning
- Familie og sosiale relasjoner
- Bolig og tilgang på tjenester i nærmiljøet
- Rekreasjon og kultur
- Somatisk og psykisk helse og tilgang på helsetjenester
- Tilhørighet – både til det samiske og til det homofile miljøet
- Åpenhet
- Deltakelse og inkludering – stigma, trakassering og diskriminering

- Kjærlighet og seksuell helse
- Livsperspektiver og livskvalitet

Samiske slektsrelasjoner er vesensforskjellige fra de norske (Nergård 2004). Nergård kaller det for et flerforeldre-system. I praksis betyr det at samiske barn vokser opp med flere foreldre enn bare de biologiske, og at barneoppdragelse fungerer som en slektsaffære der alle nære slektninger fungerer som omsorgspersoner (ibid.). Det betyr at lesbiske og homofile når de skal stå frem for sin familie, kanskje går igjennom andre prosesser enn norske lesbiske og homofile. Nergård sier også at den samiske slekta både er involverende, inkluderende og altoppslukende (ibid.). I hvilken grad lesbiske og homofile samer føler de kan stå frem, vil derfor ha stor påvirkning på den grad de føler seg som del av og inkludert i det samiske samfunnet. I det samiske samfunnet er slektstilhørigheten definerende for hvem du er, og foreldre, besteforeldre, forfedre og en selv er med på å forme en felles identitet (ibid.). En person som er lesbisk eller homofil i en samisk familie, vil dermed representere et brudd på denne identiteten. Man kan spørre om hvilke konsekvenser dette får for hele slekta. Dette likner på problematikk som homofile innvandrere forteller om i studier om deres levekår og livskvalitet. Innvandrersfamilien blir presentert som en sosial institusjon, og forskningen viser at gode familierelasjoner og et velfungerende familieliv er av stor betydning for lesbiske og homofile innvandrere og for deres levekår og livskvalitet (Moseng 2003). Det er derfor behov for å finne ut hvordan lesbiske og homofile samer opplever å stå frem overfor sin nærmeste familie, og om disse vanskelighetene fremtrer som mer motsetningsfylte, og om de tar andre former med andre individuelle og sosiale konsekvenser enn for norske lesbiske og homofile. Disse problemstillingene vil muligens fremstå forskjellige avhengig av hvilken samisk gruppe en snakker om, hvor de bor, alder og grad av identitet med det samiske samfunnet.

Merethe Giertsen har skrevet om den kulturelle revitaliseringen man ser i det samiske samfunnet i dag. Hun skriver at det handler om gjenreising og beskyttelse av det samiske fellesskapet og om felles identitet (Giertsen 2003). Men det kan oppstå problemer om man ikke passer inn i dette felles bildet. I tillegg til å finne ut hvordan det er å stå frem overfor familien og slekta, vil det være viktig å finne ut av hvordan lesbiske og homofile samer opplever å opptre som annerledes i et fellesskap som bygger på et sterkt behov for å fremstå som en gruppe med en særegen felles identitet.

Det vil være nødvendig å spørre informantene om synspunkter på hva som er særegent ved det å være lesbisk eller homofil same sammenliknet med homofile og lesbiske i Norge for øvrig. På den måten kan informantene selv bidra til analyse- og tolkningsprosessen.

Barne- og likestillingsdepartementet har med bakgrunn i stortingsmeldingen om samepolitikken (AID 2008) ønsket at undersøkelsen bør dokumentere og analysere grenser og sanksjoner som gjelder for samliv, seksualitet og kjønnsuttrykk i det samiske

samfunnet, og hvordan slike forhold innvirker på homofile og lesbiske samers muligheter for livsutfoldelse.

Metode

Levekårsforskningen har vært dominert av en kvantitativ tilnærming gjennom bruk av survey- og registerdata. I dette prosjektet vil søkelyset i større grad være rettet mot hvordan den enkelte opplever sin situasjon, og vi vil på denne måten nærme oss et livskvalitetsperspektiv.

For å belyse spørsmål om samiske lesbiske og homofile har vi gjennomført åtte kvalitative livshistorieintervjuer. Ettersom temaet er såpass nytt og lite forsket på tidligere, er det nødvendig å ha en eksplorerende tilnærming, slik at man åpner opp for nye temaer og ikke lar seg hindre av forhåndsdefinerte og avgrensende spørsmål. Kvalitative intervjuer egner seg godt når en har en eksplorerende tilnærming. Gjennom en slik tilnærming vil en beskrive fenomener, opplevelser og prosesser, selv om en ikke vil kunne si noe om graden av forekomst av disse. En narrativ livshistorietilnærming betyr at de enkelte intervjuene blir omfattende. I denne undersøkelsen ble den enkelte informant bedt om å fortelle sin historie. Intervjueren hadde i tillegg en tematisk intervjuguide som skulle sikre at de forskjellige temaene ble dekket. Det var en åpen tilnærming til den enkeltes fortelling. Ved å bruke en intervjuguide sikret man at intervjuene lot seg sammenlikne, og at de samme temaene blir tatt opp, men samtidig var det viktig at informantens livshistorie la premissene for samtalen og åpnet opp for at intervjuet kunne ta en retning som på forhånd ikke var planlagt. Dette er en av styrkene og kjennetegnene ved kvalitative intervjuer. Åpenhet og fleksibilitet gjør at en kan fange opp fenomener som en ikke nødvendigvis har forutsett.

Spørsmål som stilles i et livshistorieintervju, er tilbakeskuende. Ett spørsmål som reises i studier som bruker tilbakeskuende data, er i hvilken grad vi kan stole på svarene som gis (Gautun 2003). Livshistorieforskere, som først og fremst er sosialantropologer, men også noen historikere, etnografer og sosiologer, har skrevet mye om hvorvidt vi kan stole på tilbakeskuende fortellinger (Danielsen 1990). En fortelling om fortiden er en individuell persepsjon av hva som har skjedd, og den kan derfor verken regnes som sann eller falsk. Tilbakeskuende fortellinger og svar kan altså ikke fortelle oss akkurat hva som har skjedd, men de kan fortelle oss hvordan mennesker tenker om deler av fortiden (Gautun 2003). Hovedhensikten med å forske på livshistorier er heller ikke å finne ut nøyaktig hva som skjedde (Almås og Gullestad 1990, Danielsen 1990, Widerberg 1995). Selv om fortellinger og svar aldri kan være noe annet enn subjektive persepsjoner av hva som har skjedd, betyr ikke det at de ikke er til å stole på. Dersom det ikke er begivenhetene i seg selv, men hvordan begivenheter forstås og bearbeides

som ønskes undersøkt, hevder livshistorieforskere at det ikke er nødvendig med sannhetsbevis (Gautun 2003). I den fasen vi nå er i når det gjelder forskning på dette feltet, er det nødvendig med en eksplorerende tilnærming. Da er en slik kvalitativ tilnærming med sin fleksibilitet og åpenhet for informantenes perspektiver den beste.

I den første fasen av prosjektet ble det foretatt en gjennomgang av relevant bakgrunnsmateriale. En slik gjennomgang var viktig i arbeidet med å utvikle en intervjuguide. Intervjuguiden var et viktig verktøy for å sikre at temaene ble dekket i løpet av livshistorieintervjuene.

Etiske overveielser

Det å forske på en gruppe som er marginalisert, stiller oss overfor spesielle utfordringer, både når det gjelder intervjuing og rapportering. Det har vært nødvendig å være nøye med anonymisering. Anonymitet var ikke minst en utfordring ved rapportering og skriftlig gjengivelse av livshistoriene. For å anonymisere historiene har vi gitt informantene nye navn og endret noe på enkelte biografiske data. Rekrutteringsmåten når det gjelder informanter, stiller krav til å sikre frivillig deltakelse og innhente samtykke fra deltakerne i undersøkelsen. Prosjektet ble meldt til personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.

Lesbiske og homofile samer representerer flere minoriteter samtidig. Dette kan bidra til å skape en avstand mellom forskerne og informantene. Det er derfor verdt å nevne at forskerne selv er homofile og derfor personlig kjenner innenfra en av de minoritetsgruppene som informantene representerer.

Informanter og rekruttering

Rekrutteringen til de kvalitative intervjuene var en arbeidskrevende og utfordrende prosess. I rekrutteringsarbeidet var det et mål å få en jevn fordeling av kjønn og alder samt få samiske informanter med ulik bakgrunn (reindriftsslekt, fastboende eller til kystsameslekt dersom mulig). Dessuten var det et mål å finne informanter både i Oslo-området og i de samiske kjerneområdene i Troms og Finnmark, der samer utgjør en stor andel av befolkningen. Det er ikke mulig å trekke et representativt utvalg av lesbiske og homofile samer. Dette er en kvalitativ studie. Vi kan derfor heller ikke ha som mål at informantgruppa skal være representativ for populasjonen. Selv om undersøkelsen ikke er representativ, er det derimot viktig å få et stort mangfold av bakgrunner for å få et bredt spekter av erfaringer representert.

Vi var avhengige av at mulige informanter selv tok kontakt med forskerne. Det har vært gjort et omfattende rekrutteringsarbeid. Vi har brukt aviser, radio, Internett, nettverk for homofile og lesbiske samer og personlige kontakter.

Det opprinnelige målet var å få med ti informanter. Det viste seg å være vanskelig å skaffe nok personer som var villige til å stille opp. Det ble derfor gjennomført flere runder med henvendelser til de samme miljøene, i håp om å rekruttere flere informanter. Dessuten gikk vi bredt ut i mediene. Det ble laget innslag i NRK Sameradioen, artikkel i avisen Ságat, på nettsiden Gaysir og i Blikk. Det ble sendt ut henvendelser via nettsidene Facebook og Gaysir. Disse henvendelsene gikk direkte til personer som har profiler som knytter dem til medlemskap i samiske homofile nettverk. Lederen for Nettverk for lesbiske og homofile samer, Risten Ravna Heatta, bidro med å sende ut oppfordring til deltakelse i undersøkelsen. Den responsen vi fikk på våre henvendelser, førte til at vi fikk intervjuet åtte informanter. Da vi hadde intervjuet disse åtte, gjennomførte vi en ny rekrutteringsrunde, men den ga ingen resultater. Rapporten er derfor basert på disse åtte intervjuene. Åtte intervjuer er færre enn målet som ble satt på forhånd. På den andre siden er de intervjuene som er gjennomført, svært interessante, og det foreligger et omfattende materiale. De åtte livshistorieintervjuene representerer personer med samisk bakgrunn som omtaler seg selv som enten lesbiske, homofile eller bifile. Fire var lesbiske kvinner, tre homofile menn og en bifil kvinne. Informantene bodde på intervjutidspunktet i forskjellige deler av Norge: seks i Finnmark og Troms, de fleste i samiske kjerneområder, en i østlandsområdet og en i Midt-Norge. Informantene er spredd i alder fra slutten av tenårene til begynnelsen av førtiårene.

Informantintervjuene har gitt oss nærmere 150 timer med opptak som er transkribert, og utgjør cirka 120 A4-sider med tekst. Det er et rikt materiale med sterke livshistorier. Alle intervjuene er transkribert med informantenes eget språk og begrepsbruk. Det har vært viktig for oss at informantenes stemme får plass i gjenfortellingene av livshistoriene. Vi har valgt å gjenfortelle livshistoriene i tredjeperson, da de uansett vil være uttrykk for forskernes fortolkning av historien. Samtidig har vi imidlertid tilstrebet å gjengi fortellingene slik at vi i minst mulig grad endret måten informantene snakker om seg selv og identifiserer seg selv på, og vi har forsøkt å legge vekt på at det er informantenes meningsinnhold som gjengis.

Informantenes fortellinger er svært forskjellige. Vi tror at vi har fanget opp noen sentrale problemstillinger, og at disse problemstillingene representerer noe mer enn bare de individuelle fortellingene. Allikevel er det grunn til å advare mot å trekke for generelle slutninger ut av materialet. Selv om det også er lite annen forskning på dette området, ser det ut til at funnene i dette prosjektet er i tråd det som er av annen relevant forskning.

Livshistorier

I denne rapporten har vi valgt å ha en narrativ tilnærming for å si noe om levekår blant lesbiske og homofile samer. Vi vil presentere åtte narrativer fra lesbiske og homofile samer basert på livshistorieintervjuene i prosjektet.

For oss forskere har intervjuprosessen vært en opplevelse. Vi fikk møte åtte flotte personer i denne prosessen, som for oss var sterke møter der informantene fortalte oss om sine liv og erfaringer som lesbiske og homofile. I tillegg til å møte informantene har vi også fått oppleve samfunnene der informantene bor. Det betyr at vi også selv har fått oppleve samiske bygder som har vært en viktig bakgrunn for forståelsen av hvordan livene til informantene våre har utfoldet seg.

Det er et mangfoldig bilde vi får av lesbiske og homofile samer. Alle har sin personlige historie. Vi sitter igjen med et bilde av mennesker som har vært gjennom tøffe prosesser, men kommet styrket ut av det. Det er med andre ord ikke en elendighetsbeskrivelse. Det ville ikke vært rettferdig overfor våre informanter å presentere et slikt bilde. De er personer som i stor grad lever åpent som lesbiske og homofile på godt og vondt, med forskjellige erfaringer fra familie, venner og samfunnet rundt seg. Livshistoriene viser allikevel at informantene har tøffe erfaringer og gir alvorlige eksempler på ekskludering som resultat av at informantene har valgt å være åpne om sin identitet. Selv om de fleste informantene i dag lever gode liv, har veien dit vært såpass tøff og viser at aksept av og inkluderende holdninger til lesbiske og homofile ikke kommer av seg selv.

Dette kapitlet vier plass til de personlige historiene. I neste kapittel vil vi se på funnene i intervjuene i sammenheng med ulike levekårsvariabler. Vi har valgt å gjenfortelle livshistoriene til informantene i vårt (forskernes) språk. Dette er blant annet gjort av hensyn til anonymisering. Enkelte deler av historiene har blitt endret for å hindre at informantene vil bli gjenkjent, uten at endringene har endret budskapet om prosessene informantene har vært gjennom. I og med at historiene er gjenfortalt i forskernes språk, vil også prosjektets teoretiske ramme ligge til grunn for fremstillingen. Vi er opptatt av en levekårstilnærming til temaet. Ved å bruke livshistorier blir også selvidentifisering et viktig poeng. Selv om intervjuene er gjengitt i tredjeperson, har vi vært trofaste mot deres egen fortelling og også deres begrepsbruk når det gjelder egen identitet og hvordan de identifiserer seg selv.

Ellen

Ellen er 33 år. Hun er født i en av nabokommunene til Oslo og bor nå i Nord-Norge. Hun har inngått partnerskap. Hun har fullført videregående skole, tatt noen kurs og har i dag fast jobb hun trives i.

Når hun blir spurt om å si noe om sin seksuelle legning, sier hun at hun føler seg helt normal. Det har ikke alltid vært slik. Hun beskriver det å oppdage at hun var annerledes, som vanskelig. Nå har Ellen en klar identitet som lesbisk.

I tiårsalderen flyttet familien fra byen til landet. Det var litt skummelt, selv om hun tilhørte en stor familie med en bror og to søstre. Det var på den tiden hun opplevde sin første forelskelse i en jente. Det var veldig skummelt, fordi hun tenkte at i en bygd vet alle naboene alt om deg før du vet det selv. Hun beskriver seg selv som en guttejente, og hun forteller at hun fikk gjennomgå for dette hver dag. Hun erkjente at hun var lesbisk i elleve- eller tolvårsalderen, men det var først i 16-årsalderen at hun fortalte det til familien sin.

Ellen er den yngste av søsknene i familien. Den eldste søsteren fungerte som en slags reservemamma fordi moren jobbet. I dag har hun stort sett et godt forhold til både søsknene sine og foreldrene sine. Det er hun svært glad for.

Det var ikke en uttalt samisk bevissthet i familien til Ellen. Snarere tvert imot var det et uttalt ønske i familien om å være norsk. Det var også tattere blant hennes forfedre, så som barn fikk hun høre at hun var av taterslekt. Det er hun selv som har funnet ut av den samiske tilknytningen i voksen alder. Det er farens familie som har samiske røtter. Foreldrene hennes synes det er fint at hun er opptatt av sine samiske røtter, men søsknene hennes vil ikke være samer. Selv føler hun at hun har funnet frem til den hun er.

Da Ellen var 24 år, traff hun en samisk jente som hun forelsket seg i. Opptattheten av det samiske startet der. Hun ble med til Kautokeino og fikk føle på kulturen der. Nå bor hun sammen med partneren sin og hennes sønn i Nord-Norge. De har ikke kontakt med mange samer der, selv om det er blitt flere med årene. De er heller ikke aktive i det homofile miljøet der de bor.

Partneren har et barn fra et tidligere forhold, som Ellen ser på som sitt barn også. Hun har ikke selv tenkt på å få barn, men den nye ekteskapsloven gir jo nye muligheter til å få barn. Hun er imidlertid redd for at legene skal si nei, slik som prestene kan si nei til inngåelse av ekteskap. Hun synes det er viktig for sønnen at de flyttet nordover.

Foreldrene har gradvis endret holdning. Nå har Ellens foreldre også fått kontakt med svigerforeldrene hennes. Ellen blir også oppfattet som en del av partneren sin familie, og partneren er blitt en del av Ellens familie. Men dette tok mange år. Moren til Ellen har alltid vært begeistret for og opptatt av samisk kultur. Det har hjulpet.

I 16-årsalderen forelsket hun seg i en venninne og fortalte dette til en felles venninne. Dermed gikk ryktene på bygda, og hun måtte fortelle familien sin at hun var lesbisk. Faren tok det pent, men moren ville ikke kjennes ved henne, hun ville ikke ha noe med

datteren å gjøre. Samtidig fikk hun vite at broren hennes var homofil. Det gode med det for dem begge var at de visste at de ikke var alene om det.

Morens reaksjoner førte til at hun flyttet hjemmefra. Hun fikk seg også en gutte-kjæreste som hun forlovet seg med. Det var viktig å prøve å være heterofil. Den første seksuelle erfaringen var med en gutt. Men Ellen fant ut at det var lesbisk hun var. Det ble viktig for henne å møte andre lesbiske og homofile i denne perioden. Mange av vennene fra ungdomstiden forsvant da Ellen kom ut av skapet.

Ellen har opplevd både trakassering og vold. På en fest sammen med partneren sin ble hun skallet ned. Det var i en liten samisk bygd. Gutten som slo henne ned, tolererte ikke at hun var lesbisk og la an på henne, og når hun avviste han, ble han sint. Ellen er ikke redd for vold i dag, men synes episoden var skremmende.

Ellen tenker at den samiske identiteten er hennes valg, og hun vil leve med den delen av seg selv. Hun føler seg annerledes fordi hun tror på sjamaner og på folk som kan helbrede. Hun prøver å lære seg samisk. I svigerfamilien går mye av praten på samisk, og det er også viktig at sønnen lærer seg samisk og får en tilknytning til sin samiske familie.

Broren hennes har gått til angrep fordi hun definerer seg som same. Hun forsvarer seg med at sønnen til partneren faktisk er samisk, selv om broren hennes også setter spørsmålsteget ved det. Ellen opplever at samisk kultur, teater og håndverk er spennende. Hun vil gjerne finne ut mer om sin egen familie, sin samiske bakgrunn, så hun kan skaffe seg kofte. Hun har skrevet seg inn i samemantallet.

Ellen har opplevd litt diskriminering fra norske homofile og lesbiske mot samer. Hun har ikke opplevd det selv, men vet at det har foregått. Hun har selv opplevd diskriminering, men vet ikke om det skyldes at hun er samisk, eller det at hun er lesbisk.

Ellen er medlem av statskirken, men ser ikke på seg selv som religiøs. Hun møtte en prest som skulle helbrede lesbiske og homofile. Hun tror at Gud elsker henne, selv om kristendommen stempler det som sykt. Hun tenker at et slikt menneskesyn stemmer ikke, går ikke opp med den kristne troen hun selv har. Ellen har et fjernere forhold til kirken i Finnmark enn i Oslo.

Når hun er i kirken sammen med partneren, for eksempel ved dåp og begravelse, er de forsiktige med å stå for nært hverandre. De fleste hilser og er hyggelige. Men det er viktig at man også kan være synlig i samiske miljøer. Hun føler at de er rollemodeller, og at det er viktig å vise stabilitet og normale forhold.

Ellen tror det er mye tøffere å stå frem i det samiske miljøet enn i det norske, selv om det siste også var tøft. Mange samiske lesbiske og homofile flytter til Oslo. Mange av dem føler at de er blitt presset ut av det samiske samfunnet. Ellen kjenner flere som har blitt nødt til å flytte etter de stod frem.

Ellen opplever at det er blitt betydelig lettere å være lesbisk i det samiske miljøet i de siste to årene, og hun føler at det begynner å bli greit. Hun tror at noe av grunnen til reaksjonene ligger i at samene har måttet kjempe for å bli likestilt. Man har måttet

kjempe for å bli akseptert som eksisterende. Mange norske forstår ikke at samene har behov for å vise sin identitet, de tenker at vi er alle norske. Da blir lesbiske og homofile et forstyrrende element. Det å gå foran i kampen for likestilling for lesbiske og homofile blir å fremme «sør»-holdninger. Det å være lesbisk blir ofte sett på som en sykdom.

Når hun og partneren jobber for å bli godtatt i det samiske samfunnet, har det hjulpet at hun har en samisk tilknytning. Det var bra å kunne legge papiret på bordet som sier at hun står i samemantallet. Hun er også aktiv i idrett organisert av samer. Da måtte hun krysse av for om hun følte seg samisk, og om hun stod i samemantallet. Hun brukt fire år på å bli «godkjent» same. Det var en lettelse. Ellen sier at det er mye av gammeldagse holdninger i Finnmark. Sørpå kan man gå og holde hverandre i hendene, her kan man ikke det. Det er forskjellige holdninger blant eldre og yngre, og hun håper og tror at holdningene i samfunnet er på glid i positiv retning.

Hun mener også at det er vanskelig å få barn i de samiske områdene fordi det er stor fare for mobbing. Samtidig er en av de gode tingene ved den samiske kulturen at storfamilien tar seg av barna. Du bor jo ofte i nabohuset til foreldrene, broren eller søsteren din.

De har noen homofile og lesbiske venner i Finnmark, men de fleste er ikke åpne. De fleste reiser av gårde, eller så er de ikke åpne om sin legning. Ellen er blitt ganske selvsikker av at hun har måttet skape seg sin egen identitet. Hun er allikevel litt spent på hva det betyr å flytte til Finnmark og til en bygd der alle kjenner alle.

Asllak

Asllak er 30 år og student i Harstad. Han vokste opp i en reindriftsfamilie. Familien bodde i Finnmark. Helt til han var 15 år, var han med på reindriften og bodde følgelig på to steder, han forteller at de flyttet mellom sommerbeite og vinterbeite. De var en stor familie, syv brødre.

Da han var tretten år, oppdaget han at han likte gutter, men han hadde ikke ord for hva dette var. Det var først da han som 16-åring begynte på videregående skole at han skjønte at dette betydde noe. På det tidspunktet oppfattet han ikke at det var noe alternativ til å holde dette skjult. Da han var 20 år gammel, fortalte han imidlertid til en venn at han var homofil, men det var først for et par år siden at han gikk åpent ut med dette.

Asllak forteller at det ikke finnes møtesteder på hjemplassen, og at det var da han var 21 år gammel, at han for første gang traff en annen homofil.

For et par år siden flyttet han til Harstad for å studere. Han sier at han ble for lenge i Finnmark før han flyttet ut, men samtidig er det jo ikke noe stort homofilt miljø i Harstad heller. Det går an å dra til Tromsø, der er det litt bedre med homofile samlingssteder.

Den første gangen han fortalte noen at han var homofil, var på jobben. Han sa rett ut at han hadde hørt at det gikk rykter om at han er homofil, og at han kunne bekrefte at det var sant, og at han var stolt av det. Kollegene var veldig støttende, og flere sa at de var stolte av at han stod frem.

Asllak har vært såpass åpen om sin legning at han får en del henvendelser på mobilen, særlig fra unge samer om hvordan det er å være homofil og same. Han sier at han er fornøyd med at folk vet at han er homo, og at han ikke bryr seg om hva folk tenker om han generelt. Noen tenker nok litt negativt., men han bryr seg ikke om det.

Asllak beskriver Finnmark som et fylke som ligger langt etter resten av landet når det gjelder muligheter for å treffe andre homofile. Han har en tilknytning til nettverket for lesbiske og homofile samer, men er ikke aktiv i det homofile miljøet, bortsett fra på gaysir.no. Gaysir er en fin måte å bli kjent med andre på. Men han opplever at veldig mange er skjult i nord. De fleste som tar kontakt på Gaysir, bor i Oslo-området. Flere som tar kontakt, synes at å være samisk er litt eksotisk.

Den første kjæresten fikk Asllak da han var 24 år gammel. Kjæresten var ikke same. De var samboere i noen år, men forholdet tok slutt, så nå er han enslig.

Foreldrene tok det veldig bra da han fortalte at han var homofil. Det var imidlertid ikke alle i familien som gjorde det. Flere av brødrene hans vil ikke ha noe med han å gjøre, de snudde ryggen til han. Han føler seg ikke velkommen når han kommer tilbake til hjemstedet. Samtidig mener han at det er et generasjonsskille i det samiske miljøet, og at de unge er mer åpne enn den eldre generasjonen.

Han er sterkt religiøs, går ofte i kirken. Som mange samer kommer han fra en læstadiansk bakgrunn, men holder seg nå mer til en vanlig statskirkemenighet. Asllak forteller om at han ser ting som andre tenker, og at han derfor noen ganger også ser folks fordommer. Han forteller at han prøver å unngå konfrontasjoner.

Asllak er ikke blitt direkte diskriminert, men han har møtt mange negative holdninger mot homofili. Det samiske miljøet beskrives som et miljø med sterk vekt på heteroseksualitet og kjønnsroller – mann og kvinne. Det har gått bedre enn ventet å være åpen, og det er blitt lettere å være seg selv. Samiske homofile er ikke noe som det snakkes om, så Asllak håper at det vil komme mer frem som et tema i offentligheten. Det er også behov for informasjon om homofili på samisk. I dag flytter mange til Oslo. Det trengs tiltak som kan bidra til at folk blir værende i nord. I dag har ikke Asllak mye kontakt med andre samer, bare når han er på besøk på hjemstedet. Han sier at det er viktig å skape sin egen vennekrets.

Ingå

Ingå er 41 år og bor i Tana. Hun er fastboende same og har vokst opp i en samisk familie. Hun har en stor familie med tre søsken og mange fettere og kusiner.

Ingå kom ut av skapet som lesbisk for noen år siden. Hun var gift, hadde tre barn og levde et nokså normalt liv med mann, barn og stasjonsvogn.

Hun hadde gjennom flere år opplevd seg selv om annerledes enn andre, men ikke tenkt over hva som gjorde henne forskjellig. Hun hadde også hatt et problematisk forhold til mannen, selv om hun så på mannen som en nær og god venn og på ekteskapet som riktig for henne. Men det var noe som ikke stemte med det seksuelle. Kroppen taklet ikke å være sammen med en mann. Kunne hun ha blitt mishandlet som liten, og var det grunnen til at hun opplevde det som så unaturlig å ha et seksuelt forhold til en mann? Tanken på at hun kunne ha vært utsatt for overgrep, var så skremmende at hun ikke torde å gå i dybden på hva som kunne være grunnen til at hun følte det vanskelig.

Men så traff hun plutselig en jente som hun ble hodestups forelsket i. Dette var noe nytt for Ingá, og hun gikk inn i en identitetskrise. Hun fant ut at det var lesbisk hun var, en tanke som var svært skremmende. Hva ville familien si? Hva ville det si for barna hennes at moren deres var lesbisk? Tanken var så skremmende at hun vurderte å ta selvmord for å spare familien for den påkjenningen hun følte det ville være at hun var lesbisk. Hun tenkte det var best for dem å slippe å ha henne i livet sitt og følte at hun bare laget kaos i deres perfekte liv. Men hun tok mot til seg for å snakke med legen om disse tankene og fikk etter hvert hjelp av en psykolog til å akseptere seg. I voksen alder kom hun ut av skapet og fikk endelig lov til å være seg selv.

Å komme ut og akseptere seg selv i voksen alder var ikke enkelt. Ingá følte seg alene og at ingen var som henne. Hun søkte overalt på Internett for å finne en situasjon som sin egen eller en telefontjeneste hun kunne ringe for å snakke med noen om tankene sine og situasjonen sin. Hun fant ingenting. Så hun tenkte at hun var alene i denne verden om å først bli gift, så få barn og deretter få en identitetskrise og komme ut i voksen alder.

Det ble en tøff runde med mannen der hun fortalte sannheten, men han aksepterte. I dag er de gode venner. Familien aksepterte det også. I bygda gikk ryktene fort, og Ingá var ikke forberedt på at alle plutselig skulle vite. Hun ville at folk skulle vite, men samtidig var det vanskelig å få forståelse for den prosessen hun hadde vært igjennom. Bygda så bare at hun plutselig var blitt forelsket i en jente, ikke at hun hadde gått igjennom flere år med vanskelige runder med seg selv for å akseptere hvem hun var.

En vanlig reaksjon har også vært at mange ikke liker at hun må snakke om at hun er lesbisk. De sier de aksepterer, men liker ikke at hun må fortelle om det. Da pleier Ingá å svare at hun har levd lenge nok i skapet og har endelig kommet ut. Da vil hun ikke gå inn i et nytt skap. Hun har kommet ut for å bli der.

Ingá er personlig kristen og møtte mye fordømmelse i kristne miljøer. Det var i kristne miljøer hun hadde sine nærmeste venner. Hun fikk tilbud om helbredelse, og noen mente at hennes «valg» var et tegn på at det hviler en forbannelse over bygda. På en måte var slike tilbakemeldinger noe hun kunne distansere seg fra, og hun sluttet å være aktiv i det kristne miljøet. Samtidig opplevdes det som svært sårende, da dette ikke kom fra kirken generelt, men var personlige meldinger fra hennes nærmeste venner.

Ingá ble «friskmeldt» hos psykologen da hun kom ut av skapet. Men hun føler allikevel at hun kunne trenge hjelp. Det kan være vanskelig å hele tiden måtte ta hensyn til at de hun prater med om sine tanker og følelser, ikke opplever det som påtrengende eller sårende. Samtidig opplevdes det som tungt at flere venner som stod henne svært nær, er borte. Noen ganger kommer tankene om hva det er hun holder på med. Men da spoler hun bare tilbake noen år, og da vet hun at hun vet hva hun holder på med. Og hun angreir ingenting.

I dag har Ingá kjæreste og lever lykkelig med et avslappet forhold til at hun er lesbisk. Men det har vært en tung vei dit. Hun føler seg heldig som har en støttende familie. Mange venner har blitt borte, men nye har kommet til. Nye lesbiske venninner har vært avgjørende for at hun har det bra, fordi hun har hatt noen å prate med om tanker og følelser.

Diinna

Diinna er 35 år gammel og bor i Troms. Hun vokste opp i Finnmark, i en liten samisk fastboende familie. Hun har stor familie med mange onkler, tanter, fettere og kusiner. Hun hadde en fin barndom med nær tilknytning til samiske tradisjoner. Det var ikke så mange andre barn der hun vokste opp, men hun lekte mye med de barna som var der. Flere er fremdeles venner i dag. Besteforeldrene var aktive i kristne miljøer der læstadianisme stod sterkt, med strenge regler for oppførsel og væremåte. For Diinna var ikke dette noe vanskelig. Hun var med på forsamlinger og møter. Hjemme hos foreldrene var det mindre pietistisk, og man deltok i mange samiske ritualer og feiringer.

Da Diinna var 13 år, opplevde hun at en venninne ble forelsket i henne. Men Diinna forstod ikke den gang hva dette var. Hun hadde ingen begrepsverden å henge det på. I ettertid tenker hun at hun rett og slett var litt treg. Hun stusset aldri når det begynte å prates på skolen om hvem som var lesbisk og homofil. Hun tenkte aldri om det var rett eller galt. Diinna tenkte selv at hun hadde på en måte levd i det, men hun hadde aldri tatt standpunkt til det. Hun tenkte ikke over hva det betydde å være lesbisk. Hun hadde aldri kjent på kroppen hvordan det var å være annerledes, og hadde alltid vært veldig skoleflink og A4 på alle mulige måter.

Etter hvert dro Diinna ut av bygda for å gå på videregående, og når hun nærmet seg 20, dro hun til Oslo for å studere. Da fikk hun for første gang et forhold til homofili. Hun flyttet inn i et kollektiv sammen med en gutt fra Nord-Norge og fikk venner

som var aktive i mer alternative miljøer. Gjennom vennskapet med sin homofile venn fikk hun for første gang høre om trakassering, juling og oppbanking og opplevde også dette på gata i Oslo når de var ute sammen. Hun begynte også å tenke at det kunne være noe der for henne selv også. Men hun var nå blitt godt over 20 år. Hun ble aktiv i mer alternative miljøer som var nokså forskjellige fra det konservative samfunnet hun hadde vokst opp i. I ettertid tenker Diinna at hun måtte lære seg å tenke alternativt for å lære å tenke alternativt om seg selv.

Diinna traff en mann da hun var i Oslo, og denne mannen fikk hun et barn med. Men hun var åpen med mannen om at hun også likte kvinner. Men det var viktig for henne med familie. Hun har fortsatt god kontakt med mannen og føler til tross for at hun i dag er lesbisk, at det var et ærlig og redelig forhold.

Da hun var i slutten av 20-årene, traff hun en jente som senere kom til å bli partneren hennes. Og det var da prosessen med å komme ut overfor familien startet. Det ble innledningen til en vanskelig tid for Diinna med flere år med avstand fra familie og samfunnet hun følte en så sterk tilknytning til. Påkjenningen ble så stor at hun ble syk. Hun fikk depresjoner og angst som også ga fysiske symptomer. Hun følte at egentlig hadde hun ingen. Hun kunne ikke jobbe eller gå på skolen og ble enda mer isolert. Hun fikk profesjonell hjelp til å snakke om det vanskelige og pratet masse om dette om å ha sitt eget og hvem man er, og så videre. Beslutningen om å inngå partnerskap kom som et resultat av at Diinna skjønnte at hun måtte begynne å bygge sin egen familie. Det var veldig frigjørende for Diinna.

Faren var den første hun fortalte det til. Hun fortalte at hun hadde fått en jentekjæreste. Moren avfeide hele problematikken. Diinna synes at den prosessen var så vanskelig at det er mye av den hun ikke husker. Men hun husker følelsen. Det var gråt og roping på telefonen. Moren kom til slutt frem til at det kanskje ikke var det verste som kunne ha skjedd. Det hadde vært verre om datteren hadde fått en type kreft det ikke fantes behandling mot.

Diinna opplevde disse tilbakemeldingene som svært sårende. Hun opplevde at Finnmark ikke lenger var tilgjengelig for henne, og at hun ikke var ønsket i nærheten. Og hun ville også ta hensyn til familien, ville ikke påføre dem noe lidelse eller stress ved å ha henne i nærheten.

Da hun inngikk partnerskap, var det viktig for Diinna å ringe hjem og fortelle om dette, selv om hun visste at foreldrene ikke støttet valget hennes. Hun følte at de måtte få vite, og hun kunne ikke lenger tenke på å skåne dem. Hun måtte vise at de ikke kunne bestemme over henne lenger.

Ikke lenge etter kom foreldrene sørover for å feire jul sammen med Diinna og den nye familien hennes. Det ble en hyggelig jul, og familien kom med gaver, og gjennom besøk og gaver opplevde Diinna at familien aksepterte. Da hadde det gått flere år, men det ble en ny start. Hun følte seg sterkere og tøffere og fikk livsgnisten tilbake. På impuls dro hun sammen med partneren sin nordover, tilbake til hjembygda og besteforeldrene.

Hun torde ikke reise med forventninger, men det ble en fin tur. Etter denne turen har hun følt seg som en del av miljøet igjen. Det snakkes ikke så mye om at hun er lesbisk, og partneren blir presentert som hennes venninne. Men hun opplever en stilltiende aksept. Hun har ikke snakket med noen om veien frem dit og tror heller ikke hun vil gjøre det. Hun vil heller tenke fremover.

I den siste tiden har Diinna brukt tid på å finne seg selv igjen. Hun er i kontakt med samiske miljøer og har jobbet nært med mennesker for å lære seg å være sammen med folk igjen. Hun er et nært forhold til familien sin. Det er viktig for henne at også sønnen hennes lærer hvor han kommer fra, lærer samisk og opplever tilhørighet til den samiske kulturen.

Diinna opplever stort sett aksept fra andre, men det er allikevel ikke alltid like lett. Hun opplever at andre samer har litt problemer med å plassere henne i tradisjonelle settinger. I kirken skal hun helst ikke stå for nær partneren sin.

Det er heller ikke like naturlig for henne å stille seg opp sammen med kona og sønnen sin foran kirken for å bli tatt bilde av med kofte. Selv om moren i dag aksepterer, så tror hun at moren vegrer seg for det familiebildet. Diinna synes det er vanskelig å tenke på at hun kom ut så sent, og har måttet jobbe mye med dette etterpå. Hun tenker at det er nødvendig å vite mer om hva det vil si å være homofil eller lesbisk når man er ung, for at man skal få trygghet rundt egen identitet. Selv om Diinna i dag har et bra liv sammen med partneren sin og sønnen sin, har blitt en del av familien sin igjen og har vendt tilbake til Nord-Norge, så føler hun innimellom at hun ikke føler noe fellesskap med noen. Hun føler seg atskilt fra mye som hun må se om hun kan finne tilbake til. Diinna er positiv til fremtiden og ønsker å bruke sin erfaring og historie til å være et forbilde for andre lesbiske og homofile samer. Gjennom å vise at hun er fortrolig med sitt liv i dag, vil hun vise at det går an å leve som lesbisk same som del av det samiske samfunnet.

Eva

Eva er 41 år gammel kvinne som er født i en liten by i Midt-Norge og i dag bor like utenfor byen. Hun er skilt. Hun har en høgscoleutdanning, men er nå uføretrygdet. Hun har tre barn, to i tenårene og en som er i tjueårene.

Begge foreldrene til Eva har sjøsamisk bakgrunn. Dette var imidlertid ikke noe som preget barndommen hennes. Det var ikke mye snakk om den samiske bakgrunnen, så dette er noe hun selv har gravd i etter at hun ble voksen. Besteforeldrene bodde i Nord-Norge og hadde bakgrunn som kystsamer. Dette var imidlertid helt uoffisielt, og det var ikke noen åpenhet om det. Eva sier at «de var samiske på kammerset».

Foreldrene hennes ble skilt da hun var liten, og hun har fire yngre halvsøsken. Hun hadde ikke kontakt nordover før hun var tolv år. Hun har hatt og har god kontakt med

familien, men har hatt lite med faren å gjøre. Ingen i familien vil vedkjenne seg at de er samiske. De liker ikke at hun graver i familiens samiske historie.

Eva føler en veldig dragning mot nord. Hun vil gjerne ha bodd i Nord-Norge en gang i livet. Hun sier det er som balsam for sjelen hennes å komme nordover, og hun får en følelse av at her hører hun hjemme. Hun knytter denne følelsen til det samiske og til naturen. Det gjør godt for henne, men er også opprivende. Det handler mest om det at familien ikke liker at hun prøver å finne ut av familiebakgrunnen.

Det er bare et år siden hun begynte å tenke på at hun er bifil. Hun hadde tenkt på det før, men ikke vært bevisst på det før for et år siden. Hun husker ting fra barndommen, men hun har ikke bevisst tillatt seg å tenke på dette før nå. Hun har fortalt at hun er bifil, til den ene datteren. Datteren var positiv. Datteren sender for eksempel meldinger når hun er på date, og spør hvordan det går. Sist sendte hun en melding der det stod «har du draget?». Hun har ikke fortalt fedrene til barna at hun er bifil, for hun har lite kontakt med dem.

Per i dag har hun ikke erfaring fra forhold med en kvinne. Det er først nylig at hun har begynt å treffe andre kvinner. Det er ikke nødvendigvis viktig for henne at en potensiell partner er kvinne. Hun sier at det er 30 prosent viktig dersom hun skal angi det på den måten. Hun synes det er vanskelig å treffe andre lesbiske/bifile kvinner der hun bor. Hun treffer andre via nettet og har avtalt å møte folk på den måten. Hun har også deltatt på noen LLH-treff i fylket.

Hun opplever at Gaysir på mange måter har fungert som en trigger når det gjelder å bli bevisst på tanker og følelser der hun har skjönt at hun liker kvinner. Det har sikkert vært der, men det var først via Gaysir at hun fant et sted der hun kunne snakke med andre om det. Det var helt tilfeldig at hun fant Gaysir sine nettsider.

Nå har hun også fortalt andre i familien at hun er bifil. Det var befriende. Livet har endret seg til det positive. Hun føler seg mer ekte og levende. Hun har følt at ting har falt på plass.

Seksuallivet er viktig for henne. Men det er ikke lett når man er bifil. Det er veldig vanskelig med møtesteder og fora. Når hun oppsøker lesbiske treffsteder, er det er få på hennes egen alder. Første gang hun var sammen med en kvinne, var hun 36 år. Så har hun eksperimentert litt frem til hun ble 40 og kom ut av skapet som bifil.

Det er viktig for henne å være åpen. Hun bruker mye selvironi og humor i møte med andre. Men hun føler at hun kunne hatt behov for en litt annen samtale av og til. Hun trenger noen som har litt mer erfaring for å få til en konstruktiv samtale. Hun ønsker å bli tatt på alvor. Hun opplever det som sårende at familie og venner ikke er der og støtter mer. Men de kommer nok med tiden.

Hun får ikke aksept som same, heller ikke av mange av vennene sine. Hun er ikke kvalifisert ifølge dem. Hun mener at for familien handler det nok mye om at de selv fornekte at de er samer, selv om man kan se på utseendet deres at de har typiske samiske trekk.

Hun har meldt seg inn i samemantallet. Men hun føler hun faller litt mellom to stoler. Hun føler seg aldri helt same eller inkludert i samiske samfunn, og samtidig føler hun seg aldri helt norsk. Hun faller alltid litt imellom og sier at hun føler hun ikke har «nok» til å delta i den samiske kulturen. Hun har mistet for mye kultur til å kunne sidestille seg selv med dem også. Hun snakker ikke samisk, og det synes hun er trist. Men det finnes ikke kurs for det der hun bor.

Hun har skaffet seg kofte. Den er hun veldig stolt av. Men det var en fryktelig jobb. Det var masse arbeid å forske på slekta og finne riktig kofte. De vil jo heller ikke at hvem som helst skal gå med kofte, så det var en jobb å få «lov» til å bestille kofte og finne noen som kunne hjelpe henne.

Hun traff noen som kunne historien og kjente til slekta på morssiden. De kunne fortelle henne om bakgrunnen hennes. Hun fikk tatt mål og fikk endelig sydd kofte. Hun bruker koften mye og er stolt av den. Datteren har sagt til henne: «Du trenger vel ikke bruke kofte på butikken, da, mamma.» Da svarer hun at hun har skaffet den for å bruke den. Hun får mye positive reaksjoner når hun bruker kofte. Mange folk spør henne, og hun prater og forteller.

Hun har aldri hørt om at det finnes lesbiske, homofile eller bifile i samiske miljøer, hvert fall ikke i dem hun er i kontakt med. Hun sier at de samiske miljøene er veldig religiøse. Eva er med i en organisasjon for samer. Miljøet der er veldig heterofilt dominert. De fleste parene er i 60-årene. Det snakkes ikke om lesbiske eller homofile. Hun ville gjerne hatt mer kontakt med det samiske miljøet.

Eva mener det er viktig at barna blir klar over sin samiske tilhørighet. De er begrenset interessert. Men de sier litt sånn «ja, ja, men mamma, dette er dine greier. Vi har våre interesser, og du er same.» Hun tenker de må få velge selv. Så lenge de er klar over bakgrunnen sin, får de ta egne valg.

Skal hun vurdere livskvaliteten på en skala fra én til ti, sier hun at hun er på fire i dag. Det som setter henne ned, er økonomi, kjærlighet og helse. Men Eva er mer tilfreds nå enn før. Etter at hun fant ut at hun var bifil, så føler hun at det stemmer. Livet har blitt herligere.

Sire

Sire er 19 år og bor i Finnmark. Hun er født i nord, men har bodd en lang periode av livet i Sør-Norge. De flyttet nordover igjen for noen år siden. Hun har ikke avsluttet grunnskolen og er arbeidsledig. Hun definerer seg klart som lesbisk. Moren hennes er samisk, og faren er en blanding av svensk og finsk. Hun har tre søsken som hun har kontakt med. Hun har også kontakt med moren, men faren har hun kuttet kontakten med fordi det var alvorlige konflikter i familien.

Mens de bodde sørpå, var det lite vekt på det at de var samer, men da de kom tilbake til Finnmark, ble det mer. Hun er veldig klar på sin samiske identitet. Den største

forskjellen mellom å bo i en liten bygd i Finnmark og i en by sørpå knytter hun til at ryktene går fortere i bygda enn i byen. Hun sier også at det er små muligheter for jobb på landet, og at hun derfor sannsynligvis kommer til å flytte sørover igjen om noen få år. Sire snakker lite samisk.

Forholdene i familien til Sire er komplisert. Mor og far er skilt, og hun har lite kontakt med far. Mor har slitt en del. Familieproblemene førte til at hun sluttet på skolen før avsluttet grunnskole. De fikk hjelp av barne- og ungdomspsykiatrien. Moren er nå forlovet med en ny mann som hun kaller stefar, og som hun har et godt forhold til.

Hun har alltid vært en guttejente og sier at hun aldri har blitt forelsket i gutter. Det var allerede da hun var elleve år gammel at hun først begynte å tenke på at hun var lesbisk. Hun kom ut av skapet da hun var 13. Det ble ganske positivt mottatt av omgivelsene, og hun opplevde ingen negative tilbakemeldinger. Men det var en del som trakk seg tilbake i stedet for å gi tilbakemeldinger. Familien har nå akseptert at hun er lesbisk. Hun får av og til høre fra andre at de synes det var tøft av henne å stå frem. Komme ut-prosessen ble litt komplisert fordi slekta er så stor. Her regnes tre- og firmenninger med som nær familie.

De første som fikk vite at Sire var lesbisk, var venninner på den skolen hun gikk på. De sa først at det var greit, men senere trakk de seg tilbake, og hun har ikke lenger kontakt med dem.

I Finnmark opplever Sire at det er et generasjonsskille når det gjelder aksept for homofili. Den eldre generasjonen prøver aktivt å unngå temaet, mens den yngre generasjonen tar det mer selvfølgelig.

Det er få lesbiske der hun bor, så det er vanskelig å bli kjent med andre i samme situasjon. De fleste er i skapet, men etter hvert får en allikevel kontakt med andre. De må bli venner før noen tør fortelle om sin legning.

Sire har vært forlovet med en jente, men det er nå slutt. Hun synes det er et lite utvalg av potensielle kjærester der hun nå bor, så hun tror at hun blant annet av den grunn kommer til å flytte sørover igjen. Hun vil imidlertid helst at en ny kjæreste skal ha samisk bakgrunn. Det er lettere fordi man da har bedre forståelse for hverandre. Dessuten er bryllupsskikkene forskjellige. Et samisk bryllup er en stor begivenhet med masse gjester over tre dager. Hun synes det hadde vært fint med et samisk bryllup fordi det ville være et bevis på aksept i samemiljøet. Hun knytter imidlertid problemene med aksept i samemiljøet primært til det at det er små bygdemiljøer. Det er umulig å gjemme seg bort på bygda. Sire vil gjerne få barn og synes det er viktig at lesbiske får den muligheten.

Sire var aktiv i Nettverk for lesbiske og homofile samer, men er det ikke lenger. Selv om hun er sterkt kritisk til den måten nettverket drives på, og til måten det ledes på, mener hun det er viktig at det finnes slike organisasjoner. Samtidig mener hun det har skjedd veldig lite i organisasjonen. Særlig gjelder dette tiltak for ungdom. Hun har

ikke hatt kontakt med LLH, men tenker at det er viktig at LLH kommer på banen i samiske bygder.

Sire kommer fra et sterkt kristent miljø. Hun kaller seg fortsatt kristen, men går ikke i kirken eller på møter. Hun synes kirken har et hyklersk forhold til homofile. Dersom kirken ikke hadde hatt en sånn fordømmende holdning til homofile, vil hun nok vært mer aktiv i kirken.

Hun beskriver festkulturen i bygda slik at «mange blir bifile i fylla», men etterpå snakker en ikke om det. Kontakten med et lesbisk eller homofilt miljø skjer stort sett på Gaysir. Hun sier at det bare er henne og to gutter som er åpne i kommunen hun bor i, og at hun vet om cirka ti personer til sammen som er åpne, resten er i skapet. Det er vanskelig å etablere møteplasser, fordi de som kommer dit, automatisk er ute av skapet. Andre lesbiske og homofile blir derfor redde for å møte opp.

Sire beskriver jentene i bygda som doller eller sminkedukker, og at de hun er sammen med, er guttejentene. De vanlige jentene kan man ikke være sammen med.

Hun har ikke vært utsatt for trakassering på grunn av legningen sin. Hun har stort sett bare positive historier å fortelle. Hun mener at det er mer av slikt sørpå enn i Finnmark. Det skyldes at alle vet hvem alle er. Det er en trygghet i det. Hun opplever ikke at hun blir diskriminert i homomiljøet fordi hun er same.

Sire sier at livet ikke er enkelt. Hun har mange problemer å slite med. Men hun sier samtidig at hun opplever det som lite problematisk å være lesbisk. Det trengs et sted å møte andre, og det trengs et sted å henvende seg med tanker og følelser knyttet til den seksuelle legningen. Hun føler seg mindre ensom i Finnmark enn sørpå og forklarer det med at hvis man prøver å være sosial, så er man en del av samfunnet.

Mikko

Mikko er 30 år gammel. Han er født i Lakselv og har vokst opp på forskjellige steder i Finnmark. Han bor nå i Oslo-området.

Begge foreldrene har samisk bakgrunn og vokste opp i en reindriftsfamilie. Mikko selv er imidlertid ikke vokst opp med foreldre som drev med reindrift. Han har derimot en tante og en onkel som driver med reindrift, så han var med for eksempel på høstslaktingen. I det miljøet han vokste opp i, oppfatter de tanter og onkler, til og med tremenninger, som nær familie. Familiebåndene var tette, og familiemedlemmene var mange.

Han beskriver familien sin som kristen og samisk. Kristendommen var viktig, og det var strenge forventninger til oppførsel. Familien tilhørte Den norske kirke. Han opplevde det slik at det var nære forbindelser mellom den samiske og den kristne identiteten. Det var derfor vanskelig å ikke være med i et kristent miljø.

Mikko ble det han omtaler som rebelsk, da han ble ungdom. Han følte seg derfor ikke hjemme i det kristne miljøet. Han opplevde at de norske så på samene som skitne.

Det skapte et stort skille i miljøet. Jo eldre han ble, jo verre opplevde han at disse skilene var. Det førte til at de fleste av vennene hans også hadde samisk bakgrunn eller samiske røtter.

Familien til Mikko snakket samisk hjemme, det var nødvendig fordi bestemoren hans bare kunne samisk. Det var ikke selvfølgelig at han skulle ha samisk på skolen, men han kjempet selv for å få det. Det at han måtte kjempe for å få samisk på skolen, betydde at han lærte seg å stå på sitt. De fleste vennene hans var unge samiske på hans egen alder, men de snakket imidlertid norsk i vennemiljøet. Han sier at dette var et resultat av en sterk fornorskning av den yngre generasjonen. Han sier også at miljøet i Kautokeino og Karasjok er annerledes. Der dominerer samisktalende, og en må tilpasse seg dette tette miljøet for å passe inn.

Mikko begynte å tenke på at han var homofil da han kom i puberteten. Først skjønte han ikke helt hva det var. Han forstod ikke hvorfor han ikke var opptatt av jenter. Han ville ha dem som venninner, men følte ikke noe tiltrekning – hadde for eksempel ikke lyst til å kysse dem. Så ble han forelsket i en i klassen. Det var enda mer forvirrende fordi han ikke hadde hørt om homofili, det var ingen som snakket om det.

Det var vanskelig å akseptere at han var homofil, og han prøvde på mange måter å oppføre seg heterofilt. Han prøvde å bli kjæreste med jenter, men det føltes galt. Men han ønsket å tilfredsstille forventningene fra venner og familie. Da han var 20, snakket han for første gang med noen om at han var homofil. Han snakket med moren sin. Reaksjonen var at dette måtte han holde skjult. Det var ikke normalt, og det var vanskelig å forstå at han ikke passet inn. Han fortalte det ikke til resten av familien, verken til far eller søsken. Det gjorde han senere.

Heldigvis ble han senere kjent med en venninne som var bifil, og henne kunne han snakke med. Han visste om et par andre homofile, hadde hørt om dem gjennom folkesnakket. Men Mikko hadde ikke mye kontakt med andre homofile før han flyttet. I den siste fasen før han skulle flytte sørover, ble det mye tisking og hvisking. Han opplevde flere ganger i uka at folk ropte «jævla homo» eller «skinkerytter» etter han på gata. Det førte til at han flyttet sørover for å få fred.

Foreldrene hans takler det at han er homofil, på litt forskjellige måter. Faren har fortsatt problemer med å akseptere at han er homofil. Men han takler det siden det er familie. Forholdet til moren er også litt komplisert. Mor har nå akseptert det. Mikko sier at han kan snakke med henne om alt, men han sier også at han mistet litt av tilliten til henne. Hvis han får en kjæreste, vil han kreve av foreldrene at han kan ta kjæresten med hjem, hvis ikke er det over og ut.

Mikko traff noen få andre homofile i Finnmark før han flyttet sørover. Han opplevde det som frigjørende, men også litt komplisert fordi han ikke helt visste hvordan han skulle oppføre seg. Den gangen var det ikke tilgang på informasjon på nettet, bare opplysningstelefonlinjer. Det var ikke hans greie. Alle de homofile han møtte, var norske, det var ingen samer.

Det var en sterk opplevelse å skulle nærme seg et homofilt miljø i Oslo. Det var spennende å skulle gå inn på London Pub. Han brukte en halv time på å møte seg opp til å gå inn. Miljøet var litt annerledes enn han hadde forventet, mindre i tråd med hans egne fordommer.

Selv om det også var fordommer mot samer i Oslo, er miljøene mindre splittet, og det er mer fri flyt mellom miljøene. Mikko opplever at man i mindre grad blir satt i bås. Det er mange søringer som vet lite om samer og samisk kultur, for eksempel har han fått spørsmål om folk lever i lavvo hele året.

Etter at Mikko kom ut av skapet, har livet endret seg i positiv retning. Tidligere var han inne på å ta selvmord. Han forteller at han var helt forvirret og ikke visste hvordan han skulle takle livet, hvem han var, og hvor han skulle gjøre av seg. Han gikk til psykolog for å få snakket med noen om dette. Han fikk god hjelp av psykologen, og det løsnest.

Mikko opplever å bli ekskludert fra enkelte samiske miljøer, særlig i Karasjøk og Kautokeino. Det gjelder også i familiesammenhenger. Han sier han ikke bryr seg om det. Det er de som setter pris på han som han er opptatt av å ha kontakt med. De andre får tenke hva de vil.

Han sier at det er flere åpne lesbiske enn det er homofile menn blant samene. Det ser ut til at det er mer akseptert at kvinner står frem enn at menn gjør det. Han tror at dette har noe med mannsrollen å gjøre. Mannen skal være maskulin, ikke minst er dette knyttet til reindriften.

I dag har Mikko noe kontakt med andre homofile i Finnmark. Men de tør ikke stå frem. For dem er det veldig vanskelig å treffe andre homofile. Selv er han helt åpen som homo og synes det er helt naturlig. Mikko sier at han kan tenke seg å bosette seg i Finnmark, det er først og fremst avhengig av jobbmuligheter.

Han første seksuelle erfaring skjedde da han var 21 år gammel. Muligheten til å finne en kjæreste i Finnmark var liten fordi det er så få åpne. Det gjør at det er frigjørende å bo i Oslo-området. Mikko sier at det er lett å finne noen å ha sex med i Finnmark, men at det er vanskelig å finne noen å bli kjæreste med. Mikko tenker at det nok er lettere å finne noen i Oslo. Han er ikke opptatt av at en eventuell kjæreste skal være samisk. Det er personligheten som teller. Det eneste kravet er at kjæresten må akseptere at han har samisk bakgrunn.

Mikko opplever at holdningene til homofile i noen grad er på vei til å bli mindre negative. Den yngre samiske generasjonen har større forståelse, de skjønner for eksempel at homofili ikke er en sykdom. Men det samiske miljøet var stort sett imot den nye ekteskapsloven. Begrunnelsen for dette er stort sett kristen. Mikko vil gjerne gifte seg i en kirke. Han føler at nieser og nevøer er positive, og at de ønsker at han skal være med på familiebegivenheter som dåp og konfirmasjon.

Mikko er arbeidsledig. For tiden har han lite inntekt, siden han lever på trygd. Det er ikke helt enkelt å få seg ny jobb nå. Han kommer til å være helt åpen overfor eventuelt

nye arbeidsgivere. Han sier han vil være seg selv, det gjelder både det at han er homofil, og at han er samisk. Han har opplevd at arbeidsgivere blir skeptiske når de får høre om hans samiske bakgrunn. Han har ikke opplevd noen diskriminering eller negative tilbakemeldinger på jobb på grunn av at han er homofil.

Mikko er aktiv med frivillig arbeid og bruker flere timer i uka på organisasjonsarbeid. Han har hatt litt kontakt med Nettverk for lesbiske og homofile samer, men er ikke medlem der eller i LLH. Han føler at han ikke har hatt behov for det. Han har vært på et møte med Nettverk for lesbiske og homofile samer, men det var ikke så mange som møtte opp der. Det var et avslappet møte, nesten som om de var venner fra før. Selv om han ikke føler stort behov for en slik organisasjon, synes han at det er bra at den finnes. Mikko tenker det er mange som trenger den. Han har lite kontakt med det samiske miljøet i Oslo-regionen. Det har han når han er på besøk i Finnmark.

Mikko kjenner mange homofile der han bor i dag, men bare to samer. Han har både homofile og heterofile venner. Han viser ikke frem at han er same, for eksempel ved å bruke kofte, men skjuler det heller ikke. I nord har han opplevd å bli diskriminert på grunn av at han er homo. I sør har han opplevd å bli diskriminert fordi han er same.

Mikko synes selv at alt i alt så har han det bra. Han er fornøyd med den personen han har blitt. Han håper at det samiske miljøet på sikt skal bli mindre opptatt av folks seksuelle legning.

Jonne

Jonne er 18 år og bor i Finnmark. Der er han også født og oppvokst. Som alderen tilsier, går han på skole. Det er en stor søskenflokk. Familien hans kan beskrives som aktive utøvere av samisk kultur. Noen er kunstnere, joiker eller er aktive i samiske kulturorganisasjoner. Den samiske kulturen har derfor vært viktig i hans oppvekst.

En nær slektning av Jonne som også var homofil, begikk selvmord. Familien avviste han på grunn av at han var homo. Dette gikk veldig inn på Jonne. Han bærer mye nag mot familien for måten denne slektningen ble behandlet på. Han bor ikke lenger hos familien og har et vanskelig forhold til dem.

Da familien begynte å få mistanke om at Jonne var homofil, sa faren at han ikke måtte bli «sånn», det er en skam. Men Jonne har visst hele livet at han er homo. Han fortregnte det til det ikke gikk lenger. Etter et selvmordsforsøk ble han innlagt på psykiatrisk sykehus, og der var han i flere måneder før han klarte å snakke om at han var homofil. Det var ingen i nærmiljøet han kunne prate med. Inntil da hadde han gjort alt for at ingen skulle få vite noe om hans seksuelle orientering.

Da han var 16 år, fortalte han til foreldrene sine at han var homofil. De ble helt tause. Han har mistet noen venner. Men han føler ikke at han blir behandlet annerledes på skolen fordi han er homofil. Han forteller at han gir litt faen i hvordan andre reagerer. Han kan snakke med venner og søsken, men ikke med foreldre om det å være

homofil. Han er åpen på skolen, men han opplever ikke at det er noen forståelse der for hva det betyr å være homofil, så han snakker ikke med skolekameratene sine om det å være homofil.

Det fungerte greit med familien så lenge han var på sykehuset, men problemene tårnet seg opp igjen da han kom tilbake. Det var liten forståelse for hvor viktig dette var for han. Onkelen til Jonne er også homofil. Det har han visst siden han var liten, men det skulle ikke snakkes om. Onkelen bor på Østlandet. Jonne drar ofte på besøk.

Jonne har hatt én samisk kjæreste. Mulighetene for å treffe andre homofile i indre Finnmark er små. Han vet bare om to andre. Det er enklest å bli kjent med andre via nettet.

Han har hatt en tilknytning til Nettverk for lesbiske og homofile samer, men er ikke særlig aktiv der nå. Han er ganske kritisk til måten organisasjonen drives på. Han har også litt kontakt med LLH i Finnmark. Han håper at han kan bidra til å sette samiske problemstillinger på dagsordenen i organisasjonen.

Etter press fra faren prøvde han å være med i et idrettslag. Det gikk ikke bra. Andre på laget sa at de ikke kunne ha en homofil gutt på laget. Han sier at det egentlig var bra, for da slipper han å være der. Han var egentlig ikke så glad i idrett.

Jonne beskriver vennene sine fra grunnskolen som noen han helst vil unngå. Det er bedre med dem han går sammen med nå, fordi de er mindre dømmende. Men han føler at han blir behandlet annerledes på skolen, både av elever og lærere, og at han ikke kan snakke med medelevene om det.

De to beste vennene til Jonne er en lesbisk jente og en homofil gutt. Det er best å ha kontakt med homofile på egen alder. Dersom en tar kontakt med homofile menn som er eldre enn en selv, blir det fort komplisert. Det skyldes at mange i bygda ser på homofili som en form for pedofili. Det legges automatisk noe seksuelt i det. Derfor kvier han seg for å ta kontakt med eldre homofile.

Religion var viktig i oppdragelsen til Jonne. Men han opplever at han ikke kan være religiøs fordi kirken fordømmer homofili. Han opplever at en blir sett stygt på med en gang en går inn i kirken. Han holder seg derfor unna kirken, også familiebegivenheter som dåp og konfirmasjon.

Han beskriver homofile miljøer som kunnskapsløse når det gjelder det å være same. Han møter for eksempel spørsmål om å bo i lavvo. Det er litt slitsomt å måtte forsvare det samiske blant homofile og det homofile blant samer. Jonne føler han alltid må forsvare noe uansett hvor han er.

Jonne har stått frem i offentligheten og opplevde at det førte til sladder. Men mange sa at de var imponert, og han opplevde å få mer respekt etter det.

Jonne tror at det er lettere og mer akseptert å være lesbisk enn homofil mann. Lesbiske får mer respekt i lokalsamfunnet. Han sier at dette muligens har noe å gjøre med kvinners rolle i reindriften. Han mener også at det er generasjonsendringer i

holdningene. Yngre er mindre fordomsfulle enn eldre. Hovedgrunnen til de negative holdningene til homofili i det samiske miljøet mener han er kunnskapsløshet.

Jonne opplever å få en del frekke spørsmål fra ungdommer i lokalmiljøet. Noen ganger opplever han seg som en utlending, som ingen egentlig vil ha der. Han regner med at det vil komme flere ut av skapet etter hvert, nå er de veldig få. Han opplever også å bli utsatt for vold og går aldri alene i bygda. Han sier han holder seg unna fester hvor det drikkes, fordi det fort blir ekkelt.

Jonne har et resignert forhold til holdningene i bygda. Når han virkelig trenger noen å snakke med, drar han til onkelen som bor på Østlandet. Han mener det trengs en holdningskampanje i Finnmark. Det er viktig å få frem bedre kunnskap om homofili. Fortsatt lærer en ikke noe på skolen. Han vil helst fortsette å bo i Finnmark, det er der han føler seg mest hjemme.

Levekår og livskvalitet

Dette kapitlet vil bruke funnene i livshistorieintervjuene til å si noe om levekår og livskvalitet blant lesbiske og homofile samer. Innledningsvis vil vi påpeke noen situasjoner som går igjen i livshistoriene.

Flere av informantene oppdaget i puberteten at de var interessert i personer av samme kjønn. Etter hvert satte de ordet homofil på dette. Men de forteller også at i denne fasen hvor de erkjente at de var lesbiske eller homofile, så manglet de språk og begreper for hva dette var for noe. Dette likner på fortellinger en kan høre fra betydelig eldre homofile og lesbiske i det norske samfunnet (Kristiansen 2004).

Relasjonen til familien er komplisert. Det er flere fortellinger om negative reaksjoner, men også om at de langsomt har blitt akseptert med sin legning i familien. Selv om de blir akseptert i familien, er det flere eksempler på at familien samtidig ber dem være forsiktige og diskrete utad. Det er også eksempler på stilltiende aksept, så lenge man ikke snakker om det.

Det samiske homofile og lesbiske miljøet i nord beskrives som lite. Det er enda færre som har stått frem. De som har kommet ut av skapet, beskriver det som en belastning, men også som en personlig seier.

Mange løser problemet med at miljøene er små, med å bruke Internett. Det er allikevel et tydelig behov for organisering av samiske lesbiske og homofile. Det etterlyses også et engasjement i den norske homobevegelsen for lesbiske og homofile samer. Deres situasjon må settes på dagsordenen. Informantene synes å mene at det må bli bedre sammenheng mellom arbeidet med lesbiske og homofile samers kår og det generelle homopolitiske arbeidet i Norge.

Alle, bortsett fra en av informantene, har hatt behov for og fått hjelp av psykolog eller psykiatri. Det kan se ut som det er behov for lettere tilgang på denne typen hjelp.

Alle informantene forteller om møtet med kunnskapsløshet. Det gjelder kunnskap om homofili i det samiske miljøet så vel som i Troms og Finnmark generelt. Det gjelder også kunnskaper om det samiske i norske miljøer.

I denne mangel på kunnskap ligger kanskje det viktigste rommet for tiltak. Vi kommer tilbake til dette i slutten av rapporten, men det er tydelig at skolen har en stor formidlingsoppgave her. Å bidra til at lesbiske og homofile får språk og begreper for å fortolke sine erfaringer, og til å forbedre det generelle kunnskapsnivået både om homoseksualitet og om det samiske er en viktig utfordring for skolen. Fortellingene utfordrer også homobevegelsen og samiske institusjoner.

Vi har møtt mange sterke livshistorier. Flere har snakket om psykiske problemer og til og med selvmordsforsøk. Flere av informantene er utenfor arbeidslivet, enten fordi de er arbeidsledige, fordi de er trygdet, eller fordi de aldri har kommet seg inn i et normalt arbeidsforhold. Samtidig har vi møtt en gruppe som ser ut som de har jobbet seg igjennom mye av motstanden de har møtt i livet, og i dag fremstår som om de har kommet styrket ut av den motstanden de har møtt.

Identitet og å komme ut

Temaet for denne undersøkelsen er hvordan det er å være lesbisk eller homofil same. Den viktigste prosessen i våre informanternes liv har kanskje nettopp vært prosessen med å finne ut, akseptere seg selv og komme ut som bifil, lesbisk eller homofil. Alle våre informanter definerer seg i dag enten som lesbisk eller homofil, med unntak av en informant som definerer seg som bifil. For de fleste dreier dette seg om å si at de har «funnet seg selv». Men veien dit har vært ulik for informantene våre. Noen av informantene våre har startet å tenke på seg selv som lesbiske og homofile tidlig i tenårene, mens andre ikke har tillatt seg selv disse tankene før de var i 30-årene. I forskningslitteraturen betegnes denne perioden ofte som *komme ut-fasen* (Hegna mfl. 1999). Denne prosessen mot å definere seg som lesbisk, homofil eller bifil er et tema i mye av forskningen om lesbiske, homofile og bifile. Prosessen handler både om å komme ut overfor seg selv og å være åpen om sin seksuelle identitet overfor familie, venner og samfunnet rundt. I dagens homomiljø har også åpenhet i stor grad blitt et kriterium på at man lever et ekte og verdifullt liv (Hegna mfl. 1999).

Før vi diskuterer våre informanternes erfaringer med å komme ut, kan det være interessant å vise til annen forskning om identitetsdannelse hos lesbiske og homofile. Hegna skriver i sin avhandling at identitet dreier seg for det første om en subjektiv selvforståelse og en følelse av hvem man er, uten at dette nødvendigvis behøver å være en enhetlig eller avgrenset størrelse (Hegna 2007). For det andre viser hun til forskning av Brubaker og Cooper som påpeker at identiteten dreier seg om en kollektiv tilhørighet til et fellesskap eller en gruppe – et konkret eller tenkt fellesskap (Hegna 2007, Brubaker og Cooper 2000). En slik tilhørighet kan tematiseres som en form for solidaritet med andre i samme fellesskap og samtidig en avgrensing og markering av forskjell til andre. For lesbiske og homofile samer som har en trippelminoritetsstatus⁸, kan man tenke seg at en slik prosess oppleves som vanskelig, da viktigheten av tilhørighet til flere grupper ikke nødvendigvis er enkel på grunn av holdninger mot lesbiske og homofile blant samer på den ene siden og holdninger mot samer i henholdsvis samfunnet generelt og

⁸ Sa avsnittet om Homosame – å tilhøre flere minoriteter

i homomiljøet spesielt på den andre siden. Av noen av våre informanter trekkes denne problematikken frem som å «falle mellom to stoler» og som en frustrasjon fordi man alltid føler seg som en outsider.

Når jeg er her (les: samisk bygd), så må jeg svare for at jeg er homofil. Når jeg kommer og møter andre homofile i andre deler av Norge, så må jeg svare for at jeg er same. Det er litt slitsomt.

Ungdomstiden er en viktig tid fordi det er en periode i livet der en viktig oppgave er å finne ut «hvem man er» (Hegna 2007, Erikson 1968/1992). Dette gjelder all ungdom, ikke bare homofile og lesbiske. Men i arbeidet med å danne sin egen heteroseksuelle identitet defineres og konstrueres homoseksualitet og dermed de homofile som «forskjellige» kanskje i enda sterkere grad av ungdom enn av personer i andre aldersgrupper, slik vi kan se det i undersøkelser av negative holdninger til homofile (Hegna 2007, Hegna 1996). Når det gjelder våre informanter, så er det nettopp fra ungdom og de eldre hvor man har opplevd å møte negative holdninger. Vi vil komme tilbake til dette når vi diskuterer hvordan informantene blir inkludert i det samiske samfunnet.

Hegna trekker videre frem flere ledd, opplevelser eller episoder som viktige deler av identifikasjonsprosessen:

Første opplevelse av tiltrekning til samme kjønn, første seksuelle opplevelse med en av samme kjønn, å oppdage at det er noe som heter «homoseksualitet», «homofil» eller «lesbisk», og hva begrepene innebærer, å sette disse begrepene i forbindelse med egne erfaringer, å fortelle til noen at man har disse følelsene, eller knytter disse begrepene til hvem man er, eller hva man gjør, å utforske hva det vil si å «være» eller «leve som» homofil eller lesbisk, å oppfatte seg selv som homofil eller lesbisk, å leve i fast forhold med en av samme kjønn [...] (Hegna 2007).

Starten på en slik prosess kan for mange oppleves som en identitetskrise. Våre informanter har opplevd denne prosessen forskjellig, og hvordan de har håndtert den eller arbeidet seg gjennom den, har også variert. Hegna skriver om denne prosessen blant lesbisk og homofile ungdom at den kan fortone seg annerledes enn den identitetsprosessen heterofil ungdom går igjennom. Hun skriver at for dem som kjenner tiltrekning til eller forelskelse til samme kjønn, kan det oppleves som at de blir kastet inn i en situasjon som de tvinges til å behandle mentalt (Hegna 2007). Disse identitetskrisene kan oppleves som lette og forbigående, eller de kan oppleves som alvorlige og ødeleggende dersom utfordringene står i sterk konflikt med internaliserte oppfatninger. Man må forkaste en tidligere innsosialisert heterofil selv-identitet. Flere av våre informanter sa at de ikke hadde hørt om homofili eller hva det var, i barndommen, slik at når følelsene kom, var dette noe de ikke skjønte hva var, og det ble vanskelig å takle. Noen søkte da hjelp for å finne ut av hva de følte, mens andre fortrente følelsene eller klarte ikke å

gi dem mening, og det tok mange år før de klarte å tenke på seg selv som lesbisk eller homofil:

Når jeg kom i puberteten. Da skjønte jeg ikke helt hva jeg følte. Man skulle like jenter. Og jeg tenkte at jeg føler det jo ikke sånt? Jeg liker dem og liker å ha dem som venninner, men jeg føler ikke noe for dem på samme måte. Jeg har ikke lyst til å kysse dem eller. Så det ble liksom litt underlig. Og så ble jeg forelsket i en i klassen. Og da ble jeg veldig forvirra, for jeg hadde aldri hørt om homofili, og det fantes ikke snakk om det.

Da jeg var 13 år, fikk jeg en venninne som spilte på samme fotballag som meg. Hun var helt tydelig interessert i meg. Men jeg hadde ingen begrepsverden å henge det på. Surra vel egentlig rundt, uten å forstå hva det var med dem, eller hva det var med meg. Det var ikke før jeg kom til Oslo som student, at jeg klarte å sette ord på at det kunne være noe der egentlig, og da var jeg godt over 20 år. [...] Jeg hadde aldri kjent det på kroppen eller psykisk hva det vil si å være annerledes. Jeg har alltid vært veldig skoleflink og veldig A4 på mange måter. [...] Jeg måtte inn i et veldig alternativt miljø for å bli kjent med det her. [...] Jeg måtte lære meg å tenke alternativt for å lære å tenke alternativt om meg selv. Sånn var det. Så det var en sen oppvåkning. Jeg var vel 27–28. Det er jo veldig sent.

Flere av våre informanter har møtt denne identitetskrisen i voksen alder, der de har levd som heterofile, stiftet familie og i en årrekke fortrent tanker og følelser som utfordrer dette. I samiske miljøer virker både kjønnsrollemønster og forventninger om å stifte familie å stå veldig sterkt, og det gjør denne prosessen vanskelig.

Det var veldig vanskelig. I og med at jeg også var kristen. Jeg hadde jo disse verdiene. Ekteskapet og A4-liv som jeg kaller det. 2,5 unger, stasjonsvogn og hele greia (ler). Og så innse det her, at dette er helt feil. Der var veldig tøft. [...] Jeg tenkte ... det var da selvmordstankene kom. Jeg tenkte det var best for dem å slippe meg. Jeg lager bare kaos i deres perfekte liv. Så det var de tankene som kom. Som jeg da fortalte til legen min, og hun henviste meg til psykolog. Og da begynte bearbeidingen og prosessen med å komme ut.

Følelser og tiltrekning til en av samme kjønn fordrer en mental prosess for å gi mening til de følelsene man har, og kroppens reaksjoner (Hegna 2007). Denne mentale prosessen må forholde seg til det å bryte med heteronormative forventninger, til å kanskje utsettes for direkte eller indirekte stigmatisering og diskriminering eller til det å tilhøre en minoritet i befolkningen (ibid.). For en av våre informanter var det så vanskelig å gi mening til de signalene kroppens hennes ga, at hun trodde hun hadde blitt misbrukt siden kroppen reagerte så negativt på å være sammen med en mann.

Jeg har alltid følt meg annerledes når det gjelder det seksuelle. Men jeg har aldri skjønt hva det har vært. Jeg har aldri turt å tenke tanken. Jeg har tenkt at kanskje har blitt misbrukt. Og det har vært så jækla skummelt, at jeg har ikke tort å gjøre noe med det. Ikke snakket med noen om det. Tenkte at hvem er det. Er det min pappa? Er det min onkel? Hvem er det? Og det ville jeg jo ikke vite. Men nå viste det seg jo at det var ikke sånn.

Forskning på identitetsprosess hos lesbiske og homofile har funnet at det er et utbredt problem at lesbiske og homofile kan nære ambivalente følelser for sitt kjærlighetsliv (Westerståhl 1996). Storsamfunnets manglende kunnskaper og negative og likegyldige holdninger trekkes frem som hovedårsaken til at mange lesbiske og homofile er redde og bærer på mer eller mindre frykt for å bli stemplet som unormale og annerledes menn og kvinner (Hegna mfl. 1999, Håkansson 1984, Herdt 1989, Savin-Williams 1989). For en av våre informanter førte prosessen til at hun fortrente følelsene sine for andre kvinner og heller gjort alt for å passe inn som heterofil:

Var mye som jeg forsaket. Klesstilen min la jeg bort. Musikken jeg likte. Røyken min la jeg bort. Aih. Så nå har jeg kommet i skikkelig trassalder. Jeg tatt frem røyken, og jeg røyker som en tulling. Og jeg har hentet frem gamle CD-er. Det er en befriende følelse. [...] Jeg er jo skikkelig guttejente. Og akkurat det der har jeg fortrent og fortrent. Men jeg vet at inne i meg bor det en guttejente uten like. Jeg har lagt bort hele meg selv. På grunn av en mann! Fy flate.

Som livshistoriene i forrige kapittel viste, så har de fleste av våre informanter i dag akseptert sin identitet som lesbisk, homofil eller bifil, selv om veien dit har vært vanskelig.

Generelle levekårsvariabler

I denne undersøkelsen har vi valgt å ha en levekårstilnærming. Det betyr at vi i intervjuene også har snakket om generelle levekårsvariabler som inntekt, arbeid, økonomi, forbruk, kompetanse, utdanning, bolig, tilgang på offentlige tjenester, rekreasjon, kultur, somatisk og psykisk helse og tilgang på helsetjenester. Utvalget vårt er lite og heller ikke representativt, så vi kan ikke ut fra vår kvalitative tilnærminger si noe generelt om hvordan lesbiske og homofile samer skårer på ulike levekårsvariabler. Det er allikevel interessant å se på hvordan våre informanter opplever sine levekår, og om levekårene i særlig grad knyttes til det å være lesbisk eller homofil. Noen levekårsarenaer er mer direkte knyttet til det å være lesbisk og homofil eller det å være samer, og disse vil bli omtalt mer konkret senere i kapitlet.

Inntekt, arbeid, økonomi, forbruk

Det er vanskelig å si noe generelt om inntekt, arbeid, økonomi og forbruk da våre informanter representerer et ganske stort mangfold av personer. Informantene fordeler seg ganske bredt. Noen av våre informanter har det svært bra. Noen sliter mer enn andre. Få knytter situasjonen sin når det gjelder inntekt, arbeid, økonomi og forbruk, til det å være lesbisk eller homofil. De plasserer seg som gjennomsnittet i samfunnet:

Vi har det vel som de fleste egentlig. Vi har faste inntekter begge to, husleie og sånn. Sitter ikke igjen med mye, men vi har så det klarer seg. Det går rundt.

Når det gjelder arbeidssituasjon, så er det også slik at det ikke er noe stort utvalg av jobber i Finnmark der de fleste av våre informanter kommer fra eller bor. Noen av våre informanter opplever det som vanskelig å få arbeid, men knytter ikke det til at de er lesbiske eller homofile. En har for eksempel gått uten jobb i over et år, men fått begrenset hjelp fra NAV. Økonomien er derfor trang.

Men for noen kan prosessen med å komme ut bli så tøff at de ikke fungerer som normalt, og det påvirker arbeidssituasjonen. En av informantene hadde vært gjennom en slik prosess, men hadde kommet seg tilbake i arbeid:

Jeg har jobbet i helse og omsorg i det siste, for å lære meg å være sammen med folk igjen. [...] Jeg er veldig fornøyd med at jeg har kommet tilbake på banen, og føler meg som et samfunnsnyttig menneske. For det var en periode der jeg virkelig tvilte på at jeg hadde noen verdi overhodet. For den tilbakemeldingen fra familie på hvem du er, den er kjempeviktig. Så jeg er veldig fornøyd med at jeg har kommet tilbake, overvunnet prestasjonsangst, tatt åtte eksamener i løpet av ett år, og at jeg har valgt et yrke nå hvor jeg har veldig mye med folk å gjøre. Jeg er kjempefornøyd nå. Det er jo i møte med andre mennesker du får tilbakemeldinger. Og det gjemte jeg meg bort fra i veldig mange år.

Kompetanse og utdanning

Informantene har ulik bakgrunn når det gjelder kompetanse og utdanning, og som i befolkningen for øvrig fordeler informantene våre seg ulikt. Utdanning varierer fra ufullstendig grunnskole til universitetsutdanning. De fleste av informantene har utdanning utover grunnskolen, og flere har reist fra samiske kjerneområder for å gjennomføre utdanning eller kurs. For noen var studietiden viktig som del av å møte et større miljø der man også traff andre lesbiske og homofile. Men vi har også hørt historier om å måtte avbryte studiet fordi det ble for tøft å takle avvisning fra familie på grunn av seksuell identitet.

Bolig og tilgang på tjenester i nærmiljøet

Hvordan man bor, er viktig for hvordan man har det. I Norge har vi enkeltbestemmelser i boliglovene som inkluderer et diskrimineringsvern (boligbyggelagsloven, borettslagsloven, eierseksjonsloven og husleieloven) (Grønningsæter og Nuland 2008). Lesbiske og homofile skal derfor være beskyttet mot å oppleve diskriminering på boligmarkedet. Det er heller ingen av våre informanter som forteller om at de har opplevd å bli diskriminert på grunn av sin seksuelle identitet. De fleste av våre informanter leier bolig, men noen har egen bolig, ofte i tilknytning til boligen til resten av familien. Flere av informantene trekker frem at man ofte bor mye tettere på familien i samiske samfunn, og at familien derfor blir en viktig del også av bosituasjonen.

Det er veldig nært på familie sammenliknet med sørpå, hvor man egentlig skal greie seg selv. Stifter du familie, så flytter du gjerne sammen med typen din, skaffer deg leilighet og sånne ting. Men her så bor du i nabohuset eller i huset til foreldre eller svigerforeldre, og det kommer kusiner og passer barna mye mer enn man gjør sørpå. Det er veldig sånn. Familien stiller opp og er nært på.

Ikke alle bor nært på kjernefamilien. En av de unge informantene bor hos slektninger fordi det ikke fungerer å bo hjemme med foreldrene etter at han kom ut av skapet.

Rekreasjon og kultur

Å delta på ulike kulturtilbud og rekreasjonstilbud blir ofte knyttet til å ha overskudd til å delta samt oppleve at tilbudene gjøres tilgjengelige i samfunnet. De fleste informantene har et ønske om å delta på kulturtilbud, det gjelder særlig samiske feiringer som påskeuka i Kautokeino. En av informantene våre har opplevd å bli utestengt fra å delta i et idrettslag fordi man ikke ønsket homofile på laget. Andre har brukt idrett aktivt som en arena for å markere seg og få anerkjennelse og respekt som har virket som en inngangsport til å bli akseptert.

Somatisk og psykisk helse og tilgang på helsetjenester

Flere av informantene har god egenopplevd helse. Men det er også noen av informantene som sier de har svært dårlig helse. Dårlig helse blir da knyttet til stress, depresjon og angst. Det er vanskelig å gjøre noen sammenlikning av vår gruppe opp mot samfunnet for øvrig, men det er en overrepresentasjon når det gjelder psykiske vansker, og halvparten av informantene har i løpet av livet hatt suicidale tanker. To av informantene har vært innlagt på psykiatrisk sykehus. Nesten alle har søkt profesjonell hjelp for å takle problemer knyttet til å komme ut av skapet, de fleste hos psykolog. Å finne en psykolog eller annen profesjonell hjelp man har tillit til, har ikke for alle vært like lett. En av informantene trakk frem at det er så stort gjennomtrekk av leger i Nord-Norge at man ikke rekker å oppnå et godt tillitsforhold til legen sin før personen har flyttet og man må finne en ny og starte på nytt. For henne tok det derfor ganske lang tid før

hun oppnådde god nok kontakt med legen sin til å ta opp den vanskelige situasjonen sin. En annen informant trekker frem at det var en lang prosess å finne en person som kunne hjelpe på grunn av den skepsisen og mangelen på tillit man har til offentlig hjelpeapparat på små steder når det gjelder taushetsplikten:

Det tok sin tid. Det måtte være en tillitvekkende og voksen person. Som kanskje ikke var fra området. Og jeg fant en person som ikke var det. Det var særlig det med taushetsplikt. For de er ikke kjent for å holde på taushetsplikten der oppe. Om det er skole, om det er barnehage, lege eller helsevesen, you name it. Du kan egentlig få informasjon om hvem som helst, bare du spør de riktige personene.

Felles for alle er at prosessen var vanskelig, men for de fleste har de kommet til et sted i dag hvor de har det bra. Halvparten snakker om at de fremdeles har behov for oppfølging og hjelp når det gjelder psykisk helse. Selv om man har kommet seg gjennom prosessen med å akseptere seg selv om homofil eller lesbisk, kan det være nødvendig å få hjelp til å takle avvisning fra venner og andre som står en nær:

Det psykiske har vært litt i ubalanse. I det siste så merker jeg at jeg gråter lettere. Jeg tenker på disse telefonene som ikke kommer. Meldingene som ikke kommer. Vennene som ikke kommer. Det er veldig, veldig sår.

Homosame – å tilhøre flere minoriteter

Homofile og lesbiske samer representerer en dobbel – eller kanskje tredobbel – minoritetsstatus. De representerer både en minoritet i den norske befolkningen, en minoritet i samemiljøet og en minoritet i homomiljøet. På den ene siden kan man tenke seg at både samene og homomiljøet som minoritetsgrupper bedre inkluderer og aksepterer personer som skiller seg ut som en minoritet i minoriteten. På den andre siden kan man tenke seg at minoritetsgrupper, som samene og lesbiske/homofile, på leting for å bli akseptert av samfunnet for øvrig i liten grad setter søkelys på hvordan de selv diskriminerer «egne» minoriteter (Giertsen 2003).

Tilhørighet til et miljø der en føler seg hjemme, er viktig for de fleste av oss. Bor man i små bygder som er vanlig i Troms og Finnmark, vil man kanskje ha færre «community-links» enn lesbiske og homofile i større byer, som lettere kan sosialisere seg og møte andre lesbiske og homofile. «Community» er viktig for alle uavhengig av seksuell identitet, og sosial kontakt minsker stress. Fra annen forskning vet vi at de som lever i randsonen av miljøet eller skjult fra miljøet, vil lide som et resultat (Herdt og de Vries 2004). Lesbiske og homofile samer er både en minoritet som samer i Norge, og de er minoritet som lesbiske eller homofile i samiske miljøer og minoritet som lesbiske og

homofile i Norge. Muligheten for å være del av et miljø der man har mange rundt seg som er lik en selv, fremstår derfor som mer utfordrende og for de fleste en situasjon de ikke tenker på som realistisk. I hvilken grad man opplever tilhørighet både i det samiske miljøet og det homofile miljøet, eventuelt andre miljøer man opplever seg som del av, vil være svært viktig for livskvalitet og gode levekår.

Tilhørighet til samiske miljø

Det er et gjennomgående funn i vår undersøkelse at homofile samer føler tilhørighet til den samiske kulturen. Ved å rømme vil man kanskje oppleve å bli avskåret fra et samfunn man opplever som sitt hjem, og oppleve savn av kulturen man har vokst opp i. Dessuten vil man miste muligheten til å snakke og høre morsmålet sitt. Denne problematikken har også vært reist i forskning om homofile innvandrere. Innvandrere som identifiserer seg som homofile, opplever ofte mangel på kontakt med sitt etniske miljø. Man kan tenke seg at samer har den samme opplevelsen. Dette kan skje på eget initiativ, for å distansere seg fra fordømmelse og mangel på forståelse. Det kan også være en strategi for å unngå konfrontasjon eller et resultat av utfrysing og andre sanksjoner (Skogseth 2001). I vår undersøkelse var det én som opplevde at Finnmark hadde blitt utilgjengelig:

Jeg følte at jeg ikke var ønsket å ha i nærheten. Jeg ville ikke påføre dem noe lidelse og det stresset det var å ha meg i nærheten. Så jeg tok hensyn til dem. For det gjør du når de er eldre. Det er første bud, ikke sant. Så tar du hensyn til søsknene dine som kanskje bor i dette samfunnet og hører dritt om deg eller får farget sin status av hvem du er. Sånn tenker man.

Hvordan kan det ha seg at det å være lesbisk eller homofil fremstår som vanskelig i samiske samfunn? I flere av livshistoriene i forrige kapittel kommer det frem at de, før de skjønnte at de var homofile, ikke hadde ord for det at de følte seg tiltrukket av eget kjønn. Dette er en situasjon som endrer seg raskt. Den offentlige debatten om homofili og ekteskapslov vil også påvirke det samiske samfunnet. Samtidig kan det være særegne aspekter ved det samiske samfunnet som gjør det annerledes å være lesbisk eller homofil same. Alle våre informanter var svært stolte av sin samiske identitet og trakk frem viktigheten av å være i kontakt med samiske miljøer. Dette til tross for at de ofte forklarte negative reaksjoner fra samiske miljøer på det å være lesbisk eller homofil som noe som hadde sammenheng med aspekter ved den samiske kulturen. Vi spurte flere direkte hva det konkret var i den samiske kulturen som kunne forklare vanskeligheten med å bli akseptert. Svarene vi fikk, var problematikk rundt det å være homofil i sammenheng med samisk minoritetskamp og samisk identitet, samiske familie- og slektstradisjoner, kjønnsroller, reindriftskultur og rollen kirken og religion har.

Samisk minoritetskamp og samisk identitet

Den samiske befolkningen har vært gjennom en prosess de siste tretti årene med kulturell revitalisering. Giertsen skriver at det handler om gjenreising og beskyttelse av det samiske fellesskapet og om felles identitet (2003). Det kan oppstå problemer om man ikke passer inn i dette felles bildet. Det er lett å tenke seg at kombinasjonen av usynliggjøring, sterke og omfattende familierelasjoner og tette lokalmiljøer vil gjøre det ekstra tungt å komme ut som lesbisk eller homofil. Den amerikanske sosialantropologen Herdt har skrevet om homofili hos forskjellige urfolk. Han skriver at:

In all societies there are laws and rules to obey, and their violation may be punished – even by death – when the majority feels that the social order is sufficiently threatened. Sexuality is always a part of this order, and it is subject to many social controls, being close to marriage and reproduction and often regarded by religion as a sacred core of morality (Herdt 1997:1).

At det også foregår en viss sosial kontroll i samiske samfunn, trekkes også frem av våre informanter når det gjelder hvordan man ser på seksuell legning og avvik fra det som blir sett på som sosialt akseptabelt:

Men så er det dette med hvor reell er en legning? Det er jo de som har sagt at de som har reist, de har dratt fordi de ikke kan stå for den de er. De må utfolde seg i et annet miljø, ellers ville de ikke vært sånn. Det er jo ikke det at de dro herfra fordi de ikke kunne være seg selv. Det dro herfra for hadde de blitt her, så hadde de ikke vært «sånn». Kanskje blir de enda mer «sånn» av å reise bort? Det er fordi de har blitt påvirket av impulser utenfra. [...] Dette med hvorfor er du lesbisk? Hvorfor er du homofil? Det er kanskje der du sitter og lur på om det er der du blir satt merkelapp på. Dette her er noe du har funnet på selv. Det er noe du har bestemt deg for å være. Det er der du blir trukket i tvil. Men jeg vet ikke om folk vil innse at det kan være sånn fra naturens side. At mennesker er sånn. At man tenker at hadde bare den felles kontrollen vært sterkere, så hadde vi kanskje ikke hatt lesbiske og homofile samer.

En annen informant knytter denne vanskeligheten med å bli akseptert som lesbisk og homofil opp mot at samene selv nettopp kjemper en kamp om aksept for å være samer:

Jeg tror en av hovedgrunnene til at det er vanskelig for samene å akseptere sånt (les: lesbiske og homofile), er kampen for å bli akseptert selv. Så kommer det liksom noen sånne skrullinger som er syke. Og det passer ikke inn med det som det er å være samisk. Og det blir jo som ugress som kommer opp på en flat grønn gressplen der det skal være så fint. For vi må greie å få til dette med de der sørpå. Så kommer sånne utskudd av ugress der, og det må bare fjernes. Det tar seg ikke ut egentlig.

Disse to sitatene viser noe om hvordan lesbiske og homofile opplever at deres liv utfordrer den samiske kulturelle identiteten. Denne problematikken er ikke ny. I et nummer av *Samtiden* fra 2004 skriver Gaarder nettopp om problematikken rundt å sette lesbiske og homofiles livssituasjon på dagsordenen i samiske fora (Gaarder 2004). Han viser til hvordan kampen for samisk herredømme over land og vann ikke har ført til en interesse for hvordan enkeltmennesker har det her og nå, særlig for lesbiske og homofile. Gaarder belyser dette gjennom en konkret hendelse som involverte Sametinget og håndtering av lesbiske og homofile samer. Han forteller historien om Anna Anita Hivand som hadde blitt intervjuet av Sametingets magasiner om hvordan det var å være lesbisk same. Men intervjuet ble aldri trykket. Da hun tok til motmæle mot sensuren, rykket Sametinget ut og erklærte henne for syk og utilregnelig. Historien vitner om hvor vanskelig det kan være å få det å være lesbisk eller homofil opp på den politiske dagsordenen i samiske fora. Den involverte kvinnen selv opplevde det som paradoksalt at Sametinget som nettopp er opprettet som del av kampen for minoriteters rettigheter, ikke fremstår som mer beskyttende for minoriteter innad i sitt eget samfunn (ibid.). Dette er i tråd med Giertsens artikkel (2003). Hun skriver at det kan være politisk vanskelig for samepolitikere å arbeide mot diskriminering av lesbiske og homofile samer. I sin søken etter økt anerkjennelse fra majoriteten har de lite å vinne på sette søkelys på hvordan de selv diskriminerer egne minoriteter (ibid.).

Samisk familiekultur og slektskap

Slektskap og familiesystemer sier noe om hvordan et samfunn organiseres og struktureres. Vi vet at samiske slektsrelasjoner er forskjellige fra de norske (Nergård 2004). For eksempel omfatter nær slekt flere slektsledd enn det til vanlig gjør i norske slekter. Nergård kaller det for et flerforeldresystem. I praksis betyr det at samiske barn vokser opp med flere foreldre enn bare de biologiske, og at barneoppdragelse fungerer som en slektsaffære der alle nære slektninger fungerer som omsorgspersoner (ibid.). Det betyr at lesbiske og homofile når de skal stå frem for familie, kanskje går igjennom andre prosesser enn norske lesbiske og homofile. Nergård sier også at den samiske slekta både er involverende, inkluderende og altoppslukende (ibid.). Sterke slektsbånd gjør det vanskelig å være annerledes.

I og med at samiske slektskap er mer omfattende enn norske, blir slektskap og bånd viktige i samiske bygder. Ritualer som involverer slekta, vil involvere store deler av bygda, og man treffer på slekt i veldig mange forskjellige sammenhenger. Slektskap blir limet som holder bygda sammen. Bevaring av bånd til slekt og aksept fra familie er derfor svært viktig for at lesbiske og homofile samer skal føle seg del av og inkludert i samfunnet. Flere av våre informanter opplever at foreldrene deres aksepterer dem som homofile. Dette til tross for at de har grudd seg til å fortelle og tenkt at de ville møte en negativ reaksjon:

Mamma, jeg fortalte det jo ikke til henne at jeg var lesbisk, og hadde ikke tenkt å fortelle det til foreldrene mine. Så kom dem en kveld. Da kom hun og satte seg inne hos meg og begynte å snakke. Og da visste jeg at hun vet hvem jeg er, og hun aksepterer. Hun snakket om at Gud har skapt deg slik som du er. Du skal ikke bry deg om hva folk sier. Husk at Gud elsker deg for den du er. Masse. Hun pratet og pratet, og det var så godt.

Men ikke alle møter aksept hos foreldrene. Noen av informantene har blitt møtt med ganske sterke reaksjoner når de fortalte foreldrene at de var lesbiske eller homofile:

Moren min avfeide det jo. Jeg husker ikke en gang hvordan det var. Hun var ikke der. Jeg husker bare følelsen. Det var gråt, og det var roping på telefonen. På høsten kom hun frem til at det hadde vært verre om jeg hadde kreft som det var umulig å behandle.

Da jeg var 13 år, så begynte jeg å komme i puberteten. Jeg begynte å finne ut hva jeg egentlig likte. Jeg begynte å få litt «gay vibes». Da sa pappa til meg, at nei, sånn skal du ikke bli. Det er jo en skam.

Noen har fått aksept fra foreldrene i dag, men har måttet gå igjennom en vanskelig prosess for å komme dit. For noen møter de en forventning om å leve skjult eller ignorere følelsene sine. Andre opplever at de ikke får komme hjem.

Det var litt sjokk og uforståelig for dem at jeg ikke var «normal» og passet inn. Da ble det litt sånn at dette måtte jeg ikke fortelle til noen, og at jeg måtte holde det skjult. [...] Jeg syntes det var vanskelig. Jeg kan jo ikke være meg selv om jeg ikke får lov til å vise hvem jeg er? Da må jeg hele tiden ta hensyn til alle andre, og jeg tenkte, nei, da får jeg heller flytte. Komme meg litt bort og spille med åpne kort. [...] Jeg mistet tilliten til henne (les: moren). Tenkte jeg ikke helt kunne stole på henne. Hun ville at jeg skulle skjule meg fra alle andre.

Jeg hadde jo planer om å reise hjem. Men jeg følte rett og slett at jeg ikke kunne det. Jeg ble veldig syk når jeg stod frem. Jeg mistet mye av identiteten min og muligheten til å ha kontakt med familien over lang, lang tid, nesten tre år. [...] Jeg ble veldig syk. Jeg hadde veldig sterk tilknytning til Nord-Norge og Finnmark. Men jeg kunne ikke reise hjem. Det gikk så langt at jeg mistet hørselen. Jeg fikk så sterke reaksjoner på stress. Så jeg kunne ikke jobbe. Ikke gå på skole. Ble enda mer isolert. [...] Jeg fikk kjempedepresjoner og angst. Jeg hadde ikke vært hjemme på lang, lang tid. Og jeg hadde egentlig ingen. Jeg gikk til behandling, og vi pratet masse om det å ha sitt eget og hvem man er, og så videre. Beslutningen om å inngå partnerskap kom faktisk som et resultat av at jeg skjønnte at jeg måtte bygge opp min egen familie. [...] Jeg kunne ikke vente på min egen familie og på å bli legitimert for å kunne ta tak i min egen livssituasjon.

Selv om noen av informantene opplever en sterk reaksjon fra familien når de forteller, så har flere funnet tilbake til en situasjon som fungerer i dag, og forholdet er blitt bedre igjen. Men man snakker ikke så mye om det som er lagt bak en, men man tenker fremover. Det er både vanskelig å snakke om fordi en ikke ønsker å hente frem den vanskelige situasjonen, og fordi man ønsker å få ting til å fungere. Flere har brukt en strategi der de har inntatt en «lav profil» som lesbisk og homofil, og forsøker å ikke virke påtrengende på samfunnet rundt for å gi dem tid til å venne seg til situasjonen. En av informantene nevner for eksempel at hun bruker «aksepterte» ord om kjæresten, som venninne og kompis, til familien. Dette til tross for at de har inngått partnerskap.

Det ble som en stilltiende aksept. Det som skjer innenfor husets fire vegger, det blir her. Det var også en stilltiende aksept om at jeg ikke presenterer partneren min som kone eller partner, men at hun er min venninne.

Kjønnsroller

Flere av våre informanter presenterer samiske samfunn som svært tradisjonelle og konservative når det gjelder kjønnsroller. Kjønnsroller er knyttet til flere aspekter ved den samiske kulturen, som for eksempel reindrift og kristne verdier som vil bli diskutert i avsnittene under. Men også utenfor reindriften virker det som det er knyttet klare forventninger til hvordan jenter og gutter, kvinner og menn skal oppføre seg. Det er særlig forventninger til gutter og menn som trekkes frem i intervjuene våre:

Det samiske miljøet er veldig macho. Du skal være mann, macho og maskulin. Du skal ha jentekjæreste. Det var ikke snakk om å ha mannekjæreste.

Det var ganske stor kontrast mellom nord og sør med tanke på hvordan «vanlige» menn er. Det er helt absurd. I Oslo er det mer fritt og ikke så strenge regler. [...] Vi har hatt et sånn miljø at vi skal ikke snakke om følelser, om å være noe annet enn det som er forventet av oss. Vi skal være maskuline, og vi skal drive med scooter, moped, reindrift, ... ja, innenfor de rammene. Sånn som det forventes. For eksempel så danser ikke gutter her noe særlig.

Kjønnsrollene er knyttet både til hva man snakker om, og hvordan man oppfører seg, men også ritualer og rollen man inntar i dem.

Jeg har vokst opp med bondemiljøer. Og da har du dette med funksjonen min i en familie. Er det arbeidsfellesskapet? Er det yngelpleie? Er det følelsesfellesskapet? Det med følelsesfellesskapet er så underordnet i så mange sammenhenger. Men jeg har vel inntrykk av at om du er noen, i arbeidsfellesskapet, så er det også noe. Men da er det kanskje ikke innenfor de tradisjonelle næringene.

Jeg opplever at folk har litt problemer med å plassere meg i tradisjonelle settinger. Det er ikke like naturlig at jeg stiller meg opp sammen med sønnen min og kona mi foran kirken for å bli tatt bilde av med koffer. Jeg føler også at moren min vegrer seg for å ta det familiebildet.

Reindriftskultur

Reindriften er noe som ofte assosieres med samene, og står fremdeles sterkt i de samiske kjerneområdene.

Nergård har skrevet om reindrift i forbindelse med familie og oppdragelse (2004). Han skriver at i tradisjonelle samiske samfunn delte slekta og det rituelle slektskapet ansvaret for å forberede barna på et liv som reindriftsutøvere eller fastboende utøvere av tradisjonelle livsformer. Foreldre, slekta, navnefelleskapet og fadderskapet samarbeidet om å utvikle og videreføre attråverdige egenskaper og ferdigheter hos den oppvoksende slekt (Nergård 2004). Sosialiseringsprosessen i samiske reindriftsfamilier var uløselig knyttet til yrkesforberedelser. Det er den til en viss grad enda. Kunnskap og kyndighet må være paret med en bestemt være- og tenkemåte for at de skal være tjenlige i det praktiske liv (ibid.).

Flere av våre informanter trakk frem at særlig for homofile menn kan det være vanskelig å bli akseptert i en reindriftsfamilie. To av våre informanter hadde også vokst opp i familier som drev med reindrift, og ingen av de to er aktive i reindriften i dag. Reindriften er forbundet med machokultur, der gutter skal bli menn. Homofile utfordrer tradisjonelle kjønnsroller og oppfattes derfor lett som noen som bryter med denne kulturen.

Kirke og religion

I Norge har det vært mye oppmerksomhet rettet mot kirken og religiøse organisasjoner som arena for diskriminering av lesbiske og homofile (Grønningsæter og Nuland 2008). Kristendommen og kirken har en sentral rolle i samiske samfunn, og ikke minst står læstadianismen sterkt. Læstadianismen har vært viktig for den samiske minoritetens kamp for overlevelse (Larsen 1993). Denne kampen er for eksempel filmatisert i *Kautokeino-opprøret*. Innenfor læstadianismen er homoseksualitet, eller all seksualitet som ikke har reproduksjon som formål, et uttrykk for moralsk forfall (Berglund 2001, Giertsen 2003). Homofili er ikke annet enn sykdom og skadelig begjær, og det gjelder å tie det i hjel og late som om det ikke eksisterer (Gaarder 2004). Flere av våre informanter sier at læstadianisme har en påvirkning på det samiske samfunnet, og det påvirker de fleste samer enten de er troende eller ikke. Flertallet av dem vi har intervjuet, har et kristent livssyn, men har måttet bryte med menigheten de vokste opp i.

Det var så mange av dem som fordømte meg. Jeg fikk telefoner, og jeg fikk sms. De sa det ikke rett ut da. Men det er ikke vanskelig å tolke sånt. Så det var veldig sårende. Det må jeg si. Det var jo noen da som sa at jeg bare måtte komme. Men jeg klarer ikke å sitte der og tenke at der sitter hun som ville helbrede meg, og der sitter hun som dømte meg ned. [...] De sa rett og slett at jeg kunne helbredes. Og at om jeg dør i dag, så våkner jeg opp i helvetet. Og mange sånne her ting. Det her siste nå, som jeg hørte, var at jeg var del av en forbannelse som ligger over Kautokeino nå. Så det er jo veldig kjekt å vite det. At jeg er del av en forbannelse. Det er helt forferdelig. [...] Når jeg tenker at de her, de var mine nærmeste venner. Når det kommer fra dem, så tar jeg det personlig. Hadde det vært andre, så hadde jeg ikke brydd meg. Men det er så sårende.

Buaas har skrevet hovedfagsoppgave om kristne lesbiske og homofile og fant at de fleste informantene opplevde en indre religiøs konflikt (kognitiv) som hadde vist seg gjennom blant annet sinne rettet mot Gud og forsøk på helbredelse (Buaas 2007). Fire av informantene hadde opplevd konflikten så sterk at det hadde fått følger i form av selvmordsforsøk, selvskading, depresjon, isolasjon og/eller brudd med venner/familie. Disse tok avstand fra organisert religiøs tro og konsentrerte seg i stedet om egen personlig tro (ibid.).

I NOVAs levekårsundersøkelse blant lesbiske og homofile fra 1999 fant man at andelen som oppga å være plaget med psykiske vansker og selvmordstanker, var uavhengig av religiøs tilhørighet til kristen tro. Derimot skilte religiøse lesbiske og homofile seg negativt ut, sammenliknet med andre lesbiske og homofile, ved at de var mindre åpne om sin seksuelle identitet overfor arbeidskolleger, familie og venner (Hegna mfl. 1999, Buaas 2007). En annen stressfaktor der kristne lesbiske og homofile skilte seg ut, var skamfølelse. Andelen kristne lesbiske og homofile som var plaget med dette, var dobbelt så stor som i den øvrige homofile og lesbiske befolkningen (ibid.). Grunnen mente de sannsynligvis var at disse personene, i likhet med andre, ble preget av omgivelsenes holdninger og meninger. Når kristne lesbiske og homofile befant seg i miljøer som ofte ikke anerkjente deres livsform, kunne dette bidra til at de dømte seg selv ekstra hardt.

Vi finner ikke at våre informanter dømmer seg selv hardere som et resultat av at de kristne miljøene der de bor, har en dømmende holdning mot homofile. Men det påvirker i hvilken grad de er aktive i kristne miljøer. Flere uttaler at de ikke lenger føler seg velkommen i kirken, og en informant sier at «min tro får være mellom meg og Gud». Flere opplever det som vanskelig å forstå kirkens fordømmelse av homofile i forhold til det de legger i sin egen kristne tro:

Men det er som jeg tenker, at Gud elsker alle barn. Gud har skapt alle barn. Gud har skapt meg. Han elsker jo meg. Allikevel så mener kristendommen at jeg er syk. Det stemmer ikke helt for meg. Men litt kristendom er det jo igjen i meg. Jeg går jo

i kirken innimellom, men ikke noe mer enn det. [...] Jeg har ikke fått noe negativt fra en prest eller blitt nektet adgang eller noe. Men man vet når man ikke er velkommen der. Og det merker jeg sterkere i Finnmark enn jeg gjør sørpå.

Jeg har det synet at de er ganske hyklere, de der (les: kirken). Jeg var veldig kristen når jeg var yngre. Vi var en kristen familie og var på møter og sånn. [...] Jeg er kristen, men jeg går ikke i kirken eller noe sånt. Tror det ville vært annerledes om de ikke hadde hatt en fordømmende holdning til homofile.

Religiøs det er man jo. [...] Det er veldig lett å leve etter den lille bibel, eller noe sånt. Men den her hemningen av individuelle forskjeller, den kan jeg ikke si er gudelig. Og også det å bruke kristendom eller læstadianismen til å sosialisere ungene til å tro at det å være skeiv er en sykdom eller synd, det har jeg aldri opplevd i min familie. Altså synd, men ikke sykdom. Men det skjer i dag. Jeg kjenner mange som ikke tør å stå frem, som ikke vil høre at de er syke.

Åndelig religiøs tro var også et tema i flere av samtalene med informantene. Sjamanisme og troen på åndelig makt er fremdeles et viktig element i samisk kultur, og flere av informantene våre har tro på sjamanisme og åndelig religiøsitet. De forteller også historier om at sjamaner har blitt brukt av noen familier til å lese over lesbiske og homofile for at de skal helbredes, men ingen har opplevd dette selv.

Det er ikke så alt for lenge siden man fikk noen til å lese over barnet sitt som var homofilt, i håp om at det skulle hjelpe. Det vet jeg har skjedd. Men om det skjer i dag, det vet jeg ikke. Men den healingen, den funker ikke. Du kan jo ikke forandre legning. [...] Men jeg tror på at det finnes folk som kan helbrede, og de greiene der. Men dette er noe som kommer helt innenfra her og deg selv, og det er ingen som kan forandre det utenfra, utenom deg selv. Men de har prøvd. Det har jeg fått høre. Men det har ikke fungert da.

Tilhørighet til homofile miljøer

For mange lesbiske og homofile er det svært viktig å møte andre lesbiske og homofile og føle at det finnes andre som er lik en selv. Dette gjelder kanskje særlig når man nettopp har kommet ut av skapet.

Til å begynne med var det viktig. Egentlig det å få kjennskap til andre. Å ha noen å gå til. For jeg hadde jo ikke venner. De forsvant jo. Så det å møte andre som var som meg, og få noen venner, det var jo viktig til å begynne med. Men når jeg møtte partneren min, så hadde jeg ikke behov for det. Jeg hadde blitt såpass sterk og fått såpass troen på meg selv, visste hvem jeg var, og hadde bona god plantet på jorden.

Men i små samfunn og bygder som flertallet av informantene våre kommer fra, kan man ikke snakke om at man har et homomiljø. Allikevel har alle informantene våre opplevelser i møte med homomiljøet, enten i Oslo, Tromsø eller andre større byer i Norge. Noen informanter snakker om negative tilbakemeldinger fra homofile og lesbiske fordi at de er samiske. Men informantene trekker frem at dette ikke er noe særegent for homomiljøet, men at man generelt møter negative holdninger i samfunn der det finnes få samer og kunnskapsnivået er lavt om den samiske kulturen. En av informantene hadde en litt ubehagelig opplevelse med en nabo:

Jeg bodde før i et borettslag. Og da ble jeg spurt, er du virkelig same? Når jeg sa ja, så var de skeptiske. Og én sa, som var litt beruset, men du er jo ikke skitten?

Når lesbiske og homofile samer første gang skal møte homomiljøet, kan det også oppleves som litt skremmende. Flere snakker om usikkerhet om hvordan man skal oppføre seg, og forventninger om homomiljøet dominert av lesbiske og homofile stereotyper:

Det var litt skremmende. Jeg visste ikke helt hvor jeg passet inn. Jeg tenkte at nå må jeg finne ut om en ny verden. Det var helt nytt for min egen del. For eksempel å dra på London. Du skulle sett meg første gangen jeg skulle dra dit. Jeg tror nesten aldri jeg har vært så nervøs som da. Brukte vel en halvtime bare på å manne meg opp og gå inn. [...] Så var det litt sånn ... preg av ungdomsklubb, men bare med gutter. Litt fjortistendens. Men det var en positiv opplevelse. Ble kjent med folk. Men var ikke helt som jeg hadde forventet meg. [...] Jeg hadde egentlig forventet meg gamle gubber og unge feminine gutter. Som løp rundt sminket og dollet. Litt sånn som jeg hadde sett på tv. Veldig klassiske homser.

At noen informanter opplever det vanskelig å møte homomiljøet, kan også være relatert til den situasjonen de befinner seg i når de oppsøker miljøet. En av informantene fortalte at hun selv egentlig ikke var i stand til å møte folk på grunn av at hun var så psykisk nede da hun første gang møtte homomiljøet, og tror at mange har det som henne.

Jeg tror ikke synet på samer er problemet. Men hvem er de homofile samene i møte med det eksisterende homofile og lesbiske miljøet i Norge i dag? Er du sunn som menneske? Det er ikke sikkert at du er det. Jeg har hatt kjempevansker med å bli kjent med nye folk. For jeg var så syk når jeg skulle ta kontakt med det miljøet, at jeg kunne ikke være meg selv.

En viktig arena for flere av informantene er Internett. Internett og homofile nettsteder fremstår som et substitutt for manglende homomiljø der man bor, en arena for å bli kjent med andre og for å bli kjent med andre i samme området som man bor. Det er særlig nettstedet Gaysir som trekkes frem som en viktig arena:

Gaysir er jo der jeg har blitt kjent med så å si hele nettverket mitt. Så det er jo en bra side for dem som vil være lukket. Det er jo ikke hele bygda som er inne på en sånn side. Så man kan være åpen der uten at det gjør at man ikke kan være skjult lokalt.

For en annen informant hadde Gaysir vært en svært viktig del av prosessen med å finne ut av egen identitet og en trygg sone for å utforske egen seksualitet.

Jeg opplever at Gaysir på mange måter har fungert som en trigger på å bli bevisst på tanker og følelser jeg hadde, til å skjønne at jeg likte kvinner. Det har sikkert vært der, men det var først når jeg fant Gaysir, at jeg fant et sted der jeg kunne snakke med andre om det. Jeg følte ikke at de tankene var noe jeg kunne dele med andre. Eller at jeg var klar for å treffe andre. Det var helt tilfeldig at jeg kom over Gaysir som nettsted. Men det var veldig viktig.

Blant de informantene som er intervjuet, er det få som sier at det er vanskelig å være same i homomiljøet, selv om det ser ut til å være noe man i liten grad snakker om. Det er imidlertid et funn i seg selv at vi blir fortalt mange historier om homofile samer (særlig menn) som «rømmer» til Oslo, men samtidig har vi i liten grad klart å komme i kontakt med homofile samer i Oslo. Spørsmålet blir da: Hvor er de? Er det slik at mange må velge mellom sin homofile og sin samiske identitet? Dersom man har «rømt» fra samiske områder, betyr det at man nedtoner eller velger bort sin samiske identitet? Vi har ingen funn i vår undersøkelse som gir svar på dette spørsmålet. Men vi finner det overraskende at vi ikke klarte å komme i kontakt med flere lesbiske og homofile samer i Oslo-området.

Organisasjoner for lesbiske og homofile samer

Organisasjoner har etter hvert blitt viktige aktører i homokampen i Norge. Organisasjonene er viktige både fordi de kjemper en interessekamp med å sette homopolitiske saker på dagsordenen, men også fordi de skaper møteplasser og har en viktig sosial rolle lokalt. Den viktigste organisasjonen for lesbiske og homofile er LLH, Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. LLH har lokallag i alle norske fylker, inkludert Finnmark og Troms. Noen av informantene våre er medlemmer i LLH, men det er ingen som har deltatt på arrangement eller samlinger for LLH i Finnmark. Flere av informantene trekker frem at det er viktig at LLH kommer mer på banen og inkluderer samene i sitt arbeid. En av informantene som har deltatt på LLH-samlinger utenfor Finnmark, forteller at det ikke alltid er lett å delta på sånne samlinger som lesbisk eller homofil same:

Jeg har vært på noen samlinger for LLH. Da føler man når man er same, at man blir mer utenfor. Du føler at du kommer fra et annet land. For eksempel om det er en mørkhudet som kommer, så kan det være man automatisk holder avstand. Sånn

kan det føles for meg mange ganger. Det er nok bare meg som er same på de festene. Jeg tror ikke de homofile samene tør å være åpne.

LLH har i den senere tid løftet frem at de ønsker å inkludere samene i sitt arbeid og for eksempel gjøre mer informasjon tilgjengelig på samisk på nettsidene sine, et arbeid som informantene ønsker velkommen. Det er viktig at organisasjonen synliggjør seg også i samiske samfunn, og at mer informasjon gjøres tilgjengelig på samisk.

Flere trekker også frem Nettverk for lesbiske og homofile samer som en viktig aktør, men de fleste mener at man må trekke nettverket nærmere LLH og den nasjonale homokampen.

Jeg mener vi på samme måte som vi går under norsk flagg på 17. mai og er en del av mangfoldet her i Norge i dag, også kan jobbe og spre våre erfaringer gjennom en landsorganisasjon, istedenfor en enkeltstående organisasjon. Det er også med respekt for det samfunnet jeg kommer fra. Det er samarbeid og fellesskapet som teller for meg. Jobbe med informasjonsspredning og synliggjøring på en god måte.

Åpenhet

Å kunne oppleve at man kan leve åpent med å være seg selv, er viktig for livskvaliteten. Det kan oppleves som diskriminering dersom det ligger en forventning om at homofile skal leve som heterofile og ikke vise eller snakke om det. De fleste av våre informanter er i dag åpne om sin seksuelle identitet. Men for noen har det vært en lang vei dit – for noen en lang vei for å akseptere selv, for andre en lang vei med å få aksept fra dem som står dem nær. Det finnes også grader av åpenhet og forskjeller i hvor åpen man er komfortabel med å være. Våre informanter forteller om at det finnes svært få åpne i Finnmark. I Karasjok og Kautokeino nevner de fleste informantene at de kjenner til cirka ti lesbiske eller homofile på hvert sted, og kun halvparten av disse er åpne. Selv om ingen av våre informanter er skjult i dag, vet de om flere som lever skjult, enten single eller i forhold med en av motsatt kjønn:

Det er mange som drar vekk, og det er veldig få som blir igjen. Og de få som blir igjen, de er ikke åpne om det. Da er det jo ofte sånn at de (les: jenter) har en type selv om de driver på med en jente også.

For flere av dem som er åpne, er det også snakk om en begrenset åpenhet, at man kun er åpen i visse settinger. At det er få som er åpne om sin legning, gjør dem som er åpne, veldig synlige for resten. Det kan virke som man enten fremstår som selvlýsende eller usynlig. Det er vanskelig å fremstå som noe i midten.

Deltakelse og inkludering

De fleste av våre informanter er som sagt åpne i dag. Å være åpen om legningen sin gjør en mer utsatt fra reaksjoner fra samfunnet rundt. Samtidig gir det også muligheter for inkludering og aksept. Erfaringene med deltagelse og inkludering i det samiske samfunnet som åpen lesbisk og homofil varierer, men flere har nokså vanskelige møter, og noen sliter enda med mer ensomhet og isolasjon som følge av mangel på aksept og ekskludering. Noen har opplevd både diskriminering, trakassering og vold. Under følger en serie sitater hentet fra intervjuene som viser noen av de erfaringene informantene har når det gjelder å delta og å bli inkludert som fullverdige medlemmer av samiske samfunn, og noen av de sanksjonene de har blitt møtt med.

Enkelt unngår meg. I butikken og sånn. Det merker jeg jo. Folk som tidligere hilste på meg, de går bak hyllene og sånn.

Altså så er jeg ikke så mye i bygda, fordi folk ser bare stygt på meg og hvisker bak meg om meg. [...] jeg er redd for å bli utsatt for vold. Jeg går aldri alene i bygda. Hvis jeg gjør det, så blir det som om jeg sniker meg gjennom bygda. Det blir veldig ekkelt.

Så det var flere ganger i uka jeg kunne få rop etter meg med «jævla homo» eller «skinkerytter», de kjørte med bil forbi og tuta og rullet ned vinduet og ropte det ut. Så da tenkte jeg at dette her aksepterer jeg ikke. Jeg får flytte sørover og få litt ro.

Jeg tror vi alle trenger å reise, uavhengig av hvem vi er. Men det er veldig trist når du føler at du ikke kan komme tilbake. Og det tror jeg veldig mange føler. Du har ikke valgfriheten lenger fordi du er den du er. Noen tar det valget for deg. Om det er en kollektiv avgjørelse fra det samiske samfunnet eller hva, det vet jeg ikke. Men man kan føle det.

Hvis vi går ut på byen her, jeg og kjæresten min, på pub eller disko, så er det alltid noen som slenger med leppa. Det forventer man bare. Og man vet det kommer. Det er mest sånn trakassering. Ikke truende.

Da kom det en gutt til bordet som gikk i klassen over meg på ungdomsskolen. Jeg har kjent han hele livet. Han satte seg ned ved bordet og sa: Gi meg en halvtime med denne jenta (les: informanten), så skal jeg få henne til sengs. Sånne der ting. Det er direkte tale altså. Man skal være i god form for å gå ut i Sápmi på kvelden, ha tenkt ut noen svar og føle seg veldig omgjengelig den kvelden. Man skal takle sånt, det er sikkert og visst. Også det å respektere parforhold for det som det er.

Det eneste jeg har hørt, er når jeg er på fester og sånn, så er det flere som kommer bort og sier at det er tøft at jeg har stått frem og sånn. Og det har jo kommet flere ut etter at jeg kom ut. Så jeg tror jo at noen bare trenger den lille pushen med at noen klarer å stå frem, og at de også tør.

Jeg har opplevd blind vold. Det var når vi var på et nachspiel. Så sitter det to gutter der og skjønner jo ikke. Spør om vi har type, og jeg sier at dette er kjæresten min. Og da kommer den at du ikke har vært sammen med riktig mannfolk, og så begynner dem å klå. Han ene begynte virkelig å klå. Så jeg fika til han. Da ville han hive meg ut, men jeg sa jeg kunne gå frivillig. [...] Så kommer det en kompis av han, tar meg opp og skaller meg over nesa. Helt uten videre. [...] Først ble jeg trakassert, både jeg og kjæresten min, så ble jeg antasta og så skalla ned. Det var tre på en gang.

Tolereres og aksepteres. Tolereres det at vi er der? Eller er vi akseptert sånn at det ikke er synlig? Det er jo akkurat som i det norske samfunnet. Men det spørres hvordan folk ser på det. Det vet jeg veldig lite om. Føler de at vi har betakket oss for å delta i en tradisjonell samfunnsstruktur? Kanskje de føler at vi bevisst har valgt oss bort ifra måten folk har levd på i mange hundre år. Eller forstår dem at mange har ikke et valg. Klarer dem å tolerere det? Det at folk er annerledes? Det er jo krevende for alle minoritetsgrupper, og det har jo blitt flere og flere av oss, sånn at det snakkes om, folk drar mer og mer på familiebesøk. Jeg ser det hos folk jeg har kjent hjemme som kanskje har holdt seg hjemmefra, de er nå hjemme på årlige besøk. Har mer kontakt med familien sin. Det er ikke så stor distanse mellom søsken heller. Ja vel, jeg har en homofil bror, eller jeg har en lesbisk søster. So what! Du henter aksepten kanskje mye mer nå fra dine jevnaldrende enn fra de eldre. Hvem vet?

Sitatene beskriver reaksjoner som varierer fra usynliggjøring til trakassering og direkte vold. Dette representerer noen av de tydeligste og mest gjennomgående funnene i undersøkelsen. Alle har fortellinger om passiv eller aktiv ekskludering. Det er imidlertid ikke slik at informantene beskriver det samiske samfunnet ensidig negativt. Det samiske miljøet beskrives av de fleste informantene som små tette bygdesamfunn, både på godt og vondt. På den ene siden beskrives omsorg, på den andre siden utstøting. Det fortelles om både beskyttelse og vold, trygghet og angst. Det siste sitatet sier noe om at det skjer endringer i retning av større åpenhet og aksept. Alle informantene er stolte av sin samiske bakgrunn.

Kjærlighet og seksuell helse

Kjærlighet og seksuell helse trekkes ofte frem som viktige faktorer for livskvalitet. Alle våre informanter sier også at det er viktig for dem å ha et godt seksualliv. Men det kan være en utfordring å finne en partner når det finnes få andre lesbiske og homofile der man bor. Av våre informanter er to i partnerskap, en har kjæreste, og fem er single.

En annen faktor som gjør det vanskelig å møte en potensiell partner, er at så mange av de lesbiske og homofile i samiske områder lever skjult. Det er særlig de mannlige informantene som trekker frem at det at mange er i skapet, gjør det spesielt vanskelig

å finne noen å utvikle et seriøst forhold med. Fordi mange er i skapet, handler møtet med andre homofile ofte om sex.

Det er ikke vanskelig å finne noen som kun vil ha sex. Men det er vanskelig å finne seg kjæreste.

I den nye ekteskapsloven gir man også muligheten for assistert befruktning til lesbiske og muligheten for adopsjon til lesbiske og homofile. Flere av informantene snakker om at de kunne tenke seg å ha barn, men at de først må finne en partner og etablere en relasjon før barn er aktuelt. Flere informanter etterlyser mer informasjon om muligheter for å få barn som lesbiske. Tre av informantene har allerede barn fra tidligere forhold. De forteller om gode forhold til barna sine og at de er åpne overfor barna. De har ikke opplevd at barna har opplevd mobbing eller erting på grunn av at moren deres er lesbisk. Men det bekymrer mødrene at det kan skje. Alle mødrene har gode forhold til barnas fedre i dag, og to av mødrene har kvinnelig kjæreste/partner.

Livsperspektiver og livskvalitet

De fleste av informantene våre sier at de i dag lever gode liv, og at de har det bra med seg selv. Livet har blitt lettere etter å ha akseptert seg selv som lesbisk eller homofil, og flere har kommet frem til strategier til hvordan de får åpenhet rundt sitt liv til å være forenlig med familie og venner. For noen er det fremdeles vanskelig å være åpne, og de føler seg alene og isolert. Men ingen angrer på at de stod frem, og alle forteller om at livet har endret seg til det positive etter at de kom ut.

Samtidig er ikke det å være lesbisk eller homofil alt i livet til informantene. Det at man er lesbisk eller homofil, er bare én del av personligheten. Man ønsker også først og fremst å bli sett på som normal og leve et liv på lik linje med andre i samfunnet rundt seg:

Jeg har ikke lyst til at det skal ta fokuset vekk fra det livet jeg ønsker å leve. Sånn er det for meg. Jeg er meg selv først og fremst. Jeg *er* ikke lesbisk. Jeg har jo vært sånn hele tiden. Jeg har jo vært meg hele tiden. Jeg har ikke *blitt* noen annen. Jeg har ikke forandret meg. Jeg har bare blitt en god del erfaringer rikere.

Jeg føler meg så himla normal. Jeg føler at vi har gjort alt som en vanlig familie ville gjøre. Du gifter deg og alt, og så går hverdagen videre. Det er ikke noe som du skriker om eller skriver om.

Vi skal være forsiktige med å trekke for mange slutninger på et lite utvalg, men vi kan se noen forskjeller når det gjelder alder. Vi ser en generasjonsforskjell blant informantene

når det gjelder den typen aksept en søker. For de eldre informantene preges samtalene av hvor viktig det er å ta hensyn til andre, og at de tar til takke med stilltiende aksept og trår varsomt for ikke å trå folk på tærne. Flere forventer ikke at de blir behandlet på lik linje med andre i samfunnet, men at de allikevel får lov til å leve sitt liv, gjør at de tolerer den begrensede aksepten og heller arbeider for at samfunnet skal utvikle seg over tid. De yngre informantene som har kommet ut av skapet i ung alder, har en mer «take it or leave it»-holdning. De er lesbiske og homofile, og blir ikke det akseptert, så får det heller være. En informant sa at:

For meg er det helt normalt. Jeg vil være den jeg har lyst til å være. Jeg stiller meg kun det kravet at jeg ikke skal begrense meg selv.

For noen av informantene har prosessen frem til å akseptere seg selv vært så vanskelig at det ikke er noe man snakker med andre om. Det var også nokså vanskelig å snakke om noen av tingene i intervjuet med oss, og flere av episodene som ble fortalt om, var ting de ikke hadde snakket om fordi det rett og slett ble for tungt:

Jeg tror vi har veldig problemer med å gå tilbake. Vi har vanskeligheter med de vanskelige årene. Det er folk som jeg har truffet her i byen nå, men jeg tror kanskje ikke at noen av oss som definerer oss som lesbiske i dag, har så lyst til å gå tilbake. Orker ikke å i hjel-analysere. Det har vært tunge år for alle. Og jeg vet at noen har holdt på å gå til grunne. Det er nok til at man vil finne det gode før man går tilbake og tar tak i det vonde igjen.

Men selv om flere informanter har hatt en tøff tid, så er nettopp det livet de har levd, en del av den personen de har blitt i dag, og flere trekker frem at erfaringene har gjort dem rikere både som person, som same og som lesbisk eller homofil:

Jeg har opplevd både det ene og andre, både å bli mobbet, blind vold, sendt hjem og alt mulig. Mistet venner og alt. Så har jeg greid å bygge meg opp. Og jeg er den jeg er. Hvis folk ikke liker meg for den jeg er, så er det deres tap, ikke mitt. For jeg vil påstå at jeg er en grei person, og jeg vil ingen vondt. Og hvis det er noen som ikke vil være venn med meg, så vil de ikke det. Mitt liv går videre. [...] Jeg er en same, og jeg er en fryktelig stolt same. Og der sammenlikner jeg meg med andre også. For samer er stolte av å være samer. Det skal man være. Det er flotte mennesker, stort sett.

Dette sitatet beskriver dobbeltheten som vi tidligere har påpekt, og som flere av informantene er opptatt av. På den ene siden har de opplevd diskriminering, på den andre siden har de en sterk opplevelse av tilhørighet til det samiske. En del lesbiske og homofile samer rømmer til Oslo og andre byer i Norge. Men det finnes fortsatt mange lesbiske og homofile i Sápmi. Hvis en skal få redusert fordommene, er forutsetningen at tausheten om homofili brytes.

Gjennomgående temaer

Fire fenomener går igjen i intervjuene. For det første er det tausheten om homoseksualitet som de som er vokst opp i det samiske miljøet, opplever. Som nevnt snakker de om at det var vanskelig å erkjenne sin homoseksualitet ettersom dette ikke var noe man snakket om, eller siden de ikke hadde språk for å beskrive sine følelser. Dette varierer noe med alder. De yngste skjønnte hva dette handlet om, på et mye tidligere tidspunkt enn de som er litt eldre. Allikevel må en nok kunne si at det ser ut som om tausheten er større blant samene enn det en ville forvente i en norsk kontekst generelt. Parallelt med opplevelsen av taushet forteller nesten alle informantene om at ryktene gikk fort på bygda. Dette gjelder både om de vokste opp i nord eller i sør. Å flytte til en større by oppleves som å fjerne seg fra folkesnakkets litt kvelende omfavelse.

For det andre er det et sterkt religiøst innslag. Nesten alle informantene er opptatt av religionens rolle som hinder for frigjøring og av den religiøse fordømmelsen. Religionens stilling brukes som en viktig forklaring på det de opplever som fordømmende holdninger i det samiske miljøet. En stor del av dem beskriver seg som troende, selv om det er flere som ikke synes de kan delta i gudstjeneste og menighetsliv.

Det tredje fenomenet som synes tydelig, er knyttet til problemstillinger omkring identitet. Som lesbisk, homofil eller bifil same tilhører en flere minoriteter. Flere av informantene har gått gjennom et skifte av identitet, fra heterofil til homofil eller bifil eller fra norsk til samisk. Det er også flere som presenterer seg med forskjellige identiteter etter hvilken kontekst det skjer i. Vi har fått fortalt historier om lesbiske og homofile samer som reiser sørover for å slippe unna det sosiale trykket og de små bygdemiljøene, og som når de kommer til storbyen, ikke lenger gjør noe ut av sin samiske identitet. Det betyr ikke nødvendigvis at de aktivt skjuler at de er samer, men at de passivt tilpasser seg de norske omgivelsene. Samtidig har vi også møtt personer som i voksen alder finner ut om sin samiske bakgrunn, og som aktivt jobber med å finne seg selv og å finne ut av den samiske bakgrunnen sin. Noen gjør et aktivt valg om å være samiske.

Det fjerde fenomenet er knyttet til utstøting og sosial ekskludering. Hvis vi prøver å identifisere de vanskelige arenaene, finner vi for det første at det mangler arenaer for å være både lesbisk/homofil og same. Samtidig er det en opplevelse av at arenaer som skulle være trygghetsskapende – som for eksempel familien – i stedet bidrar til en opplevelse av ikke å være ønsket. Reindriften beskrives som en machodominert arena som er en viktig del av den samiske kulturen. Dette kan være med på å forklare at det fremstår som vanskeligere å åpent være homofil mann enn lesbisk kvinne. I små samfunn er det nødvendigvis langt til andre lesbiske og homofile, og det som er av fritidstilbud, er ikke for homofile og lesbiske. Informantene forteller at ekskluderingen ofte blir indirekte formidlet gjennom taushet.

Oppsummering og anbefalinger

Lesbiske og homofile samer er en gruppe nesten ingen snakker om. I det forrige kapitlet har vi vist hvordan kjønnsroller, familieband, religion, tradisjoner, diskriminering og fordommer gjør det vanskelig å stå frem som lesbisk eller homofil i et samisk miljø. På mange måter kan en si at dette er de samme undertrykkelsesmekanismene som lesbiske og homofile opplever i det norske samfunnet. Lesbiske og homofile samer vi har snakket med, sier imidlertid at det kan være tøffere å stå frem i samiske miljøer enn i norske.

Det ser ut til å være et generasjonskille blant informantene. Opplevelsen av taushet er større i den eldre gruppa enn i den yngre. Informantene opplever at det er mer kunnskap i den samiske befolkningen i dag enn tidligere. Det er en generasjonsforskjell også når det gjelder åpenhet. De «eldre» snakker om viktigheten av å trå varsomt, stilltiende aksept og behov for ikke å være påtrengende. De «yngre» snakker om å være seg selv, og at en må takles som «normal» av samfunnet. Dette sammenfaller med tidligere forskning om eldre homofile der man snakker om diskresjon versus å være påtrengende i den eldre generasjonen, og åpenhet versus å være i skapet blant den yngre (Kristiansen 2004). Forskjellen er imidlertid at blant norske homofile kan det se ut som dette generasjons skillet kommer tidligere, slik at den eldre norske gruppa rent faktisk er eldre enn den eldste samiske gruppa.

Selv om informantene i dette prosjektet er få, og selv om livshistoriene er ganske forskjellige, er det noen påfallende likhetstrekk. Noen temaer er går igjen. Det gjelder for eksempel tausheten om homoseksualitet, det sterke religiøse trykket, problemstillinger knyttet til identitet og det å leve i små tette samfunn samt psykiske belastninger. Livshistoriene er problemfylte, men informantene ser ut til å ha kommet styrket gjennom vanskelighetene.

Det ser også ut til at for informantene har det å være lesbisk eller homofil same hatt noen dimensjoner som har påvirket vanlige levekårsindikatorer. Dette er ikke en gruppe med generelt dårlige skårer, men det ser ut til at det å være lesbisk eller homofil same har en påvirkning på for eksempel arbeids- og utdanningsmuligheter.

Det ble vanskelig å skaffe det antallet informanter som var planlagt til prosjektet. Det viste seg å være lettere å få kvinnelige informanter enn mannlige. Dette kan tolkes som et funn. I intervjuet var noen av informantene også inne på at det var flere åpne lesbiske kvinner enn homofile menn i Sápmi, og at det er vanskeligere for homofile menn å stå frem enn det er for lesbiske. Årsaken til dette kan muligens finnes i det vi tidligere i rapporten har beskrevet som en samisk machokultur. Det kan se ut som om

mennene i større grad er i skapet eller har flyttet til andre landsdeler. Det kan også se ut som om de i liten grad legger vekt på å synliggjøre sin samiske identitet når de bor andre steder.

En forholdsvis stor andel av informantene forteller at de har hatt psykiske problemer. Flere forteller om selvmordstanker. I enkelte tilfeller har dette også slått ut i redusert fysisk helse. Opplevelsen av å bli avvist i komme ut-fasen gir sterke stressreaksjoner. Flere av informantene har hatt behov for hjelp fra psykolog. Det ser ut til at de opplever det som vanskelig å finne en som skjønner hva de snakker om.

Samisk kultur og identitet er viktig for alle informantene, og de er stolte av at de er samer. Dette til tross for opplevelser av avvisning og diskriminering. Denne tvetydigheten må oppfattes som et godt utgangspunkt for arbeid med å endre holdninger og skape et miljø som er mer inkluderende når det gjelder homofile og lesbiske.

Til ettertanke

Avslutningsvis vil vi påpeke noen momenter som står frem som viktige, og som kan oppfattes som utfordringer til videre politikkutvikling.

Mainstreaming

Generelt kan man si at *mainstreaming* betyr å gjøre åpenhet til en gjennomgående målsetting (Grønningsæter og Nuland 2008). Regjeringen definerer det å mainstreame med at perspektiver som gjelder lesbiske og homofile, skal:

- integreres i alle prosjekter og planer der mangfold, likestilling, inkludering, diskriminering og mobbing inngår som tema
- innarbeides i virksomhetenes innsats for arbeidsmiljø og i personalpolitikken
- integreres i retningslinjer for det ordinære tjenestetilbudet (BLD 2008)

Det kan se ut som om mainstreaming er nødvendig for å bedre levekårene for lesbiske, homofile og bifile i samiske områder. Dette forutsetter at det finnes et rammeverk og en bevissthet som bidrar til at disse perspektivene alltid tas inn der det er mulig. Dette vil bety å stille krav både til Sametinget, fylkesmyndigheter og kommunale myndigheter.

Tjenester som møter behov

Likeverd i møtet med velferdsstatens tjenesteapparat betyr både å være inkludert som en naturlig del av brukerne og at det settes av ressurser til de oppgavene som er viktige for lesbiske og homofile (Grønningsæter og Nuland 2008). I situasjoner hvor hjelpetrengende er avhengige av det offentlige apparatet, er det viktig at lesbiske og homofile ikke skal utsettes for ekstrabelastninger som usynliggjøring eller andre former for diskriminering.

Dette er ikke en problemstilling som er unik i samiske områder. Morten Selle skriver i en artikkel fra 2001 at hans kliniske erfaring er at kunnskapsmangel hos behandlere er særlig tydelig når det gjelder komme ut-prosessen og prosessene som fører til selvaksept og til homoseksuell identitetsdannelse (Selle 2001). I tillegg er det manglende kunnskaper om virkningene av å være utsatt for antihomoseksuelle holdninger og atferd, nemlig internaliseringen av negative oppfatninger av seg selv og ubevisste negative følelser omkring homoseksualitet (ibid.). Flere av informantene er opptatt av at mange leger er innoen Finnmark bare kort tid, noe som gjør det vanskelig å etablere et tillitsforhold.

Det er viktig å synliggjøre at offentlige tjenester som legekontor, psykolog, familievern, skole etc. er åpne for at de som kommer til dem, også kan være lesbiske og homofile. Det er videre viktig at de ansatte viser at de har forståelse for de spesielle problemene som angår en gruppe som lesbiske og homofile samer.

En måte å signalisere slik åpenhet på kan være å la homovennlig litteratur inngå som del av blader og magasiner på venterommet, for eksempel bladet Blikk, markedsføring av eksisterende tiltak som Ungdomstelefonen, LLH eller Helseutvalget etc. Forståelse for en gruppes særskilte behov vises best ved at kunnskapen og bevisstheten inngår som en naturlig del av den profesjonelle praksisen til hjelperne (se for eksempel van Wormer 2000).

Støttetelefon eller liknende

Det finnes i dag få steder å henvende seg hvis en for eksempel lurer på om en er lesbisk eller homofil, eller trenger støtte i forbindelse med en komme ut-problematikk. Ungdomstelefonen er et slikt sted, men det er behov for et tilbud rettet til *voksne* og som er tilgjengelig for alle. Dette påpekes av flere informanter. Det kunne derfor være et fornuftig tiltak med noe tilsvarende for voksne. Det er også en mulighet å organisere et tilbud særlig rettet mot samer. Et slikt tiltak burde kunne organiseres i samarbeid med lesbiske og homofile samer og deres nettverk.

Noe rådgivning, primært rettet mot ungdom, finnes allerede i dag på nett og via telefon. Blant annet finnes helsestasjon for ungdom på nettet (klara-klok.no og ungdomhelse.no). Klara-klok.no gir mulighet for å stille spørsmål og få svar på samisk (BLD 2008). I tillegg finnes telefontjenestene Ungdomstelefonen og SUSS-telefonen. Det vil

være viktig at disse tjenestene markedsføres for potensielle brukere, og at flere etablerer tilbud på samisk og en bevissthet om at det blant brukerne også kan finnes personer med samisk bakgrunn.

Få frem forbilder – synliggjøring

Synliggjøring er kanskje det viktigste tiltaket hvis en skal redusere fordommer både i den samiske befolkningen generelt og i majoritetsbefolkningen. En av de sterke erfaringene vi har gjort som forskere i dette prosjektet, er nettopp knyttet til hvor usynlig denne gruppa er. Det har i de senere årene vært rettet oppmerksomhet mot homofile innvandrere, men det å tilhøre to minoriteter gjelder flere. Et prosjekt med synliggjøring som mål kunne for eksempel gjennomføres i samarbeid med LLH og Nettverk for lesbiske og homofile samer.

Informasjon, ressurssted på nett eller liknende

Internett gir nye muligheter for kontakt med likesinnede og for informasjon. I en gruppe som er bosatt såpass spredt som lesbiske og homofile samer, er nettet en ressurs som kan brukes betydelig mer. Det finnes noen nettsteder i dag, men det kan virke vanskelig å finne frem til disse om man ikke er kjent i miljøet, eller om man føler seg alene og isolert. Både utvikling av nettsteder samt markedsføring av disse på for eksempel legekontorer, familievernkontorer, skoler, etc. kan være en vei å gå.

Bruk av informasjon og plakater for å synliggjøre aksept og toleranse kan gjøres på offentlige kontorer. For eksempel kan det fungere positivt dersom blader, plakater og annet materiell gjøres lett tilgjengelige. Dette vil synliggjøre både for homofile, lesbiske, bifle og heterofile at det også bor lesbiske, homofile og bifle i samiske områder, og at det er det aksept for.

Tiltak rettet særskilt mot det samiske samfunnet

Stikkordene for videre tiltak for lesbiske og homofile samer vil i stor grad være de samme som for tiltakene som har vært og blir rettet mot den generelle befolkningen. Det er derfor behov for at disse tiltakene i større grad tilpasses samiske miljøer og gjennomføres på samenes premisser og med bruk av samiske språk. Det ser ut som om utfordringene for de samiske miljøene er å arbeide mot diskriminering og nedbygging av fordommer. Disse utfordringene er parallelle med dem som finnes i det norske samfunnet, men får i noen grad andre uttrykk. Det er derfor nødvendig å utvikle målrettet informasjon og målrettede tiltak for å sette lesbisk og homofilt liv på dagsordenen i det samiske samfunnet. Dette bør gjøres i samarbeid med samiske institusjoner og organisasjoner.

Homobevegelsen må i større grad inkludere samiske perspektiver i arbeidet sitt

Lesbiske og homofile samers situasjon har hittil vært et «ikke-tema» i homobevegelsen. Homobevegelsen bør i større grad sette dobbeltminoritetsproblematikken høyere på dagsordenen. Her har man påbegynt et arbeid som bør videreutvikles.

Gjøre noe med skolen – bevissthet og informasjon

Det er generelt behov for i større grad å sette søkelyset på det å tilhøre flere minoriteter på en gang. Blant de generelle tiltakene som imøtekommer dette behovet, er arbeid rettet mot skole og utdanning helt sentralt. Skolen er en svært viktig arena i samfunnet, både fordi det her legges ned viktig holdningsskapende arbeid når det gjelder seksuell orientering, men også fordi mange unge mennesker i skolealder utsettes for opplevelser som gjør at det er vanskelig, noen ganger for vanskelig, å være ung lesbisk, homofil eller bifil (BLD 2007:47). Kunnskapsløshet kommer tydelig frem i materialet, både når det gjelder homofile i det samiske samfunnet og samiske i det norske samfunnet.

En svensk undersøkelse om vold med utspring i homonegativisme viser at en vesentlig andel (14 prosent) av de anmeldte tilfellene av homorelatert vold som studien analyserte, hadde skjedd i tilknytning til skolen (Tiby og Sörberg 2006). Skolen har derfor en stor utfordring når det gjelder undervisning som fremmer likebehandling og anti-diskriminering, der det også er en del av utfordringen at skolen er en arena der trakassering og mobbing finner sted (Grønningsæter og Nuland 2008).

Behov for mer kunnskap

Utgangspunktet for dette prosjektet var at myndighetene ønsket dokumentasjon og analyse for grenser og sanksjoner som gjelder for samliv, seksualitet og kjønnsuttrykk i det samiske samfunnet, og hvordan slike forhold innvirker på homofile og lesbiske samers muligheter for livsutfoldelse. Denne rapporten viser gjennom åtte livshistorier hvordan lesbiske og homofile samer har opplevd dette i sine liv. De forteller om sanksjoner i lokalsamfunnet, press i retning av å oppfylle tradisjonelle kjønnsrollemønstre og kompliserte prosesser for å bli akseptert i familien. For flere oppleves sanksjoner og utestenging indirekte gjennom taushet.

De viktigste forklaringene som gis er machokultur knyttet til reindriften, sterke tradisjonelle religiøse holdninger og tette familieband. Å tilhøre flere minoriteter på én gang – både den samiske og den homoseksuelle – er i seg selv komplisert. Det forsterkes av at minoritetsgrupper, som samene og lesbiske/homofile, på leting for å bli akseptert av samfunnet for øvrig, i liten grad har satt søkelys på hvordan de selv diskriminerer «egne» minoriteter (Giertsen 2003). Flere av informantene har i en eller annen form

opplevd at de har måttet velge mellom disse gruppene. Dette kompliseres ytterligere av mangel på språk for å sette ord på sin identitet.

Flere av informantene har gått igjennom tøffe prosesser med komme-ut prosessen. Det er påfallende at nesten alle informantene har hatt behov for profesjonell hjelp knyttet til psykiske problemer. Flere forteller at de har slitt med selvmordstanker, og noen har opplevd at homofile personer i nærmiljøet har tatt livet av seg. Det er imidlertid viktig å understreke at det særlig er komme-ut prosessene som beskrives som vanskelige. På tross av langvarige og vanskelige prosesser er flertallet av informantene i dag stolte både som lesbiske/homofile og som samer.

I det prosjektet som nå er gjennomført, har vi snakket med et svært begrenset antall informanter. Til gjengjeld har vi kommet disse informantene tett innpå livet. Som en oppfølging og utdyping av denne kunnskapen mener vi det er behov for mer bredde i undersøkelsesdesignet. I praksis er det nesten umulig å tenke seg en representativ undersøkelse i denne gruppa. En spørreskjemaundersøkelse blant LHBT samer vil imidlertid kunne si noe mer om omfanget av de forskjellige fenomenene vi har studert. I utgangspunktet vil en spørreskjemaundersøkelse kunne nå en bredere populasjon enn en kvalitativ studie, men det er viktig å være klar over de utfordringene det ligger i rekruttering til en slik undersøkelse. Et viktig tema vil være hvordan lesbiske og homofile samer opplever møte med samiske institusjoner og velferdsapparatet.

Det er også behov for mer kunnskap om holdninger til homoseksualitet i det samiske miljøet. En kunne for eksempel tenke seg en holdningsundersøkelse blant de som står i samemantallet, eller andre utvalg hvor samer utgjør en betydelig andel. Tausheten om LHBT samer har hittil vært massiv. De fleste tiltak som kan bidra til å sette denne gruppas kår på dagsordenen – dette inkluderer forskningsbidrag – vil derfor kunne ha en positiv effekt. Det er svært alvorlig at flere av informantene ikke opplever at de kan delta i det samiske samfunnet som likeverdige medlemmer.

Ensomhet og samhörighet

Vi vil avslutte denne rapporten med to utsagn fra informantene som viser behovet for kunnskap og samhörighet. Kanskje er det slik at det viktigste som kan gjøres for å bedre situasjonen for lesbiske homofile samer, er å skape møtesteder og åpenhet som reduserer opplevelsen av å være alene med sin legning.

Jeg har pløyd nettsteder for å prøve å finne en situasjon som min egen. Og jeg har ikke funnet noen ting. Ikke funnet en telefon hvor jeg kan ringe og snakke, ingenting. Da jeg begynte å ane hvem jeg er. Og du aner ikke hvor mye jeg lette og lette. Og jeg fant ingenting. Jeg fant ikke liknende historier en gang. Så jeg tenkte, er jeg

alene i denne verden som er gift og har unger, og alt er bare så på plass, og så få en sånn identitetskrise.

Vi hadde planer om å gjøre noe rundt å skape møteplasser her oppe. Jeg og to andre. Men vi visste ikke hvordan vi skulle gjøre det, i og med at det er så mange som er i skapet og sånn. Så vi ønsker jo at det blir lagt opp til noe aktivitet som alle kan delta på. Men så er det jo det, hvor mange stiller egentlig opp på noe sånn? Dersom man stiller, så vet jo alle i bygda at man er skeiv. Så vi får bare finne en måte å gjøre det på.

Referanser

- AID (2008), *St.meld. nr. 28 (2007–2008) Samepolitikken*. Oslo: Arbeids- og inkluderingsdepartementet
- Almås, R. og M. Gullestad (1990), *Livshistorier. Seks bidrag til konkurransen «Skriv ditt liv»*. Oslo: Universitetsforlaget
- Andersen, A. (1987), *Coming out Coming Home. Vennskap som sosial strategi*. Hovedoppgave i sosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo
- Anderssen, N. (1995), «Forskning om homoseksualitet. Essensialistiske begrensninger» i Reidar K. Lie mfl. *Homoseksualiteter på norsk. Rapport fra en forskningskonferanse*. Bergen – Trondheim – Oslo
- Anderssen, N. og H. Slåtten (2008), *Holdninger til lesbiske kvinner, homofile menn, bifile kvinner og menn og transpersoner (LHBT-personer). En landsomfattende representativ spørreundersøkelse, 2008*. Bergen: Universitetet i Bergen
- Bech, H. (1989), *Mellom mænd*. København: Tiderne Skifter
- Bergh, S., B. Bjerck og E. Lund (1978), *Homofile – Myter og virkelighet. En undersøkelse blant homofile kvinner og menn i Norge*. Oslo: Pax
- Berglund, T. O. (2001), «‘Babylonin portto helvittin’ Om en læstadiansk vekkelse, kjønnsår og sex» i *Tidskrift for religion og kultur* 4:2002 og 1:2003
- BLD (2007), *Trygghet og mangfold. En skeiv erfaringskonferanse*. Rapport fra konferanse, 13. og 14. september 2007. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet
- BLD (2008), *Regjeringens handlingsplan: Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009–2012*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet
- Brubaker, R., og F. Cooper (2000), «Beyond ‘identity’», *Theory and Society* 29, 1–47
- Butenschøn, M. (2005) *Fra Tabu til taushet. Toleranse i velferdsstaten 1950–2000 med fokus på lesbiske og homofiles situasjon. Et idéhistorisk og begrephistorisk perspektiv på toleransebegrepet og dets dilemmaer*. Hovedoppgave i idéhistorie. Oslo: Universitetet i Oslo

- Buaas, M. O. (2007), *Må jeg velge?* Masteroppgave i psykologi. Trondheim: NTNU
- Danielsen, K. (1990), *De gammeldagse piker*. Oslo: Pax forlag
- Danielsen, K. (2005), *Diskriminering en litteraturgjennomgang*. NOVA skriftserie 4/05. Oslo: NOVA
- Dworkin, S. H. (2006), «The aging bisexual: The invisible of the invisible minority» i Kimmel, Rose og David (red.) *Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender aging: Research and clinical perspectives*. New York: Columbia University Press
- Erikson, E. H. (1968/1992), *Identitet. Ungdom og kriser*. København: Hans Reitzels Forlag
- Fyhn, A. B., og E. Dahl (2000), *Mot tredje generasjons levekårsforskning: livsløp, inntekt og levekår*. Fafo-notat 2000:1. Oslo: Fafo
- Gaarder, M. (2004), «Sju dager i Sameland» i *Samtiden* 2004:2
- Gaarder, M. (2004), «Krenket av Sametinget» i *Samtiden* 2004:2
- Gates, G. J. (2006), *Same-sex Couples and Gay, Lesbian, Bisexual population: New Estimates from the American Community Survey*. Los Angeles: The Williams Institute
- Gautun, H. (2003), *Økt individualisering og omsorgsrelasjoner i familien. Omsorgsmønstre mellom middelaldrende kvinner og menn og deres gamle foreldre*. Dr.gradsavhandling, Fafo-rapport 420. Oslo: Fafo
- Giertsen, M. (2003), «En minoritet i minoritet. Homofile i samiske miljø og samer i homofile miljø» i *Tidsskrift for religion og kultur* 4:2002 +1:2003
- Goffman, E. (1972) *Stigma: den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Raben & Sjögren
- Grønningsæter, A. B., R. Mandal, B. R. Nuland og H. Haug (2009) *Fra holdninger til levekår. Liv med hiv i Norge i 2009*. Fafo-rapport 2009:13. Oslo: Fafo
- Grønningsæter, A. B. og B. R. Nuland (2008), *Diskriminering av lesbiske, homofile og bifile og av hivpositive. En litteraturgjennomgang*. Fafo-notat 2008:24. Oslo: Fafo
- Gulbrandsen, P., P. Fugelli, G. Hovind Stang og B. Wilmar, red. (2006) *Skam i det medisinske rom*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Hegna, K. (2007), *Homo? Betydningen av seksuell erfaring, tiltrekning og identitet for selvmordsforsøk og rusmiddelbruk blant ungdom. En sosiologisk studie*. NOVA rapport 01/07. Oslo: NOVA

- Hegna, K., H. W. Kristiansen og B. U. Moseng (1999), *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*. NOVA rapport 1/99. Oslo: NOVA
- Hegna, K. (1996), *Koss har me det? Ungdomsundersøkelse i Stavanger 1995*. Ungforsk rapport 1. Oslo: Ungforsk
- Herd, G. (1989), «Introduction: gay and lesbian youth, emergent identities, and cultural scenes home and abroad». *Journal of Homosexuality* 17 (1–4), 9–31.
- Herd, G. (1997), *Same sex different cultures. Exploring gay and lesbian lives*. Boulder, Colorado: Westview Press
- Herd, G. og B. de Vries, red. (2004), *Gay and lesbian aging. Research and Future directions*. New York: Springer Publishing Company
- Hite, S. (1991), *The Hite Report on Male Sexuality*. New York: A. Knopf
- Håkansson, P. A. (1984), *Det okända och förbjudna*. Statens offentliga utredningar, undersökningsrapport 63/84. Stockholm: Socialdepartementet
- Haansbæk, T. (2002), ... *som en kamel med två puklar. Om homoseksuelle innvandrere i Sverige*. Statens folkhälsoinstitut nr. 2002:24. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut
- Janus, S. og C. L. Janus (1993), *The Janus Report on Sexual Behavior*. New York: John Wiley & Sons
- Kristiansen, H. W. (2004), *Kjærlighetskarusellen. Eldre homoseksuelle menns fortellinger og livsløp i Norge*. Avhandling til dr.polit.-graden ved Sosialantropologisk institutt. Oslo: Universitetet i Oslo
- Larsen, S. (1993), «The origin of alcohol-related social norms in the Saami minority». I: *Addiction*, 88, 501–508. Oxford: Blackwell Science
- LLH (2007), *Et skeivt blikk på jussen 2007*. Oslo: LLH
- Lutzen, K. (1988), *At prøve lykken. 25 lesbiske livshistorier*. København: Tiderne Skifter
- Mandal, R., B. R. Nuland og A. B. Grønningsæter (2008), *Fortsatt farlig å kysse? Kunnskap om og holdninger til hiv*. Fafo-rapport 2008:21. Oslo: Fafo
- Moseng, B. U. (2003), *Lesbiske og homofile med innvandrerbakgrunn. En pilotundersøkelse*. NOVA rapport 14/03. Oslo: NOVA
- Nergård, V. (2004), *Slekt og rituell slektskap i samiske samfunn – innspill til en psykodynamisk forståelse av sosialisering*. Avhandling til dr.polit.-graden ved Pedagogisk forskningsinstitutt. Oslo: Universitetet i Oslo

- Ringen, S. (1995), «Well-being, Measurement, and Preference», *Acta Sociologica* 38, 3–15
- Savin-Williams, R. C. (1989), «Parental influences on the self-esteem of gay and lesbian youths: a reflected appraisals model». *Journal of homosexuality* 17 (1–4), 9–31
- Selle, M. S. (2001), «Nei til ‘behandling’ – ja til terapi. En mentalhygienisk veiledning for helsepersonell og pasienter om homoseksualitet» i Brantsæter, M. C., T. Eikvam, R. Kjær, K. O. Åmås (red.) *Norsk Homoforskning*. Oslo: Universitetsforlaget
- Skogseth, G. (2001), «Minoritet i annen potens. Homo i innvandrer miljøer – innvandrere i homomiljøer» i Brantsæter mfl. (red.) *Norsk homoforskning*. Oslo: Universitetsforlaget
- Solbakk, J. T. (2006), The Sámi – one people in four countries. *The Sámi People – a Handbook*, Karasjok 2006. http://www.galdu.org/govat/doc/eng_sami.pdf
- SSB (2005), *Sametingsvalet, 2005*. <http://www.ssb.no/emner/00/01/10/sametingsvalg/>
- SSB (2008), *Samisk statistikk 2008*. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå
- Statens folkhälsoinstitut (2005), *Homosexuellas, bisexuellas och transpersoners hälsosituation. Återrapportering av regeringsuppdrag att undersöka och analysera hälsosituationen bland hbt-personer*. Rapport nr. A 2005:19. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut
- Tiby, E. og A. M. Sörberg (2006), *En studie av homofoba hatbrott i Sverige*. Stockholm: Forum för levande historia
- van Wormer, K., J. Wells og M. Boes (2000), *Social Work with Lesbians, Gays, and Bisexuals. A Strengths Perspective*. Boston: Allyn and Bacon
- Westerståhl, A. (1996), *Lesbisk hälsa. En översikt av hälsofrågor i en marginaliserad grupp*. F-serie 3/96. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut
- Widerberg, K. (1995), *Kunnskapens kjønn. Minner, refleksjoner og teori*. Oslo: Pax forlag

Vedlegg 1 Intervjuguide

Informant får informasjonsskriv om prosjektet, og leser igjennom denne. Dersom personen er villig til å delta starter intervjuet.

Det gis en kort presentasjon av prosjektet.

Det viktigste er å få informanten til å fortelle sin historie, hvordan de opplever det er å leve som lesbisk og homofil same. De følgende spørsmålene er ment som en huskeliste/sjekkliste for å sikre at de viktigste temaene er dekket, og det er ikke nødvendig å stille alle spørsmål eller følge rekkefølgen i guiden.

Bakgrunn

- Alder, kjønn, bosted, sivilstand, utdanning/jobbsituasjon, seksuell legning

Oppvekst /Barndom – familie, venner og lokalsamfunnet du kommer fra

- Hvordan vokste du opp
- Familieforhold, søsken, onkler, tanter, faddere
- Hvordan var lokalmiljøet der du vokste opp

Identitet, seksualitet og kjærighet

- Når begynte du å tenke at du var lesbisk/homofil
- Erfaring fra tidligere forhold, forhold i dag
- Dersom ja, er kjæresten din også same?
- Muligheten til å treffe andre homofile
- Har livet endret seg etter du begynte å tenke at du var homofil?
- Hvor viktig er det for deg å ha et godt seksualliv?
- Hvor gammel var du da du første gang hadde seksuell omgang med noen?

Åpenhet

- Er du åpen med andre, hvorfor/hvorfor ikke
- Hvor gammel var du da du fortalte noen første gang?
- Hvordan var reaksjonen da du fortalte?
- Hvordan er det å være åpen for familie, venner, lokalsamfunn, kollegaer
- Tror du det er forskjeller med å være åpen i samiske miljøer sammenliknet med norske?

Familie, venner og lokalsamfunnet du lever i nå

- Hvordan er familieforholdet ditt i dag? Venner? Lokalsamfunn?
- Har ting endret seg siden du fant ut at du var homofil?
- Hvordan opplever du det å snakke med venner og familie om å være homofil?

Barn

- Har du egne barn?
- Har du ønske om å få barn?
- Hvordan opplever du informasjonen om mulighetene dine for å få barn?
- Hvor viktig synes du det er at lesbiske og homofile skal ha mulighet til å få barn eller adoptere barn?
- Opplever du forventninger fra samfunnet rundt deg om å stifte familie?

Kompetanse, utdanning, arbeid og inntekt

- Er du fornøyd med jobben din/skolesituasjonen?
- Er du åpen på jobben (skolen)?
- Hvordan opplever du å kunne snakke med andre på jobben (skolen) om det som er viktig for deg, livet ditt etc. ?
- Hva er din samlede inntekt?
- Hvordan har du det økonomisk sett?

Bolig og tilgang på tjenester i nærmiljøet

- Hvordan bor du? (eier, leier, leilighet, hybel/hus)
- Hvem bor du sammen med?

- Har du vært i kontakt eller noen gang trengt hjelp fra offentlige instanser?
- Har du god kontakt med naboene dine?

Rekreasjon og kultur

- Er du aktiv i noen fritidsaktiviteter?
- Benytter du deg i noen særlig grad av ulike kulturtilbud? (f.eks. teater, kino, konserter)
- Kan du være åpen med å være homofil og aktiv i fritidsaktiviteter?

Religion

- Ser du på det selv som religiøs?
- Hva betyr din religiøse tilknytning for deg?
- Hvordan opplever du andre i den religionen du tilhører ser på det å være homofil?
- Er du åpen i religiøse miljøer du er del av?

Livsstil og organisasjonstilknytning

- Er du medlem av noen organisasjoner?

Tilhørighet i samiske og homofile miljøer

- Regner du deg selv som same i dag?
- Er du aktiv i samiske miljøer i dag?
- Hvordan ser samiske miljøer der du bor på homofile?
- Er du aktiv i noen homofile miljøer?
- Hvordan er reaksjonen fra andre homofile på at du er homofil same?
- Er det noe som skiller deg fra andre homofile?

Deltakelse og inkludering – stigma, trakassering og diskriminering

- Opplever du at du blir behandlet annerledes fordi du er homofil?
- Opplever du at du blir behandlet annerledes fordi du er same?
- Har du opplevd at du har blitt stemplet, utstøtt eller tilsidesatt på grunn av at du er homofil?

- Har du opplevd at du har blitt stemplet, utstøtt eller tilsidesatt på grunn av at du er same?
- Dersom ja, I hvilke situasjoner mener du at du har opplevd å bli forskjellsbehandlet eller diskriminert?
- Hva tror du kan forklare at noen har opptrådt på en slik måte mot deg?
- Har du blitt utsatt for vold som følge av at du er homofil?
- Er du urolig for å bli utsatt for vold?
- Hvordan opplever du at homofile inkluderes i det samiske samfunnet?
- Hvordan opplever du at samer inkluderes i det homofile miljøet?

Helse

- Hvordan opplever du helsen din?
- Forhold/bruk av alkohol og rusmidler

Livsperspektiver og livskvalitet

- Hvordan synes du at du har det generelt sett?
- På hvilken måte har din følelse av tilfredshet over livet endret seg etter at du så på deg selv som homofil?
- Hvordan synes du livet ditt har endret seg?
- Hva er verre / eventuelt hva er bedre enn før?
- Er det noe som har bedret seg i livet ditt etter at du ble homofil?

Avslutning

Spør om det er noe informanten har lyst til å legge til. Dersom det ikke er noe mer, avsluttes intervjuet, men det gjøres en kort «debriefing» med informanten om hvordan de synes intervjuet gikk.

Lesbiske og homofile i Sápmi

Samer har hittil nesten vært «glemt» i forskningen om homofiles og lesbiskes situasjon. Usynliggjøringen har som konsekvens at det i dag finnes lite informasjon om lesbiske og homofile samers livssituasjon.

Denne rapporten har som mål å gi mer kunnskap om hvordan det er å leve som lesbisk og homofil same i dag. Gjennom en narrativ tilnærming prøver vi å bidra til synliggjøring av denne gruppa. Samisk kultur og identitet er viktig for informantene. De har opplevd avvisning og diskriminering, men er samtidig stolte av å være både same og lesbisk eller homofil.

Fafo

Borggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-rapport 2009:26
ISBN 978-82-7422-684-5
ISSN 0801-6143
Bestillingsnr. 20116